

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı**

TURİZMİN ÇEVRESEL ETKİLERİ VE BİR ÇÖZÜM OLARAK EKOTURİZM

Saadet DİNÇER ŞEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2010

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

TURİZMİN ÇEVRESEL ETKİLERİ VE BİR ÇÖZÜM OLARAK EKOTURİZM

Saadet DİNÇER ŞEN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Kamil UNUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2010

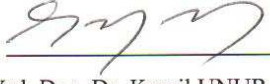
Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Saadet DİNÇER ŞEN tarafından hazırlanan Turizmin Çevresel Etkileri Ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı Başarısız

Başkan

Yrd. Doç. Dr. Kamil UNUR
(Danışman)

Üye

Yrd. Doç. Dr. İhsan KAMALAK

Üye

Yrd. Doç. Dr. Hacı KURT

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

29.01/2010

Prof. Dr. Mustafa AKSAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Ülke ekonomilerinde oldukça önemli bir yere sahip olan turizmin boyutları her geçen gün çeşitlenmektedir. Yıllar boyu yalnızca ekonomik boyutu ile ele alınan turizm, artık çevresel ve sosyo-kültürel etkileriyle de ele alınmaya başlamıştır. Çünkü dünya turizm pazarından hedeflenen ekonomik kazançların elde edilebilmesi, turizmin dayandığı temel kaynaklar olan doğal ve sosyo-kültürel kaynakların korunarak kullanılmasına bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışma turizmin geleceği açısından doğal ve sosyo-kültürel kaynakların ne derece önemli olduklarının ortaya konularak, deniz-güneş-kum üçlüsüne dayalı kitlesel turizme karşılık alternatiflerin geliştirilmesi ve bu alternatifler arasında yer alan ekoturizmin ne olduğu, turizmin geleceğinde nasıl bir rol oynayabileceğinin ortaya çıkarılması amacını taşımaktadır. Bu amaçla çalışmada turizmin çevresel etkileri, sürdürülebilirlik ve ekoturizm tartışılmakta ve ekoturizm uygulamalarından örnekler sunulmaktadır.

Çalışmanın hazırlanmasında, her türlü anlayış ve desteği sağlayarak, tecrübe ve bilgi birikimi ile yol gösterici olan ve çalışmanın anlamlı bir bütün haline gelmesini sağlayan, Sayın Yrd. Doç. Dr. Kamil Unur'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmayı tamamlayabilmem için beni sürekli teşvik eden, bu konuda her türlü anlayış ve desteği sunan sevgili eşime ve oğullarıma sonsuz sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Saadet DİNÇER ŞEN

ÖZET

Turizmin dayandığı temel arz kaynakları; doğal ve sosyo-kültürel kaynaklardır ve bu kaynaklar yenilenemez niteliktedir. Kaynakların aşırı ve yanlış kullanımıyla birlikte çevrede çeşitli olumsuz değişimler ortaya çıkmakta, hava, su ve toprağın doğal dengesi bozulmakta, bitki ve hayvan toplulukları yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Sürdürülebilir turizmin gelişimi, bir taraftan sonraki kuşaklar adına bir gelecek yaratıp, fırsatlar oluştururken ve geliştirirken, diğer taraftan bugünün turistleri ile ev sahibi toplumların birçok beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ne var ki, sürdürülebilir turizm, bir turizm çeşidi olarak algılanmakta ve buna göre yorumlar yapılmaktadır. Aslında, sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi olmayıp, kitle turizmi dahil tüm turizm türleri için kapsamlı ve turizmin kullandığı tüm kaynaklara duyarlı olan tüm politika ve uygulamaları içermesi gereken bir felsefedir. Ekoturizm, sürdürülebilirlik arayışları içerisinde turizmin geleceğini kurtaracak çözümlerden biri olarak görülmektedir. Ancak bu konuda yapılan yazın taramasında, koruyarak kullanma, taşıma kapasitesi, kültürel değerlerin sürdürülebilirliği ve halkın refah seviyesi gibi etkilere dikkat edilmediğinden ekoturizmin olumsuz çevresel ve sosyo-kültürel etkilerinin yoğunlukla yaşandığı saptanmıştır. Bu saptamadan hareketle, daha sonra yapılacak ekoturizm girişimlerinde özellikle korunan alanlar ve hassas ekosistemlerdeki uygulamaların ve bunlara yönelik plan ve politikaların daha etkili ve olumsuz etkileri önleyici yönde olması gerektiği önerilmektedir.

Anahtar kelimeler; turizm, çevresel etki, sürdürülebilir turizm, ekoturizm.

ABSTRACT

The tourism industry relies on and supplies natural and socio-cultural resources. These resources are non-renewable in nature. Due to the overconsumption and misuse of these resources, ecological balance becomes unstable, ecological change becomes utterly observable, and land, water and air quality becomes questionable; naturally flora and fauna, animal and wild life comes to the point of extinction. Sustainable tourism preserves and ables us to inherent these resources to the next generations, on the other hand, helps us to meet the expectations of both locals and tourists of the days. Nevertheless, sustainable tourism perceived as a type of tourism and potrayed in accordance with this perception. In fact, sustainable tourism is rather a philosophy which encircles all types of known tourism methods, and is sensitive to all the resources and practices that require a demand from available natural resources. Ecotourism emerges as a viable solution for the quest of sustainability. The literature review indicates that due to negligence of the factors such as use by preserve, neglecting the breaking point of resources, sustainability of cultural values, and disregard of the welfare of general public, ecotourism seems to have more of a negative and harmful effect than the good it expected to create. Based on this peculiar finding, later attempts of ecotourism should be more sensitive to preservation zones and areas, practices in delicate ecosystems, and planning and practical policies respectively should aim to minimise possible harmful effects on these factors.

Key Words; tourism, environmental impact, sustainable tourism, ecotourism.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: TURİZM VE GELİŞİM SÜRECİ	4
I.1. Turizm	4
I.2. Turist	10
I.3. Turizmin Tarihsel Gelişimi	14
I.3.1. Endüstri Devrimi Öncesi Turizm	14
I.3.2. Endüstri Devrimi Sonrası Turizm	17
I.4. Turizmin Gelişmesine Etki Eden Unsurlar	22
I.4.1. Boş Zaman Artışı	23
I.4.2. Seyahat Özgürlüğü	23
I.4.3. Gelir Düzeyi Artışı	24
I.4.4. Ücretli Tatil Hakkı	25
I.4.5. Kentleşme ve Nüfus Artışı	26
I.4.6. Sosyal Güvenlik	27
I.4.7. Teknolojik Gelişmeler	28
I.4.8. İnsan Ömrünün Uzaması	28
I.4.9. Kültür ve Eğitim Düzeyi Artışı	29
I.4.10. Turizm Bilincinin Oluşması	29
I.5. Turizm Endüstrisinin Özellikleri	31

II. BÖLÜM: TURİZMİN ÇEVRESEL ETKİLERİ	34
II.1. Turizmin Çevre Üzerindeki Olumlu Etkileri	35
II.2. Turizmin Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri.....	37
II.3. Çevresel Değerler ve Kirlilik	43
II.3.1. Hava Kirliliği	45
II.3.2. Su Kirliliği	46
II.3.3. Toprak Kirliliği	54
II.3.4. Gürültü Kirliliği	57
II.3.5. Görsel Kirlilik	58
II.3.6. Flora ve Fauna Üzerindeki Etkiler	59
II.4. Sürdürülebilir Turizm	61
II.5. Taşıma Kapasitesi	67
III. BÖLÜM: EKOTURİZM	75
III.1. Ekoturizm Tanımı	75
III.2. Ekoturizmin Çıkış ve Gelişme Nedenleri.....	79
III.3. Ekoturizm İlkeleri.....	83
III.4. Ekoturizm Türleri	85
III.4.1. Yayla Turizmi.....	86
III.4.2. Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji)	91
III.4.3. Dağ Turizmi.....	94
III.4.4. Mağara Turizmi	97
III.4.5. Tarım ve Çiftlik Turizmi	100
III.4.6. Dağ-Doğa Yürüyüşü (Trekking)	103
III.4.7. Botanik Turizmi.....	104

III.4.8. Atlı Doğa Yürüyüşü	105
III.4.9. Av Turizmi	105
III.4.10. Akarsu Turizmi (Rafting- Kano).....	107
III.4.11. Yamaç Paraşütü	108
III.4.12. Balon Turizmi.....	110
III.4.13. Yaban Hayatı (Fauna) Gözlemciliği.....	111
III.4.14. Sportif Olta Balıkçılığı	112
III.4.15. Sualtı Dalış Turizmi	112
III.4.16. Macera Turizmi	113
III.4.17. İpek Yolu Turizmi	115
III.4.18. Bisiklet Turizmi.....	117
III.5. Ekoturizmin Etkileri	117
III.5.1. Ekoturizmin Çevresel Etkileri	118
III.5.2. Ekoturizmin Ekonomik Etkileri	122
III.5.3. Ekoturizmin Sosyo-Kültürel Etkileri.....	124
III.6. Türkiye’de Ekoturizm.....	127
SONUÇ	135
KAYNAKÇA	142

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo I.1: Turizm Sektörünün Gelişme Süreci.....	20
Tablo I.2: Yıllara Göre Uluslararası Turist Sayıları ve Turistik Harcamalar	22
Tablo I.3: Turizme Destek Veren Kurum, Kuruluş ve Çekicilikler	31
Tablo II.1: Turizmin Doğal Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri.....	42
Tablo II.2: Sürdürülebilir Çevre Sistemindeki Aglomerasyon Yatırımlarının Etken ve Etkinliği	44
Tablo II.3: Turizm Amaçlı Kullanılan Kıyı Alanlarında Karşılaşılan Sorunlar	54
Tablo II.4: Toplumsal Turizm Taşıma Kapasitesi Evreleri ve Özellikleri	69
Tablo III.1: Turizme Açılan Yaylalar.....	90
Tablo III.2: Turistik Amaçlı Açılan Mağaralar	99
Tablo III.3: Macera Turizmi Aktiviteleri	114
Tablo III.4:Ekoturizmin Başlıca Olumsuz Çevresel Etkileri ve Sonuçları	121

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil I.1: Turizmin Gelişmesine Etki Eden Unsurlar	30
Şekil II.1:Türkiye'nin Deniz ve Kıyı Sorunları.....	52
Şekil II.2: Turizmin Taşıma Kapasitesini Sınırlayan Faktörler.....	72
Şekil III.1: Turistin Macera Turizmine Katılma Süreci	115

GİRİŞ

Günümüzde milyonlarca insan turizm amaçlı seyahat etmektedir. Turizm işletmeleri artan bu talebi karşılayabilmek için kitlesel katılıma dayalı paket ürünler oluşturmuşlardır. Bu ürünlerin büyük çoğunluğu deniz-güneş-kum üçlüsüne dayalı klasik tatil ürünleridir. Turizmin yarattığı ekonomik etkiler ağırlıklı olarak bu kitle turizmi tarafından yaratılmaktadır. Uzun yıllar boyunca turizmin sadece ekonomik boyutu ile ele alınması, kitle turizminin yarattığı sosyo-kültürel ve çevresel etkilerinin düşünülmesini arka plana itmiştir. Hatta kitlesel turizm hareketlerinin yoğunlaşması ile birlikte, dünya turizm pazarından daha fazla turist çekebilmek ve dolayısıyla daha fazla gelir elde edebilmek temel hedef haline gelmiştir. Bu doğrultuda altyapı kaynaklarının yeterliliği, taşıma kapasitesi, çevre koruma gibi konular dikkate alınmadan, plan ve politikaların desteğiyle, turizm yatırımları hız kazanmıştır. Özellikle Akdeniz ve Ege bölgelerinde kıyı alanlarının yoğun kullanımı, betonlaşma, rant, nüfus artışı, çarpık kentleşme, tarım ve orman arazilerinin kaybedilmesi, tarih-kültür ve sosyal yapıda tahribatlar gibi sonuçlar kendini göstermeye başlamıştır.

Doğal ve sosyo-kültürel temel turizm kaynaklarının aşırı ve yanlış kullanımıyla birlikte hava, su ve toprağın doğal dengesi bozulmakta, bitki ve hayvan toplulukları yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Yaşanan bu olumsuzluklar turizmin geleceğini tehlikeye atmaktadır. Bu tehlike karşısında ekonomik katkıları ile birlikte turizmde sürdürülebilirlik kavramı tartışılmaktadır. Kitle turizmine karşılık, alternatif turizm, ekoturizm, yeşil turizm, yumuşak turizm, özel ilgi turizmi ve doğa turizmi gibi içerikleri

hemen hemen aynı olan fakat farklı zamanlarda farklı isimlerle adlandırılan turizm türleri gündeme gelmektedir.

Ülkemizde, özellikle Akdeniz ve Ege bölgelerinde yoğunlaşan, deniz-güneş-kum üçlüsüne dayalı klasik tatil ürünlerine olan talep, her geçen gün artmaktadır. Yaz aylarında ve iki bölgemizde yoğunlaşan turizmi tüm yıla yayabilmek ve bölgesel yoğunluğu ortadan kaldırabilmek için alternatif turizm türlerine olan ihtiyaç kaçınılmazdır. Bu doğrultuda ekoturizm, doğal ve geleneksel çevreye önem veren, küçük ölçekli işletmeler tarafından küçük turist gruplarına hizmet veren ve yerel halkın refahını gözetten bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmanın temel amacı; kitlesel tüketime dayalı olarak olumsuzluklar göstermeye başlayan turizmin temel arz kaynakları olan doğal ve sosyo kültürel kaynakların, korunarak kullanma ilkesi doğrultusunda planlanmamasının turizmin geleceğini tehlikeye sokacağını ikincil kaynaklardan yararlanarak ortaya koymaktır. Bu tehlikeyi ortadan kaldırabilecek, bölgesel ve mevsimsel yoğunluğu dağıtabilecek önemli çözümlerden biri olarak görülen Ekoturizmin de doğru ve planlı uygulanmadığı sürece çözüm olamayacağı, aksine, ekoturizmin yaratacağı olumsuz etkilerin, kitle turizminin yaratacağı olumsuz etkilerden daha fazla olacağı savlanmaktadır.

Özellikle altyapılarda kapasite üstü zorlamalar, doğal değerlerin yok olması tehlikesini de beraberinde getirecektir. Doğal ve sosyo-kültürel kaynakların turizmin geleceği açısından taşıdığı önemin ortaya konulması, deniz-güneş-kum üçlüsüne dayalı kitlesel turizme karşılık alternatiflerin belirlenmesi ve bu doğrultuda ekoturizmin yerinin

ve turizmin geleceğinde oynayacağı rolün ortaya konması, araştırmanın önemini yansıtmaktadır.

Araştırma kapsamında konu ile ilgili kitap, makale, internet veri tabanları ve yayınlanmış diğer eserler incelenerek literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen veriler değerlendirilerek, araştırma betimleme yöntemi ile sürdürülmüş ve elde edilen bilgilerden sonuç ve öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde turizm ve gelişim süreci ele alınmıştır. İkinci bölümde turizmin çevresel etkileri incelenmiş, bu konudaki olumlu ve olumsuz etkilere değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise ekoturizm tanımlanmış, ilkeleri, çıkış ve gelişme nedenleri, türleri hakkında bilgi verilmiştir. Ekoturizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkileri ortaya konularak Türkiye'deki ekoturizm uygulamalarından örnekler verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM VE GELİŞİM SÜRECİ

I.1. Turizm

Günümüzde milyonlarca insan, devamlı yaşadıkları yerlerden geçici süreler için başka yerlere hareket etmektedir. Bu hareket esnasında, ulaşım olanaklarından yararlanılmakta ve varılan yerdeki konaklama birimleri kullanılmaktadır. Bu, 21. yüzyıla özgü modern bir olgu gibi görünmesine karşın çeşitli amaçlarla yer değiştirme insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar yüzyıllar boyunca çok çeşitli amaç ve nedenlerle buldukları yer dışında farklı coğrafyalara hareket etmişlerdir. Dinamik bir yapıya sahip olan bu hareket çeşitli dillerde değişik kavramlar ile ifade edilmektedir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 1).

Turizm kelimesinin, Latince dönmek, etrafını dolaşmak, geri dönmek anlamlarına gelen “tornus” kökünden türetildiği kabul edilmektedir. Dilimizdeki “tornistan” sözcüğü de aynı köke dayanmaktadır. Bilindiği gibi “tornistan etmek” sözü; geri dönmek, tersyüz etmek, içini dışına çevirmek anlamlarında kullanılmaktadır. İngilizce’deki “touring” ve “tour” sözcükleri de aynı kökten türetilmiştir. İngiliz diline 19. yüzyılda yerleşen “tour” kelimesi, dairesel bir hareketi, bazı site ve yörelerin ziyaretini veya eğlence amacı ile yapılan yer değiştirme hareketlerini belirtmektedir (Sezgin, 1995: 3).

Turizm olgusunun değişik yönlerine farklı derecede önem veren yazarların, hareket noktalarının aynı olmaması, başka bir deyişle konuya yaklaşım açıları ve önem verdikleri unsurların farklı olması, turizmin çeşitli tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Turizm kavramını tanımlama, anlama ve anlamlandırma çabaları 19. yüzyılda başlamıştır. Avusturya’da 1884’de yapılan bir toplantıda yazar J. Stander turizmi ekonomik bir etkinlik olarak belirlemiştir. Ona göre turizm endüstrisi yabancıların ziyaretlerinden doğan faydaya yönelmiştir. Bu endüstri, ürünü tüketiciye götürmek yerine tüketiciyi üretim yerine getirmektedir (Toskay, 1983: 21).

E.G. Freuler 1905’de Almanya’da turizmin bütünleştirme fonksiyonuna vurgu yapmaktadır. Turizm “gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine, doğanın insana mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmasına olanak veren, modern çağa özgü bir olaydır” (Önal, Düzakın ve Çiftçi, 2006: 2).

Avusturyalı ekonomist Hermann Von Schuller 1910 yılında turizmi, “başka bir ülkeden, şehir veya bölgeden, yabancıların gelmesi ve geçici süre kalmalarıyla ortaya çıkan hareketin, ekonomik yönünü ilgilendiren faaliyetlerin tümü” şeklinde tanımlamıştır (Maviş, 1996: 2).

Berlin’de 1929’da kurulan ve “Berlin Okulu” olarak bilinen bir enstitüde turizm üzerine çeşitli bilimsel çalışmalar yapılarak turizmin yarattığı etkiler ve ilişkiler incelenmiştir. Bu okulun temsilcilerinin yaptığı turizm tanımı daha sosyolojik bir tanımdır. Bu tanıma göre turizm, “herhangi bir yerde geçici olarak bulunan ve oraya yerleşmemiş insanlarla yerli halk arasındaki ilişkilerin bütünüdür.” (Bal, 1995: 16).

Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği’nin (AIEST- Association International Experts Scientifics Tourism) İtalya’nın Polermo kentinde 1954 yılında toplanan kongresinde, Hunziker ve Krapf’ın turizme yönelik tanımı benimsenmiştir. Bu tanıma göre turizm; “yabancıların seyahat ve geçici veya devamlı asli kazanç elde etme faaliyeti için yerleşmeye dönüşmemek koşuluyla, konaklamalarından doğan ilişkilerin ve olayların tümüdür” (Tunç ve Saç, 1998: 15). 1980’li yıllarda turizmin tanımı AIEST tarafından yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemede turizm; “insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buradaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü” şeklinde tanımlanmıştır (Öztaş, 2002. 16).

C. Lucques 1968’te verdiği bir konferansta turizmin modern toplumun bir israfı ve doğanın tahribi olduğunu belirtiyordu. Ona göre, bolluk ekonomisine dayanan toplum için turizm, insanların boş zamanlarında maddi servetlerin ve doğanın yok edilmesine yöneliktir (Olalı ve Timur, 1988: 32). Bu eleştirisel yaklaşım sanayi toplumlarının uluslararası düzeyde geliştirdikleri turizm politikalarına dikkatleri çekiyor ve az gelişmiş toplumlara yeşil alanların betonlaştırılması, kıyıların parsellenmesi, denizlerin,

göllerin ve akarsuların kirletilmesi, ormanların tahribi vb. gibi olgular konusunda bir mesaj veriyordu. (Bal,1995:17).

Eralp, bireyin turizm amaçlı tavrından kaynaklanan ilişkileri bütünüyle kavramak için turizmi farklı bir şekilde tanımlar. Ona göre turizm, “sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir sağlayıcı herhangi bir uğraşta bulunmamak koşulu ile bireyin yolculuk ve/veya konaklamasından doğan olay ve ilişkiler bütünüdür” (Eralp, 1983: 36). Bu tanımda getirilen yenilik; turizmin yabancıya bağlı bir olay yerine, bireye bağlı bir olay olarak saptanmasıdır.

Olalı turizmi, çok yönlü bir olay ve endüstri olarak tanımlamaktadır.

Turizm;

- İnsanların sürekli konutlarının bulunduğu yer dışına devamlı olarak yerleşmemek,
- Sadece para kazanmak veya politik ya da askeri bir amaç izlememek üzere,
- Liberal bir ortam içinde,
- İş, merak, din, sağlık, spor, dinlenme, eğlence, kültür, deneyim kazanma, snobik amaçlarla veya aile ziyareti, kongre ve seminerlere katılmak gibi nedenlerle,
- Kişisel veya,
- Toplu olarak yaptıkları seyahatlerden,
- Gittikleri yerlerde 24 saati aşan veya o yerin bir konaklama tesisinde en az bir gece konaklamalarından ortaya çıkan iş ve ilişkileri kapsayan,
- Bir tüketim olayı,

- Sosyal bir olay,
- Ağır ve entegre bir hizmet endüstrisidir (Olalı, 1990:5-6).

Turizm olayının tanımlanmasında genellikle dinamik bir unsur olarak kabul edilen seyahat faktörü önemli bir yer tutar. Ancak, teorik olarak insanların yaptığı bütün seyahatlerin turizm olayının bir unsuru olduğu da söylenemez. Hangi seyahatlerin turizm olayı yaratabileceğine genellikle seyahat amacı göz önüne alınarak karar verilebilir. Bazen çok kısa seyahatler, amacı ile birlikte ele alındığında, turizm olayı yaratabilmesine karşın, uzun seyahatler turizm olayı yaratmayabilir (Kozak, Kozak ve Kozak,2000:3).

Uzaklık sınırına göre de turizm kavramına farklı yaklaşımlar söz konusudur. Belirli bir yere gitmek için hangi ulaşım biçimi ve aracı kullanılırsa kullanılsın, mesafenin artmasıyla birlikte hem maliyetler hem de harcanan zaman artar. Burada iki ölçüt kullanılabilir: birincisi, başlangıç noktasından gidilecek yere kadar kaç saatlik bir yolculuk yapıldıktan sonra varıldığı ve ikincisi, çıkış noktasından gidilecek yere kadar kaç km. veya mil katedilerek varıldığıdır. Turizm, birtakım objektif ve subjektif unsurlardan oluşan karmaşık bir olaydır. Seyahat eylemi, seyahatin mesafesi ve seyahat için harcanan zaman gibi faktörler objektif unsurları oluşturur. Buna karşın seyahatin amacı subjektif bir unsurdur; kişi niçin seyahat ettiğini bazen kendisi bile tam olarak bilemez. Bir seyahatin turizm olması için, objektif ve subjektif unsurların bir arada olması gerekir ve o zaman seyahat ve turizm özdeş olur.

Zaman, turist akımlarını etkileyen önemli bir faktör olmasına karşın, bu konuda birtakım belirsizlikler vardır. Uluslararası turizm için ziyaretçilerin evlerinden ayrı

kaldıkları sürenin veya gittikleri bir yerdeki kalış süresinin, bir amaca bağlı olarak en az ve en çok ne kadar olması gerektiği belirtilmiştir. En az süre yirmi dört saat kabul edilmekle birlikte, gidilen yerde bir gece geçirmek turist olmak için yeterli görüldüğünden, bu süre kısalmaktadır. Benzer bir durumla, en fazla ne kadar süre kalırsa turist olma özelliğini kaybedeceğinin de belirlenmesi gerekmektedir. Kesin olmamasına karşın bu süre bir yıl olarak kabul edilmektedir (Erdoğan,1996:17-18).

Yukarıdaki tanımlara bakıldığında turizm olayının gerçekleşmesinde boş zaman, sürekli yaşanılan yer dışına geçici seyahat, para kazanma dışındaki (yeme-içme, gezme-görme, eğlenme, dinlenme, merak, din, sağlık, spor, macera, iklim, yenilik, doğa ve güneş isteği vb.) ihtiyaçları giderme, ulaşımın kolaylaşması ve teknolojinin gelişmesi gibi ortak özelliklerin etkili olduğu görülmektedir. Bu unsurlar doğrultusunda turizmi, “insanların sürekli yaşadıkları yer dışına, para kazanma amacı olmaksızın, geçici seyahatleri ve konaklamaları sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve sosyal olaylar ile ilişkiler bütünü” diye tanımlamak olasıdır.

O halde, bir seyahat ve konaklamanın turizm olayı içinde sayılıp sayılamayacağını belirtmek için;

- Seyahatin devamlı ikamet edilen, çalışılan ve günlük gereksinmelerin sağlandığı yerler dışına yapılması,
- Konaklama sırasında genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetlerin talep edilmesi,
- Konaklamanın geçici olması,
- Seyahatin gelir elde etmek amacıyla yapılmaması,

- Seyahat ve konaklamanın insanların boş zamanlarında yapılması gerekmektedir (Kozak, Kozak ve Kozak,2000: 5).

I.2. Turist

Turizm olayının öznesi insandır. Turizmin temelinde insanın psikolojik tatmin duygusu sağlaması yer alır. Turizm olayına yol açan, yön veren ve bu olayın odak noktasını oluşturan insan turist sözcüğü ile tanımlanır (Barutçugil, 1989: 16).

Tarihsel açıdan ele alındığında, turist tanımlarının birbirleriyle bağımsız olarak açıklandığı ortaya çıkmaktadır. Turist kelimesinin kökeni 17. yüzyıla kadar gider. Ogilvy tarafından turist; “sürekli oturduğu yerden en çok bir yıl süre ile ayrılan ve geçici olarak gittiği yerlerde buralarda kazanmadığı parayı harcayan kimse” olarak tanımlanmıştır (Maviş, 1996: 5).

Turizm kavramıyla ilgili tanımlamada olduğu gibi, Ogilvy'nin turist tanımlamasında da süre ve ekonomik ölçütlerin paralel olduğu görülmektedir. Tanımlamada süre ölçütü, iki ayrı şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, sürekli oturulan yere geri dönüş süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. İkincisi ise, bireyin gittiği yerde kalışı ile ilgili süredir. Tanım bunun için “geçici süre” deyimini kullanmakta ve belirli bir zaman kesitini ayrıca belirtmemektedir. Buna göre, sürekli yaşama yerinden ayrılma ile dönüş arasındaki sürenin bir yılı aşmaması gerekmektedir. Tanımlamanın dayandığı ikinci ölçüt, ekonomiktir. “Gittiği yerlerde, buralarda kazanmadığı parayı harcayan” olarak belirlenen bu ölçüt, kişi için tüketici davranış kalıbı önermektedir (Kozak, Kozak ve Kozak,2000:6).

Norval'ın 1936'da yaptığı tanımlamada, “ Turist, sürekli ikamet etmek ve gelir elde etmekten farklı bir amaç ile yabancı bir ülkeye giden ve geçici süre kalacağı ülkede başka yerde kazandığı parayı harcayan kimsedir”. Tanımlamada karşımıza çıkan yeni öge ise, yabancı ülke deyimidir. Seyahat edenlerin turist sayılabilmeleri için, geçici kalış yerinin yabancı ülke olması, bu tanımın içerdiği yeni ölçüttür. Buna mekan ölçütü adı verilmektedir (Kozak, Kozak ve Kozak,2000:6).

1937 yılında Milletler Cemiyeti İstatistik Uzmanları Komitesi tarafından yapılan tanıma göre, “devamlı oturduğu ülkenin dışında herhangi bir ülkeyi 24 saatten az olmayan bir süre için ziyaret eden kişi” turist olarak kabul edilir (Tunç ve Saç, 1998: 15).

Bu tanımlamalara göre, aşağıdakileri turist olarak kabul etmek mümkündür.

- Zevk, ailevi nedenler, sağlık vb. nedenlerle seyahat edenler,
- Bilimsel, diplomatik, sportif nedenlerle seyahat edenler veya bu çeşit toplantılara katılmak amacı ile yolculuk edenler,
- İş amaçlı seyahat edenler, 24 saatten kısa süreli olsa dahi, deniz ulaşımı ile seyahat edenler (Usta, 2001: 11).

Uluslararası düzeyde turist olarak kabul edilmeyenler ise;

- Ülkeye iş sözleşmesiyle veya böyle bir sözleşme olmaksızın gelip, bir iş yapmak veya böyle bir işte çalışmak isteyenler,
- Bir başka ülkede kamu amaçlı görevlendirilen kimseler (örneğin; diplomatlar),
- Ülkede yerleşmek, devamlı kalmak için gelen kişiler,

- Okullarda ve yurtlarda kalan öğrenciler,
- Bir sınır bölgesinde ikamet edenler ve başka bir ülkede yaşayıp komşu ülkeye çalışmak için gidip gelenler,
- Bir ülkede durmaksızın transit geçenler, seyahatleri 24 saati aşıya dahi turist olarak kabul edilmezler (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 7).

1963 yılına kadar OECD Turizm Komitesi, üye ülkelere “yabancı turist” kavramı ile ilgili olarak bu tanımın benimsenmesini tavsiye etmişlerdir. Tanıma göre yabancı turist; “sürekli yaşadığı ülkenin dışında herhangi bir ülkeyi 24 saatten az olmamak şartıyla ziyaret eden kişi”dir (Öztaş, 2002: 18).

Yerli turist, ikamet ettiği ülke sınırları içinde seyahat eden kişidir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 8).

Yabancı turistler için belirlenmiş ölçütler çoğunlukla yerli turistler için de geçerlidir. Ayrıca bundan başka her ülkenin kendisinin belirlediği ve uyguladığı yerli turist ve iç turizm tanımları vardır. Bunlar ya gidilen yerde kalış süresi, geceleme sayısı ya da çıkış noktası ile varış noktası arasındaki mesafe km veya mil, ölçü olarak kullanılmaktadır.

Gidilen yerdeki konaklama süresi ölçüt olarak alındığında: İtalya’da birbirini takip eden dört gün ve üç gece, İsviçre ve Fransa’da en az dört geceleme, Almanya ve Danimarka’da en az beş gün, Avusturya’da ise ülke içinde tatile çıkanlar ve bir konaklama tesisinde iki aydan daha az kalan kişiler yerli turist sayılmaktadırlar. Gidilen yerin uzaklığı veya katedilen mesafe ölçüt olarak alındığında: ABD’de aile bireyleri ister tek başına ister

birlikte olsunlar zevk için yaptıkları ülke içi seyahatlerde evden 50 mil/80 km ve bazı eyaletlerde 100 mil/160 km tek yön uzağa gitmeleri ve gezi sonunda tekrar eski yerlerine dönmeleri halinde yerli turist sayılırlar. Ancak uçak, gemi, tren, otobüs, kamyon gibi ulaştırma araçlarında mürettebat olarak seyahat edenler, işyerine gidiş dönüşler, öğrenci gezileri, okula gidip gelmeler ve askeri personelin görevi gereği yaptıkları seyahatler iç turizm faaliyeti değildirler ve bu seyahatleri yapanlar da yerli turist olarak kabul edilmezler (Erdoğan, 1996: 30-31). Kanada’da içinde yaşadığı toplumdan 20 km öteye seyahat eden kişi yerli turist olarak tanımlanmaktadır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 8).

Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu, 1963’de Roma’da Seyahat ve Turizm Konferansı bünyesinde ziyaretçi ve turist tanımlarını görüşmüştür. Buna göre;

Ziyaretçi; devamlı ikamet ettiği ülke dışında herhangi bir ülkeyi çalışma amacı dışında ziyaret eden kişidir.

Turist; ziyaret ettikleri ülkede en az 24 saat kalan ve ziyaret amacı aşağıda verilen başlıklar altında tasnif edilebilen geçici ziyaretçilerdir.

- Boş zaman değerlendirme (eğlence, tatil, sağlık, din, spor, kültür, eğitim).
- İş, aile ilişkileri, görev ve toplantı için gelenler.

Günübirlikçi; ziyaret edilen ülkede 24 saatten az kalan geçici ziyaretçilerdir (Tunç ve Saç, 1998: 16, Bal, 1995: 20).

Türkiye’de 1996 yılında 22747 sayılı Seyahat Acentaları Yönetmeliği’ne göre turist şu şekilde tanımlanmaktadır: “para kazanma amacı olmaksızın, dinlenmek ve

eğlenmek için ya da kültürel, bilimsel, sportif, idari, diplomatik, dinsel, sıhhi ve benzeri nedenlerle, oturduğu yer dışına geçici olarak çıkan ve tüketici olarak belirli bir süre seyahat edip kalan ve yeniden ikametgahına dönen kimsedir” (Bahar ve Kozak, 2006: 32).

I.3. Turizmin Tarihsel Gelişimi

I.3.1. Endüstri Devrimi Öncesi Turizm

İnsanların tarihin ilk çağlarında bile yaşamları için gerekli olan yiyecek maddelerini elde etmek, avlanmak ve ilkel yöntemlerle de olsa ticaret yapmak amacıyla yakın çevrelerine yolculuk yaptıkları bilinir. Zamanında deniz yoluyla yapılan ticarete büyük bir üstünlük sağlayan Fenikeliler, muhtemelen seyahat tarihinin kaydettiği ilk gezginlerdir. Ancak, ticari amaçla yapılan bu tür seyahatleri turizm olarak kabul etmek doğru olmaz. Fenikeliler döneminde büyük bir gelişme gösteren modern seyahat tarihi, M.Ö. 4000 yıllarına başka bir ifade ile yazıyı ve tekerleği ilk bulan Sümerlere kadar uzanmaktadır. Ticaretin yanında askeri, dini ve doğa olayları nedeniyle de meydana gelen seyahatler insanlık tarihi boyunca hep olagelmıştır (Ünal, 1990: 11).

Bugünkü anlamda turizm olayının, Romalılar tarafından Akdeniz Havzası’nda yaratıldığı bilinmektedir. Romalılar merak, eğlenme, tedavi, spor, kültür vb. nedenlerle yılın belirli dönemlerinde, sürekli olarak yaşadıkları yerlerden ayrılarak seyahate çıkarlardı (Bahar ve Kozak, 2005:5). Bu dönemde en gözde yerler, yolu olan ve ulaşım imkanlarına sahip SPA denilen ve çoğunlukla tedavi amacıyla kullanılan kaplıcalar, ılıcalar, içmeler gibi yerler ile; doğal güzelliklere ve tarihi eserlere sahip yerlerdi. Örneğin, Mısır’daki

piramit ve tapınakları görmek için bu ülkeye uzun yolculuklar düzenlemişler; kaplıcaların, şifalı sularından yararlanmak, spor ve kültürel etkinliklerde bulunmak üzere Yunanistan ve Anadolu'ya geçerek olimpiyatlara, şenliklere, festivallere ve diğer etkinliklere katılmışlar ve böylece turizmin ilk öncüleri olmuşlardır (Erdoğan, 1996: 163).

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra, Hıristiyanlığın etkisi ve İslamiyet'in doğuşu ile kutsal yerlere hac amacı ile yapılan ziyaretler, Ortaçağ'da bir çeşit kitle turizmi havası yaratmıştır. Gerçekten bu çağda turistik faaliyetler büyük ölçüde dini yerlerin, eserlerin ve gözde tapınakların ziyareti amacı ile yapılmış ve bütün bunların sonunda Kudüs, Efes, Mekke, Medine ve Benares büyük hacı kabilelerine sahne olmuştur. Hiç şüphesiz Ortaçağ'ın bu kutsal şehirlerinde görülen zenginlik ve refah dinsel amaçlı seyahatlerden kaynaklanmıştır. Örneğin bu çağda dünyanın en zengin şehirlerinden biri olarak kabul edilen ve 300.000 nüfusa sahip bulunan Antik Efes (Ephesus) şehri bu özelliğini; liman kenti olmasının yanı sıra, büyük ölçüde kutsal toprakları sayesinde elde etmiştir (Gürdal, 1995: 50).

Haçlı Seferleri büyük kitlesel hareketler açısından geniş organizasyonlu yolculukların ilk örneğini oluşturmuşlardır. Daha önceki kitlesel turizm organizasyonlarının en önemli uygulamaları atletizm, spor ve savaş oyunları idi. Kitlesel organizasyon açısından Haçlı Seferleri'ni Olimpiyat Oyunları'ndan ayıran en önemli özellik, eskiden insanlar bireysel olarak yola çıkarlar ve asıl organizasyon varış noktalarında yapıyorken, bu kez yola çıkışların kitlesel olması ve asıl organizasyonun hareket edilen kent ve bölgede yapıyor olmasıdır. Aslında yüzyıllardan bu yana büyük savaşlar yaşamış olan kraliyet çalışanları bu tarz toplu yer değiştirmeler konusunda

deneyimlilerdi. Ancak ilk kez düzensiz olarak, emir komuta düzeneğinin pek de işlemediği ve bu kadar büyük boyutlu organizasyonlarla karşı karşıya kalıyorlardı (Löschburg, 1998: 32). Haçlı Seferlerinin normal hızları günde deve yürüyüşüyle 9 saat yani 35 km. civarında idi. Nitekim bu mesafe daha sonraları kervansarayların yapımları sırasında iki kervansaray arasındaki normal mesafe olarak kabul edilmiştir. Bu da Ortaçağ'da teknoloji veya organizasyon açısından bir gelişme olmadığını göstermektedir (Mill, 1990: 5).

16. yüzyılın başlarına gelindiğinde, turizm ve organize geziler açısından yepyeni bir kavram ortaya çıkmıştır: Grand Tour (Büyük Tur). Bu tur aslında, İngiltere kraliçesi tarafından yurt dışında diplomatik olarak (büyükelçi ya da konsolos düzeyinde) görevlendirilecek olan gençlerin eğitimlerini tamamlamaları için düzenlenen bir uygulama gezisidir. Üç yıl süren ve ilk kez Sir Philip Sidney'in başkanlığında başlayan bu turda gezilen ülkeler Fransa, İsviçre, İtalya, Almanya, Avusturya ve Benelüks ülkeleridir (Hibbert, 1969: 12). Kapitalizmin erken gelişimi sayesinde bir zengin tabakaya sahip İngiltere burada önemli bir rol oynuyordu. 1600 ve 1700'lerde aristokrat İngiliz aileleri oğullarını Avrupa gezisine yollamak için yıllık üç yüz veya dört yüz bin pound harcıyorlardı. Bu nedenle Grand Tour seyahat endüstrisinin temelini oluşturan kültür turlarının öncüsü olarak kabul edilmektedir (Burke ve Rensnick, 2000: 10).

Rönesansla birlikte özellikle sanatsal çalışmaların yoğunluk kazandığı merkezlere seyahatlerin arttığı gözlenmektedir. Özellikle İtalya'ya yönelen bu seyahatlerde insanlar, kültür turizminin tipik örneklerini vermişlerdir. Her yıl çok sayıda sanatkar, bilim adamı ve ortalama 300-400 öğrencinin eğitim amacıyla İtalya'ya gelmeye başladığı bilinmektedir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 32).

Turizm tarihinin sanayi devrimine kadar olan döneminin en çarpıcı özelliği (Erdoğan, 1996: 166), eski çağlarda seyahat faaliyetlerinin çoğunlukla yalnızca zengin ve aristokrat insanlara özgü olmasıdır. Çünkü bu faaliyetler büyük güçlülere hatta tehlikelere katlanılarak gerçekleştirilebilmekteydi ve yapılması ancak; refah, yol, taşıt ve seyahat güvenliği ile mümkün olabilmekteydi.

I.3.2. Endüstri Devrimi Sonrası Turizm

17. yüzyıldan itibaren Endüstri Devrimi ile birlikte üretim yapısı değişmiştir. O zamana kadar geleneksel üretim tarzı olan tarım ve hayvancılık yeni buluşlar ile yerini fabrikalara terk etmeye başlamıştır. Nüfusun çoğunluğu senyörlere bir mal gibi bağımlı ve boğaz tokluğuna tarımda çalışmaktaydı ve kırsal alanda yaşamaktaydı. Kırsaldaki nüfus yoğunluğu, daha çok ve yorucu çalışma şartlarına karşın, daha fazla gelir ve dolayısıyla kişisel servet olanağı sunan ve insanların kişisel bağımsızlıklarına olanak veren sanayi üretimi nedeniyle kentlere kaymaya başlamıştır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 34).

Nüfusun kırsaldan kentlere akmaya başlamasının bir başka nedeni ise, Fabrikalarda çalışma koşullarının süreklilik gerektirmesidir. Bu nedenle de insanlar geleneksel yerleşim yerlerini terk ederek işyerlerine yakın yerlere taşınmaya başlamışlardır.

Giderek büyüyen ve kendi sosyal dokularını oluşturan kentlerdeki yoğun nüfus birikimi, sürekli ağır koşullarda çalışan insanların kendilerine zaman ayırma isteklerini doğurmuştur.

Kente gelip işçi konumuna geçen insanlar köken olarak köylü olmaları nedeniyle zaman zaman yakınlarını ziyaret etmişler, bazen de özlemlerini gidermek amacıyla kent dışına geziler yaparak küçük çaplı seyahatler organize etmişlerdir. Ama turizm anlamındaki seyahat ve dinlenme eylemi zengin sınıfın ayrıcalığı olmaya devam etmiştir (Ahipaşaoğlu ve Arıkan, 2003: 12).

19. yüzyılın başlarında buhar gücünün gemilerden sonra lokomotiflere de uygulanması, atlarla çekilen vagonların lokomotiflerle çekilmeye başlanması ve demiryollarının yapımı ile tren devri başlamıştır. Önceleri işçi deposu banliyöleri üretim ve kent merkezlerine bağlamak, ucuz, çabuk ve güvenli ulaşım sağlamak amacıyla kullanılan trenler kısa zamanda kentler ve giderek ülkeler arası bağlantılara kavuşturmuştur. Demiryollarına yük taşımacılığında sağladığı ucuzluk ve kolaylık nedeniyle yatırım yapılmıştır. İlk zamanlarda bir anlamda yan ürün olarak ortaya çıkan insan taşımacılığı zaman içerisinde büyük önem kazanmıştır (Lundberg, 1990: 23). Tren sayesinde insanların yapmaya başladıkları küçük çaplı geziler, ancak Endüstri Devriminin burjuva sınıfını yaratması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile daha geniş boyutlu boş zamanların oluşması sonucunda bir turizm hareketine dönüşebilmiştir (Bayer, 1992: 11).

Çağdaş anlamda organize tur ilk olarak İngiltere'nin Leicester kentinde ortaya çıkmıştır. 1841 yılında Thomas Cook Temperance (Yeşilay) Derneği üyelerini Loughbrough'daki içki aleyhtarı bir toplantıya götürmek için bir tren kiralayarak sefer düzenlemiştir. Midland Railways şirketi ile anlaşan Cook ilk defa özel gidiş-dönüş biletleri bastırdı ve geziyi kişi başına 1 şiling gibi o dönemde en ucuz fiyata mal etti ve üstü açık vagonlarla 570 kişiyi bu kente taşıdı (Peköz ve Yarcın, 1994: 4). Kendisi de bu derneğin

üyelerinden birisi olan Cook, bu gezi için bütün hazırlıkları yapmasına karşın emeği karşılığında herhangi bir kar almamıştı. Thomas Cook 1845 yılında marangozluk mesleğini bıraktı ve seyahat düzenleyicisi olarak yeni bir mesleğe başladı. Düzenlediği gezilerin çoğunda rehber yoktu. Onun yerine, daha önceden düzenlemeleri yapılan otel rezervasyonları ve diğer giderleri karşılamak üzere turistlerin eline bir hizmet belgesi (voucher) veriliyordu. Günümüze kadar bu uygulama süregelmiştir ve halen seyahat acentaları tarafından kullanılmaktadır. Cook 1860 yılında Londra’da ilk seyahat işletmesini açtı ve kurduğu şirket “Thomas Cook Travel” olarak varlığını bugünde sürdürmektedir (İçöz, 2003: 14). İzleyen yıllarda Amerika’da “American Express Company” (1848) ve 1896’da “Wagons-Lift” turizmde çalışmaya başlamışlardır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 35).

Seyahatin giderek artan oranlarda yaygınlaşma süreci 1. Dünya Savaşı ile kesintiye uğramıştır. 1914 yılında Ford’un ilk otomobili üretmesiyle bireysel geziler süreci açılmıştır. Fakat seyahatin yeniden ivme kazanması ancak 2. Dünya Savaşı’ndan sonra olabilmıştır. 1920’lerden itibaren yeniden başlayan turizm ve ulaşım hareketlerinde en önemli kitle ulaşım aracı yine trendir. Yemekli vagonları, berberi, kuaförü, kitaplığı, oyun salonları ile ünlü ve pahalı Şark Ekspresi gibi uzun mesafeli hatlarda 1.Dünya Savaşı nedeniyle kesilmiş olan yolculuklar yeniden başlamıştır. Otomobil gelişmiş ve tren kadar hızlı olmasına karşın trenin saltanatını sarsamamıştır (Ahipaşaoğlu ve Arıkan, 2003: 15).

Turizmin özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki hızlı gelişiminde, iki önemli etken söz konusu olmuştur. Bunlardan birincisi; savaş sonrası tahrip olan Avrupa ülkelerine Amerika Birleşik Devletleri’nin sağlamış olduğu maddi yardım ve hibelerdir.

Bu yardım ve hibeler Avrupa'nın çok kısa sürede toparlanarak, ekonomik refahın artmasını sağlamıştır. Bu da, uluslararası seyahat endüstrisinin en önemli merkezi olan Avrupa'da turizmin daha çok gelişmesine neden olmuştur (Erdoğan, 1996: 168). İkincisi ise, 1945 yılından sonra başlayan jet yolculukları olmuştur. Gelişen savaş teknolojisiyle sağlanan bilgi birikiminin barış döneminde, sivil yaşama aktarılmasıyla; özellikle havayolu ulaşımı hızla gelişmiş ve ucuzlamıştır. Bu gelişmeler, 1950'li yıllarda 25 milyon turist katıldığı ve 2,1 milyar dolarlık turistik harcamaya sebep olan, uluslararası turizmi 2000 yılı itibariyle 698 milyon turist ve 477 milyar dolar turistik harcamaya ulaştırmıştır (Öztaş, 2002: 4).

Tablo I.1: Turizm Sektörünün Gelişme Süreci

Medeniyetler Dönemi	Ticaret Dönemi	Endüstri ve Teknoloji Dönemi	Turizmin Gelişme Dönemi	Kitle Turizminin Yoğun Yaşandığı Dönem	Turizmin Olgunluk Dönemi
M.Ö. 8000- İsa'nın Doğumu	İsa'nın Doğumu- M.S. 1700	1700- 1900	1910- 1945	1946- 1990	1990 ve sonrası
İlk medeniyetlerin ortaya çıkması, etnik, dinsel ve ulusal değerlerin oluşmaya başlaması	Medeniyetlerin ortaya çıkmasıyla ticaretin başlaması, seyahatlerin yalnızca soylular ve ticaret adamları tarafından gerçekleştirilmesi, ticaret kolonilerinin ortaya çıkması	Endüstri Devrimi, feodal yapının çöküşü, teknolojinin ilerleme göstermesi, Grand Tour, kitle turizminin ilk olarak görülmeye başlandığı turlar	Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği teknolojik ilerlemelerin ekonomik buhran yıllarında iyi değerlendirilmemesi, ekonomik, politik, sosyal ve yasal güçlerin dengesinin bozulması	Yeni bilim dallarının ortaya çıkışı ve teknolojideki köklü ilerlemeler sonucunda kitle turizminin yoğun olarak yaşanmaya başlanması	1970 ve 1980'lerde turizm faaliyetlerine yoğun bir katılımın görülmesi, hizmet kalitesine ve alternatif turizm türlerine odaklanması

Kaynak: Kozak, M.A. ve Bahçe,S. (2009). Özel İlgi Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık.5.

1950'li yıllardan itibaren tatile gidenlerin giderek artan sayılara ulaşmaları, seyahat ticareti ile uğraşan acentalara karlıklarını arttırabilmek için yeni ufuklar açmaya başlamıştır.

Finansal güce sahip olan acentalar gelecek talepleri önceden tahmin ederek, konaklama ve ulaştırma işletmeleri ile önceden bağlantılar kurarak rezervasyon yapma gereği duymadan yerlerini satmaya başlamışlardır. Böylece haberleşme masrafları ortadan kalkarak aracı karları artmıştır. Bir süre sonra aracılar arasındaki rekabet sonucu, karların bir kısmından yolcu lehine vazgeçmeleri ile seyahat fiyatlarında ucuzlamaya yol açmış, ucuzlayan fiyatlar da kitle turizminin doğmasına neden olmuştur (Ahipaşaoğlu ve Arıkan, 2003: 17).

1970’li yıllarla birlikte dünyanın her tarafında ama özellikle Batı Avrupa’da turizmde önemli bir büyüme başladı. “Paket tatiller”, yani bir turizm şirketi tarafından sabit bir fiyat karşılığında, gidiş-dönüşü, kalınacak yerleri, yemekleri ve diğer aktiviteleri başlangıcından sona erinceye kadar planlanmış olan tatiller, dünyanın endüstrileşmiş ülkelerinde hızla yayıldı. Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya’nın tatilcileri dolmuş tipi charter uçaklarıyla güneş ve denizin uygun olduğu Akdeniz ve Pasifik gibi sahillere taşındı. Turistler için düşük fiyatın uygulanması bir taraftan tatilcilerin sayısını arttırırken, bir taraftan da gidilecek yeni tatil yerlerinin gelişmesine yardımcı oldu. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren hizmete giren Boing 747 tipi geniş gövdeli uçaklar seyahat ve tatilin maliyetini düşürerek, hava yolculuğuna olan talebi oldukça artırdı (Erdoğan, 1996: 170-171).

1974 ve 1979 yıllarında meydana gelen petrol krizinin dünyada yarattığı olumsuz sonuçlara rağmen bundan en az etkilenen yine de turizm sektörü olmuştur. Zira ekonomik büyümenin yavaşladığı yıllarda dahi boş vakitleri değerlendirmek amacı ile yapılan seyahatler, bir azalmadan çok sadece daha yavaş bir büyüme hızı göstermiştir (Gürdal, 1995: 60).

Uluslararası turizm 1970’li yıllar boyunca olağanüstü esneklik sergilemesine karşın, 1980 ve 1990’lı yıllarda daha istikrarlı bir büyüme eğilimi içinde olmuştur. Sadece 1974’de yüzde üçten daha küçük bir büyüme oranı sergilenmesine karşın diğer yılların çoğunda toplam turist hareketleri yüzde dört kadar artış kaydetmiştir (Erdoğan, 1996: 171).

Tablo I.2: Yıllara Göre Uluslararası Turist Sayıları ve Turistik Harcamalar

Yıllar	Turist Sayısı (Milyon Kişi)	Turistik Harcamalar (Milyar \$)
1950	25	2,1
1960	75	6,8
1970	165	18
1980	285	105
1990	458	268
2000	698	477
2010*	1300	1000
2020*	2000	1500

Kaynak: DPT (1995).VIII. BYKP, Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu

(*) WTO tahmini

I.4. Turizmin Gelişmesine Etki Eden Unsurlar

Endüstri Devrimi ile birlikte insan yaşamında da önemli birtakım değişimler gerçekleşmiştir;

1. Düzenli olarak artan gelir ile birlikte, insanların satın alma gücü de artış göstermiştir. Böylece bireylerin yaşam düzeylerinin yükselmesi sonucu turizme ayrılan pay da artmıştır.
2. Teknolojik gelişmeler sayesinde üretim için gerekli olan çalışma süresi düzenli olarak azalmıştır. Çalışma süresindeki azalış boş zamanları arttırmıştır.

3. Satın alma gücündeki artışı tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler izlemiştir.
4. Çalışanların sayıca artması ve izleyen yıllarda kapitalist sistemin rakibi olarak işçi sınıfına dayalı rejimlerin önce kuramda, sonra da uygulamada kendilerini göstermeleri, batılı ülkelerde çalışanlara “ücretli tatil” ile birlikte pek çok hakkın verilmesine neden olmuştur. (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 34–35).

I.4.1. Boş Zaman Artışı

Endüstri Devrimi sonrasında insanların çalışma saatlerinde meydana gelen azalma turizmi geliştiren bir unsurdur. Önceleri günde 12-14 saatten fazla çalışılırken, sonraları işçilerin verdiği mücadele sonucunda günlük çalışma süresini 8 saate kadar indirilmiştir. Çalışma haftası bu yüzyılın başında elli-altmış saatten otuz beş-kırk saate, hatta daha da aşağılara indi. Ayrıca bazı işletmeler, çalışanların zorunlu çalışma saatlerini ve günlerini kendilerinin düzenlemelerine olanak sağlayan “esnek çalışma haftası” uygulamasına başlamıştır. Bütün bu gelişmeler çalışanların hafta sonlarında daha uzun tatil yapmalarına olanak sağlamaktadır (Erdoğan, 1996: 29).

I.4.2. Seyahat Özgürlüğü

İnsan hakları, bir yandan insanların haklarının devlet organlarına karşı korunmasını, diğer yandan da çok boyutlu olan insan kişiliğinin geliştirilmesini içeren, hem anayasa hem de uluslararası hukuk kavramıdır (Gölcüklü ve Gözübüyük, 1996: 1).

1954 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından onaylanması ile sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklere, hem kendi vatandaşları hem de tüm yabancılar için uyma yükümlülüğü altına girmiştir. Türkiye için insan haklarına saygı gösterme hem anayasanın emri hem de uluslararası yükümlülüğün gereğidir. İnsan hakları turizm ilişkisini incelerken, seyahatlerin özgür bir ortamda gerçekleşmesi gerektiği, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de belirtilmektedir (Tunç ve Saç, 1998: 13). Ülkeler arasında karşılıklı ya da tek yanlı olarak uygulamaya konulan vizeler, turizmde seyahat özgürlüğünün engellenmesi konusunda yaşanan örneklerdendir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 40).

I.4.3. Gelir Düzeyi Artışı

Turizmin temel koşullarından biri, tüketici olma özelliği olduğundan, harcama yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Milli gelir ve kişisel gelirin artışı turizm talebinin artışını kaçınılmaz kılmaktadır. Ekonomik ve sosyal refah artışı turizm hareketlerinin talep yönüne büyük bir hız kazandırmıştır. Özellikle aile içindeki çalışan kişi sayısının artması da turistik faaliyetlerin artışında etkili olmaktadır (Tunç ve Saç,1998: 13). İnsanlar genişleyen imkanlarıyla önce dayanıklı tüketim malları, giyim-kuşam gibi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, muhtemelen seyahat ve turizm gibi yaşamı zevklendiren etkinliklere yöneleceklerdir. Refah artışı genellikle zorunlu maddelere duyulan talebi azaltırken, lüks maddeler talebini de özendirilmektedir (Erdoğan,1996:129). Turizm de özenilen bu lüks tüketim ürünlerinden birisi olarak kabul edilmektedir.

I.4.4. Ücretli Tatil Hakkı

Ücretli tatil hakkının kazanılması çağdaş turizme geçişi hızlandıran etmenlerin başında gelmektedir. Söz konusu hakkın kazanılmasıyla, geniş bir kitlenin turizm hareketlerine katılması gerçekleşmiştir.

İnsan Hakları Sözleşmesi, kişi haklarını ve sosyal hakları güvence altına almıştır. Bu çerçeveden hareketle kişilerin sosyal güvenlik hakkının sağlanması ile turizm hareketlerinde artış sağlanmıştır (Tunç ve Saç,1998: 13).

İstatistiklere göre gelişmiş ülkelerde çalışanlar, ücretlerinin yaklaşık yüzde otuzu kadar sosyal haklara sahiptirler ve muhtemelen bu miktar daha da artacaktır. Sendikal baskılar bazı Avrupa ülkelerinde ücretlerden yıllık izinlerin arttırılmasına ve parasız veya az bir ücretle tatil yapma imkanının sağlanmasına kadar, çalışanlar lehine bir takım yararlar sağlamış durumdadır (Erdoğan, 1996: 129).

Turizmin ortaya çıkıp gelişebilmesi için, insanların zorunlu gereksinimlerini karşılayacak gelirin üzerinde bir kazanç düzeyine ulaşmaları temel koşuldur. İnsanın ne kadar boş zamanı olursa olsun, bu zamanı değerlendirmek için gerekli giderleri karşılayacak ekonomik gücü yoksa turizm faaliyetine katılması zordur. Bu nedenle boş zaman kavramı ile ücretli tatil hakkı, turizmin birbirlerini tamamlayan iki temel önkoşuludur. Günümüzde çalışma süresi haftada ortalama kırk saate inmiş bulunmaktadır. (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 36-37). 20. yüzyılda boş zamanı ve tatili sosyal bir hak

olarak kabul eden ülkeler, yıllık ücretli izin hakkını yürürlüğe koyarak, turizm hareketlerinin olumlu gelişmesini sağlamıştır (İlkin ve Dinçer, 1991: 6).

I.4.5. Kentleşme ve Nüfus Artışı

Kentleşme olgusu, turizmin gelişimini iki boyutlu olarak etkilemektedir. Kentlerin çeşitli çekicilikleri nedeniyle, turist üreten merkez konumunda olduğu bilinmektedir. İş, kültür merkezlerinin bulunmasının yanı sıra ulaşım ağının odağını oluşturması, uzman sağlık kuruluşları ve yüksek öğrenim kurumlarının yoğun bir şekilde bulunması, özellikle büyük kentleri çekici kılan unsurların başlıcalarıdır (Tunç ve Saç, 1998: 13). Kentleşmenin diğer bir boyutu ise, getirdiği olumsuzluklar olarak belirtilebilir. Endüstri Devrimi ile birlikte şehirlerin yakınlarında kurulan fabrikalar ve diğer sanayi işletmeleri, kentlerin havasını yaşanmaz hale getirmiştir. Hava ve gürültü kirliliği pek çok yerleşim merkezinde hayatı çekilmez hale getirmiştir. Sürekli yaşanan bu ortamdan her fırsatta kaçmak isteyen insanların her geçen gün sayıca artması, turizm endüstrisini olumlu yönde etkilemektedir.

Köyden kente geçtiğimiz yüzyılda başlayan göç hareketi, kentlerdeki nüfusu olabildiğince arttırmıştır. Gerek endüstrileşme gerekse nüfus artışının getirdiği sorunlar dolayısıyla ortaya çıkan çevre kirliliği ile insanların turizme katılması arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. İnsan nüfusunun hızla artması, kent nüfusunun milyonlarla ifade edilir olmasına ve kent yaşamının çekilmez bir durum almasına yol açmıştır. Nüfus yoğunluğu, çevre kirliliği ve stres kişileri bir süre de olsa bu ortamdan kurtulmaya güdülemektedir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 38).

I.4.6. Sosyal Güvenlik

Sosyal siyasetin en önemli araçlarından kabul edilen Sosyal güvenlik, herhangi bir sosyal risk yüzünden geliri veya kazancı azalmış kişilerin, başkalarının yardımına gerek kalmaksızın, yaşama ve geçinme ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemler bütünüdür. Kişilere, belirli sosyal risklerin gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkan muhtelif zararların, ilave maliyetlerin veya gelir kayıplarının kısmî veya bütünüyle telâfisine yönelik ekonomik güvence sistemidir. Sosyal güvenliğin esas amacı, her insana, hayatın türlü hadiseleri karşısında, aşırı bir muhtaçlığa düşmeden ve hürriyetinden fedakârlık ettirmeden insan şahsiyetine yaraşır bir hayat düzeyi sağlamaya yönelik kamusal sosyal düzenleme, sosyal sigorta, sosyal yardımlar ve muhtelif sosyal hizmetler alanında, bir takım önlemler almaktır (Seyyar, 2009).

Sosyal güvenlik, insan hakları kavramını oluşturan temel unsurlardan birisini oluşturur. Sosyal değerlerin güvenlik yönünde değişmesi, çalışanların gelecekte emin olmasını sağlayacak devlet güvenlik programlarının gelişmesi ve yaygınlaşmasını sağladı. Yarını güvence altında olan kişiler gelecek endişesi ile tasarruf yapmaktan vazgeçeceklerinden, muhtemelen ellerinde seyahat ve turizm için harcamaya hazır daha fazla para olacaktır. “Gelecek için biriktir” yerine “bugün için harca” anlayışının egemen olması, insanları daha sık seyahat ve tatil yapmaya özendirir (Erdoğan, 1996: 128).

I.4.7. Teknolojik Gelişmeler

Turizm ile teknoloji arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü turizm, ulaşım yolları ve araçları olmadan gerçekleşemez. Teknolojik gelişmeler denildiğinde ulaştırma araçlarında gerçekleştirilen hız, ucuzluk, toplu ulaşım, güvenlik ve rahatlık öğeleri anlaşılmaktadır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 37).

Turizmin dinamik bir sektör olması nedeniyle, teknolojik gelişmeleri takip etmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda, ulaşımdan konaklamaya, iletişimden eğitime kadar tüm alanlardan etkilenmektedir. Ulaşım sektöründe gerek alt gerekse üst yapıdaki son teknolojik gelişmelerin kullanıldığı görülmektedir. Konaklama işletmeleri de yine aynı teknolojik yenilikleri kullanmaktadır. Özellikle seyahat acentaları, tur operatörleri ve konaklama işletmelerindeki rezervasyon alımlarında bilgisayar teknolojisinin kullanılması, kısa sürede hizmetin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Öte yandan televizyon ve internetin yaygınlık kazanması, televizyonda veya internette gördüğü yerleri yerinde incelemek isteyenlerin sayısını arttırmıştır (Tunç ve Saç, 1998: 13).

I.4.8. İnsan Ömrünün Uzaması

Özellikle gelişmiş ülkelerde, sağlık koşullarının iyileştirilmesi ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte insan ömrü uzamış, bunun sonucunda 60 ve daha yukarı yaş grubunda yer alan bireylerin toplam nüfus içerisindeki oranları yükselmiştir. İleri yaşlardaki insanların yeterli boş zaman ve gelire sahip olmaları yanında, aile sorumluluklarının da azalması bu kişileri önemli birer potansiyel turist haline getirmektedir. Bu pazarın harekete

geçirilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla birçok ülkede geliştirilmeye çalışılan “üçüncü yaş turizmi”, genellikle sağlık ve kültür turizmi destekli olarak yapılmaktadır. İnsanlar yaşlandıkça inançlarının da daha güçlenmesi nedeniyle kültürel ve dini amaçlı seyahatlere, sağlık sorunlarından dolayı termal kaynaklara, ılıman iklim ve doğal güzelliklere sahip ülkelere ziyaret eğiliminde bulunmaktadır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 17–18).

I.4.9. Kültür ve Eğitim Düzeyi Artışı

İnsanların eğitim düzeyleri ile seyahat eğilimleri arasında doğru yönlü bir ilişki vardır; daha iyi eğitim, seyahat isteğini kamçılar. Yabancı ülkelere yapılan seyahatler büyük ölçüde eğitim düzeyi ile bağlantılıdır (Erdoğan, 1996: 132).

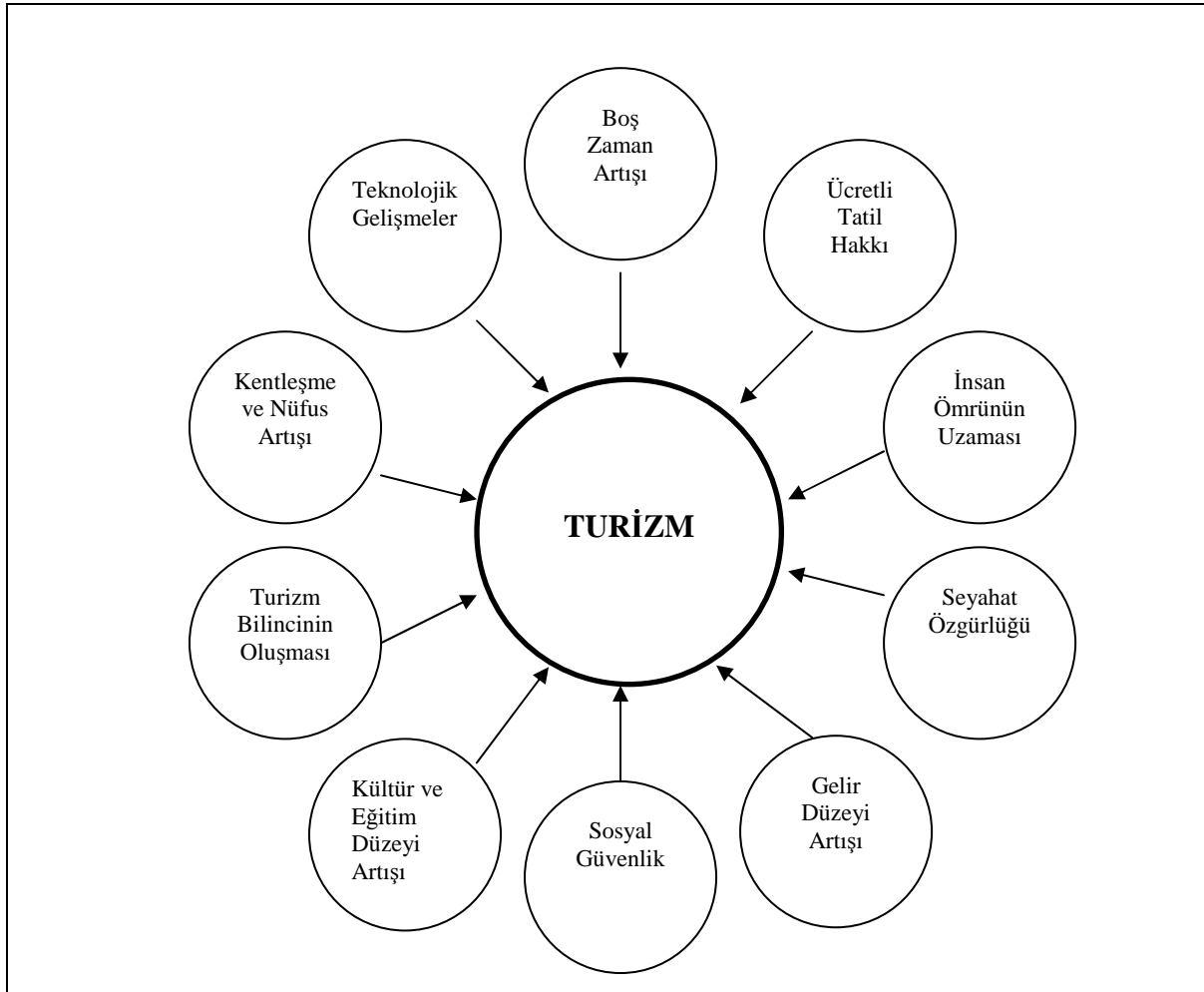
Bireylerin kültürel değerleri görmek amacıyla turizme katılmaları turizmi olumlu etkilemektedir. Öte yandan eğitim amacıyla yapılan seyahatler de turizm hareketlerini arttırmaktadır. Bu alanda özellikle ABD ve İngiltere büyük kazançlar elde etmektedir. Dil öğrenme veya iyi okullarda öğrenim görme isteği, turizm sektörünün gelişmesini sağlamaktadır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 40).

I.4.10. Turizm Bilincinin Oluşması

Endüstri Devrimi sonrasında ortaya çıkan yoğun iş yaşamı insanların dinlenme, eğlenme, yenilik isteği ve merak konuları, genel olarak turizm bilincinin oluşmasının başlıca göstergeleridir. Günümüzde dünyanın önde gelen gelişmiş ülkelerinde turizm olgusu, bireylerin önde gelen gereksinimlerinden birisi haline gelmiştir. Turizm bilinci

kamu ve özel sektör bazında yönetenler açısından incelendiğinde, bireylerin turizme katılmalarının onlar açısından da önemli getirileri olduğu ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; turizme katılan ya da katılma isteğine yönelik olarak gelirlerini arttırmaya çalışan insanlar, gerek kamu gerekse özel sektör açısından verimliliği arttırmaktadırlar. Genç nesil, geçmiş nesiller gibi büyük evler, yalılar, pahalı mobilyalar vb. sahip olmak yerine, seyahat ve tatil gibi yaşamı zevkli kılan aktivitelere harcamak üzere elinde daha fazla para olmasını arzulamaktadır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 40).

Şekil I.1: Turizmin Gelişmesine Etki Eden Unsurlar

Kaynak: Kozak, N, Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2000) Genel Turizm İlkeler-Kavramlar. Geliştirilmiş 4. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi. 38.

Erdoğan'a göre (1996: 132), seyahat ve turizm barışı sağlamak ve onu korumak için etkin bir araçtır; onun önemi arttıkça maddeye verilen değer de azalacaktır. Madde mülkiyeti, barışı tehdit eden en önemli faktörlerden biridir; fakat tamamen ortadan kaldırılması da düşünülemez. Ancak manevi tatmin sağlayan bazı yöntemlerle, insanın maddeye olan bağımlılıkları kısmen de olsa azaltılabilir.

1.5. Turizm Endüstrisinin Özellikleri

Turizmin tanımından hareketle turizm endüstrisini; “turistlerin turizm faaliyetleri kapsamındaki ulaştırma, yeme-içme, eğlence ve diğer ihtiyaçlarını karşılayan faaliyet alanlarının tamamıdır” diye tanımlamak olasıdır (Akoğlan, 1996: 40). Bu endüstri tanımı, aynı zamanda, turizm olayının karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü de ortaya koymaktadır.

Tablo I.3: Turizme Destek Veren Kurum, Kuruluş ve Çekicilikler

No	Destek Grubu	Hizmetler
1	Ulaştırma araçları	Turistin seyahati için gerekli her türlü ulaşım aracı (otomobil, otobüs, uçak, gemi, tren vb.)
2	Konaklama tesisleri	Turistin konaklaması için gerekli tesisler (otel, apart otel, tatil köyü, pansiyon vb.)
3	İnsan yapısı çekicilikler	Toplumun kullanımına açık hale getirilmiş olan çekicilik alanları (milli parklar, aqualand, disneyland vb.)
4	Özel sektör destek hizmetleri	Turizm işletmelerine mal ve hizmet tedarik edenler (gıda, inşaat, tıp, mimarlık vb.)
5	Kamu sektörü destek hizmetleri	Bölgeyi ziyaret eden turistlere bilgi desteği sunan kurumlar (il/ilçe turizm müdürlükleri, turizm danışma büroları vb.)
6	Seyahat aracıları	Turistlerin gereksinim duyduğu turları organize eden, pazarlayan ve bilgilendiren kuruluşlar (seyahat acentaları, tur operatörleri, tur rehberleri vb.)

Kaynak: Holloway, J.C. (1994). The Business of Tourism. London: Pitman. 126.

Turizm endüstrisinin kendine özgü olan bu karmaşıklığı, onu diğer endüstrilerden ayırmaktadır. Bu farklı özellikler şu şekilde sıralanabilir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 42; Yağcı, 2003: 15):

- Turizm sektöründe ilk yatırım maliyetleri (inşaat, donanım, dekorasyon, peyzaj vb.) diğer sektörlerle oranla çok daha yüksektir.
- Turizmde ürün, karma (bileşik) ürün özellikleri gösterir.
- Turizm sektöründe 365 gün ve 24 saat hizmet verilmektedir. Mevsimlik işletmeler dışında tatil söz konusu değildir.
- Genellikle hizmet üretilir. Hizmet üretimi, satışı ve tüketimi yönünde soyut özellik gösterir. Dolayısıyla, bu sektörde müşteri tatmini de soyut olarak gerçekleşir.
- Sektörde hizmet üretimi ile tüketimi eşzamanlı olarak gerçekleşmektedir. Öte yandan, diğer sektörlerde ürün genellikle müşterinin bulunduğu yere taşınırken, turizm sektöründe müşterinin, hizmetin bulunduğu yere gelmesi gerekmektedir.
- Turizm sektöründe ürünün stoklanması söz konusu olmadığı için, mal ve hizmetlerin satılamaması önemli ekonomik kayıplara neden olmaktadır.
- Turizm talebi diğer sektörlerle oranla daha esnektir. Dolayısıyla ekonomik ve politik çalkalanmalarda talep miktarında keskin düşüşler yaşanmaktadır.
- Turistik arz, özellikle konaklama yatırımları açısından değerlendirildiğinde, kısa dönemde az esnektir.

- Teknoloji ve otomasyondaki büyük gelişmelere rağmen üretim emek yoğunudur. Bu özelliğinden dolayı, turizm sektöründe çalışanlarda uzmanlaşma daha fazla önem arz etmektedir.
- Turizmde ürünün önceden denenmesi olası olmadığı için tüketiciler ürünün kalitesini tüketim aşamasında ölçmek ya da tüketim sonrasında değerlendirmek durumundadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZMİN ÇEVRESEL ETKİLERİ

Çevre, insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır. Çevrenin canlı (biyotik) ögeleri nüfus türleri yani insanlar, bitki örtüsü, hayvan topluluğu ve mikroorganizmalardan oluşur. Cansız ögeler (abiyotik) ise, iklim, hava, su ve yeryuvarın yapısıdır (Keleş ve Hamamcı, 1997: 21). Çevreyi çok geniş bir perspektifte ele alan ve hemen her alanı kapsayan bu tanım göz önünde bulundurulduğunda çevre;

- İnsanın diğer insanlarla olan karşılıklı ilişkilerini, insanların bu ilişkiler sürecinde birbirlerini etkilemesini,
- İnsanın kendi dışında kalan tüm canlı varlıklarla, yani bitki ve hayvan türleriyle olan karşılıklı ilişkilerini ve etkileşimini,
- İnsanın canlılar dünyası dışında kalan ama canlıların yaşamlarını sürdürdükleri ortamdaki tüm cansızlarla yani hava, su, toprak, yeraltı zenginlikleri ve iklimle olan karşılıklı ilişkilerini ve bu ilişkiler çerçevesindeki etkileşimini anlatır.

Çevre, insan yaşamını koşullandıran doğal ve yapay ögeleri ifade eder. İnsan toplu yaşama geçişle birlikte içinde yaşadığı çevreyi ve doğal kaynakları olabildiğince fazla oranda kullanabilmenin yollarını aramıştır. Bunun sonucunda kendiliğinden var olan doğaya karşı, bu doğanın yeniden üretildiği ve insan emeğinin ürünü olan yeniden üretilmiş ikinci doğa oluşturulmuştur (Tuna, 2007: 16).

Turizm, çevre ve doğal kaynaklar tabanına dayalı olarak gelişen çok yönlü bir ekonomik faaliyettir. Turizm ile çevre arasındaki ilişkilerin iki boyutundan söz edilebilir. Bir yandan çevresel kaynaklar turizm ürününün üretimi için gerekli kritik kaynaklardan birini sağlarken, diğer yandan da turizm üretimi, bilinçli ya da bilinçsiz olarak çevre üzerinde negatif etkiler yaratır. Bununla birlikte turizmin bir diğer etkisi de çevresel kaynakları tüketerek değişikliğe uğratmasıdır (Ceylan, 2001: 170).

Turizm faaliyetlerinin büyük bir kısmı çevrenin sunduğu kaynakların kullanılması ya da sunulması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durum turizm faaliyetlerinin çevreyi değişik şekillerde etkilemesi anlamına gelmektedir. Bu etkiler doğal, tarihi ve arkeolojik çevrenin tahrip edilmesi şeklinde olumsuz olabildiği gibi, bu değerlerin korunmasına yönelik önemli tedbirlerin alınması şeklinde olumlu etkilenme şeklinde de olabilmektedir. Bu karşılıklı etkileşim turizm ve fiziksel çevre ilişkisini ortaya koymaktadır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 104; Öztaş, 2002: 41).

II.1. Turizmin Çevre Üzerindeki Olumlu Etkileri

Turizm iyi planlandığında ve kontrol edildiğinde çeşitli şekillerde çevrenin devamı sağlanabilir ve iyileştirilebilir (Inskeep, 1991: 344; Avcıkurt, 2007: 47; Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 104; Kuşlivan, 1999: 86). Bu geliştirmeler;

- Turizm, deniz yaşamı, ulusal ve bölgesel parkların geliştirilmesi dahil önemli doğal alanların ve yaban hayatının korunmasına yardımcı olabilir. Turizm olmaksızın bu doğal alanlar başka kullanımlar için geliştirilebilir veya ekolojik açıdan kötüye gitmesine izin verilebilir. Bu da çevresel

mirasın kaybına yol açabilir. Bu tür doğal alanlar ve varlıkların korunması özellikle sınırlı kaynaklara sahip ülkelerde turizmin gelişimi ile birlikte teşvik edilmiş olur.

- Turizm, turistler için çekicilik taşıyan arkeolojik ve tarihi yerlerin korunmasına yardım edebilir. Bu durum, turizmin mevcut tarihi yöre, anıt ve yapıların restorasyonu ya da iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca eski eserlerin, yeni şekilleriyle günümüzde de kullanılmasını sağlayacak çalışmalara sebep olmaktadır. Kervansaray, han, kışla, kale, hapisane vb. binalar restore edilerek; restoran, eğlence işletmesi, konaklama işletmesi gibi tesislere çevrilerek kullanılmaktadır. Böylece bu düzenlemeler binaların ayakta kalmasını sağlarken, turistik açıdan otantik çekim merkezleri oluşturmaktadır.
- Yerel halkın doğal çevreye fazla ilgi duymadığı ve korunması için fazla özen göstermediği yerlerde, turistlerin hem doğal hem de yapay çevreye gösterdikleri ilgi yerel halkın, kamu yönetiminin ve turizm işletmelerinin çevre bilincini artırarak çevrenin önemine dikkatlerini çekebilir. Turizmin gelişmesiyle birlikte çevre bilinci ile çevreye özen ve ilgi artacaktır. Turizmin hizmetine sunmak amacıyla pek çok ülkede milli parklar, koruma alanları vb. alanlar bulunmakta ve bu kaynakların korunmasına yönelik politikalar geliştirilmektedir.
- Turizmin geliştirilmesi sayesinde ekonomik ve çevresel fayda olarak yollar, havaalanları, su temini, kanalizasyon ve iletişim imkanları gibi altyapı donanımları ve hizmetleri geliştirilir veya iyileştirilir. Çevresel kalitenin

iyileştirilmesine yol açan bu olanak ve hizmetlerden yerel halk da faydalanmaktadır.

II.2. Turizmin Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Bir ülkenin turizm potansiyeli, sahip olduğu sosyal, tarihi, doğal ve kültürel değerler ile ölçülür. Ancak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından 21. yüzyılın en gözde sektörü durumuna gelmiş ve dünya ekonomisinde çok önemli bir yer edinmiş olan turizmin çevresel sorunlara karşı duyarlılığı son derece yetersizdir. Turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerinin göz ardı edilerek yürütülmesi sonucu, turizm ekolojik dengeye önemli zararlar vermekle birlikte yörelerin yapısal, tarihi ve estetik değerini tehdit etmektedir (Tuna, 2007: 17).

Turizmin yol açtığı hızlı ve kitlesel gelişim, çevre kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Mevcut arazi kullanımının değişmesi ile bazı bölgelerde özellikle tarımsal nitelikli topraklar kaybedilmektedir. Bitki örtüsü ve tüm doğal çevrenin tahribi, doğal çevreye uyumsuz yapılar ile kıyı şeridinin estetik yönden çirkinleşmesi ve işlevini yitirmesi ile sonuçlanmaktadır. Mevcut altyapının kaldıramayacağı kanalizasyon ve çöp sorunu ve bu atıkların denize boşaltılmasıyla ortaya çıkan kirlilik, tarihi alanların ve sit alanlarının tahribi, sosyal yaşam, adetler ve alışkanlıklarda değişiklikler ve bozulmalar gibi pek çok etkiye neden olmaktadır (Commission of the European Communities, 1993: 4).

Turizm diğ er ekonomik sektörlere göre çevresel kaynakları en çok kullanan sektördür. Çevresel kaynaklar yenilenebilen türden olmayıp, turistlerin ilgisini çekmesi bakımından oldukça önemlidir. Fakat bu kaynakların kullanımı aynı zamanda hem sosyal hem de ekonomik gelişmeyi büyük ölçüde etkiler. Çevresel bilinç konusunda turistlerin artan talebi, tatil ve seyahatleri belirleyen önemli bir etken haline gelmiştir. Söz konusu çevresel motivasyon aynı zamanda girişimciler için de ekonomik bir hareket noktasıdır. Öyle ki özel operatörler, yerli ve ulusal otoriteler ve hatta yerel topluluklar çevre konusunda geçmişten daha fazla duyarlı olmaya başlamışlardır. Çünkü çevresel koruma orta ve uzun vadeli olarak turizm için oldukça önemlidir (Commission of the European Communities, 1993: 4).

Turizm iyi planlanmaz ve çevre sağlıksız bir şekilde yönetilirse turizm alanında çeşitli olumsuz çevresel etkilerin de olması kaçınılmazdır. Bu olumsuz etkiler hem doğal hem de insan yapımı çevre kaynaklarını yok edebilir. Çevre tahribatının devam ettiği bir mekanda turizmin uzun süre kalıcı olması beklenemez. Belki bir yerde çevrenin çekiciliği, turizmi teşvik edici bir unsurdur ancak turizmle birlikte o bölgede bir kirlenmenin başladığı da bir gerçektir. Turizmin yarattığı kirlenmenin başlıca nedenleri arasında; turistik gelişmenin iyi kontrol edilmemesi, bu husustaki çalışmaların çoğunlukla bilinçsiz, sadece kar amacı güden kişilerin yetkisine terk edilmesi sayılabilir. Ayrıca, çeşitli spekülâtif amaçlı yaklaşımlar da doğal çevreyi ve mimari tarzı yok etmektedir (Olalı ve diğ., 1983: 194).

Ekonomik bir faktör olarak kabul edilmemesine rağmen çevresel kaynakların turistlerin tercihleri üzerinde etkisi vardır. Bununla birlikte bu tanımlama içerisinde

turistlerin tercihlerini belirleyen pek çok faktör vardır. Bunlar; doğal kaynaklar, yerli halkın konukseverliği, yerel adetler, iyi korunmuş tarihsel yerler vs. Böylece çevresel kaynaklar üç ayrı kategoriye ayrılır:

1. Doğal çevre: hava, su, toprak ve flora vs.
2. Sosyal ve kültürel çevre: gelenek-görenekler, tarih, sanat, konukseverlik ve bütün bir sosyal yapı.
3. Kentsel çevre: turistler kadar yerli halka da hizmet veren suni çevrenin ulaşım ve iletişim gibi olanakları.

Tuna (2007: 21) turistlerin, turistik faaliyetleri sırasında bu üç faktörden en çok görünür olan çevre, yani doğal çevre ile etkileşim içerisinde olduğu görüşündedir.

Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkileri Green ve Hunter (1991: 318) tarafından şu şekilde özetlenmiştir:

Doğal Çevre

A- Bitki ve Hayvan Türleri Yapısındaki Değişimler

- Soyların yok olması
- Avlanma yoluyla hayvanların yok edilmesi
- Hediyelik eşya ticareti için hayvan türlerinin yok edilmesi
- Hayvan topluluğunun içeriye veya dışarıya göç etmesi
- Ağaç ve bitki topluluğunun toplanma yoluyla yok edilmesi
- Turistik donanımlara mekan sağlamak için temizleme veya bitkilendirme yoluyla mevcut bitki örtüsünün yapısının değişmesi
- Yaban hayatının tahrip olması

B- Kirlilik

- Pis suların ve petrol atıklarının boşaltılması ile su kirliliğinin oluşması
- Araçların meydana getirdiği hava kirliliği
- Turist taşımacılığında ve faaliyetlerden kaynaklanan gürültü kirliliği

C- Erozyon

- Toprağın yapısının değişimi ve erozyon
- Toprak kayması ve heyelan olma riskinin ortaya çıkması
- Doğal jeolojik oluşumların tahribata uğrama riski
- Nehir yataklarının zarar görmesi

D- Doğal Kaynaklar

- Yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının tükenmesi veya azalması
- Yangın riskinin artması

E- Görsel Etki

- Çarpık donanımların (binalar vb.) meydana gelmesi
- Çöp yığınları

Yapay Çevre

A- Görsel Etki

- İnşaat alanlarında büyüme
- Yeni mimari tarzlar
- İnsanlar ve eşyaları

B- Altyapı

- Altyapıya fazla yüklenilmesi (karayolları, demiryolları, araba parkları, elektrik şebekesi, haberleşme sistemleri, atık su tertibi ve içme suyu tedariki

- Yeni altyapı tedariki ihtiyacı
- Turistik alanların turist kullanımı doğrultusunda yeniden düzenlenmesi

C- Kentsel Oluşumlar

- Yerleşim yerleri ve arazi kullanımlarındaki değişiklikler
- Kentsel yapılardaki (yollar, kaldırımlar) değişiklikler
- Turist toplulukları için geliştirilen kentsel alanlar ile yerel halk için geliştirilen kentsel alanlar arasında zıtlıkların ortaya çıkması

D- Restorasyon

- Kullanılmayan binaların yeniden kullanıma sunulması
- Tarihi binaların ve mahallerin restorasyonu ve korunması
- Terkedilmiş binaların ikinci konut olarak restore edilmesi

E- Rekabet

- Yeni çekim merkezlerinin ve turistik çekiciliklerin ortaya çıkması veya turistlerin alışkanlık ve tercihlerinde değişme olmasından dolayı mevcut turistik alanlara yönelik talepte olası düşüşler meydana gelmesi.

Tablo II.1: Turizmin Doğal Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Etmenler	Doğal Çevre Üzerine Etkisi	Açıklama
Aşırı kalabalık	Çevresel stres, hayvanlarda görülen davranış değişiklikleri	Rahatsızlık, kalitede azalma, daha iyi düzenlemeye veya kapasite sınırlandırılmasına duyulan gereksinim
Aşırı gelişme	Köy-kentlerin ortaya çıkması, aşırı yapılaşma	Plansız kentleşmenin getirdiği sorunlar
Rekreasyon Hız botları Balıkçılık Av Safarileri	Yabani yaşamın yok edilmesi Kaynakları tüketme	Ses kirlenmesi, aşırı kullanma, yavrulama dönemlerinde daha korumasız olma
Kirlenme Ses Atık Kötü kullanma	Doğal seslerin bozumu Doğal çevrenin yok edilmesi Yabani yaşam yerlerini çöplüğe çevirme	Yabani yaşam unsurlarını rahatsız etme Türleri tehlikeye atma Doğal özelliklerin yok edilmesi
Yaban hayvanlarının beslenmesi	Davranış değişikliği Turistler için tehlike arz etme	Orada yaşayan hayvanların bölgeden ayrılmaları
Motorlu araçlar Hızlı kullanım Oto yollar harici kullanım	Doğal yaşamın yok olması Toprak ve bitki örtüsüne zarar	Ekolojik değişiklikler, toz Yabani yaşam üzerinde rahatsızlık
Diğerleri Hatıra toplama Kamp ateşleri Yollar ve kazılar Yapay su delikleri, tuz üretimi Egzotik bitkiler ve hayvan yetiştirme	Doğal çekiciliklerin yitirilmesi Doğal süreçlerin kesintiye uğratılması, yaban hayatının çeşitliliğinde azalma Hayvan çevresinin yıkımı ve kaybı Doğal olmayan bir yabani hayatın yaratılması Bitki örtüsüne zarar verme Vahşi hayvanlarla rekabet	Deniz kabukları, tropiler, nadir bitki koleksiyonları Doğal enerji akımının kesintiye uğraması Gereksinim duyulan toprağın başka yere taşınması Halkta kafa karışıklığı

Kaynak: WTO, International Tourism: A Global Perspective, Ed. by Gee, Madrid, October 1997. 257.

II.3. Çevresel Değerler ve Kirlilik

Turizmden kaynaklanan çevre sorunlarına Türkiye açısından bakıldığında başta Kuşadası, Çeşme ve Foça gibi turistik bölgelerde çevre sorunlarının önemli boyutlara ulaştığı görülebilir. Özellikle, Ege bölgesinde ikinci konutların ve pansiyonculuğun zeytinlikler üzerinde büyük baskı oluşturduğu bir gerçektir. Yöre halkının temel geçim kaynağını oluşturan zeytin ağaçlarının yok edilmesi yöre halkının gelirlerini başka alanlardan kazanmaya zorlamaktadır. Turizm bölgelerinde ağırlıklı olarak iç turizme yönelik kullanılan yazlıklar, bu bölgelerde arsa spekülasyonlarına yol açmakta, gerçek turizm yatırımlarının maliyetini aşırı derecede yükseltmekte ve dolayısıyla yatırımcıyı yatırım yapmaktan vazgeçmeye zorlamaktadır (İçöz, 1994: 22).

Turizmin çevreyi olumsuz yönde etkilemesi turizm endüstrisinin gelişmesini iki açıdan olumsuz etkilemektedir. Birincisi, en önemli seyahat nedenlerinden birisi olan bozulmamış bir doğal çevrenin bozulmuş olmasıdır. Bu nedenle turistler bu amaçlarını gerçekleştirebilecekleri ve nispeten daha temiz doğal çevreye sahip olan ülkeler yönünde tercihlerini kullanacaklardır. İkincisi, ziyaret edilen yöre halkı bozulan çevrenin esas sorumluları olarak turistleri görecekler ve onlara karşı olumsuz tutum ve davranışlar geliştireceklerdir. Bu da sonuçta o yöreye gelen turistler üzerinde olumsuz bir imaj meydana getirecektir. Ancak, yöre halkının turistlere karşı olan tutum ve davranışlarının olumsuz yönde değişmesinin derecesi, bozulan çevre olduğu kadar, özellikle turizmden sağlanan ekonomik faydalarla da ilişkili olacaktır (Avcıkurt, 2007: 52).

Turizm işletmeleri yatırımlarının olumlu sonuç verebilmesi de ancak, işletmelerin uygun alanlarda kurulması ve kuruluş yeri seçiminde ekonomik, sosyal, yasal, doğal ve çevresel faktörlerin mevcut olmasına bağlıdır. Kıt olan doğal değerlerin tahribatı eko sistemin bozulmasına, dolayısıyla turistik alanların önemli ekonomik kayıplara uğramasına yol açacaktır.

Tablo II.2: Sürdürülebilir Çevre Sistemindeki Aglomerasyon Yatırımlarının Etken ve Etkinliği

Etkinliklerin (Fonksiyonların) Etkileri	Etkinliklerin (Verimliliğe) Etkileri
Hava Kirliliği Etkisi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Genel olarak yerel halkın sağlığının bozulması 2. Turist sağlığının bozulması 3. Çevre kirliliği 4. Turistin memnuniyetsizliği 5. Çeşitli maddi kayıplar
Su Kirliliği Etkisi	<ol style="list-style-type: none"> 1. İçme sularının çeşitli nedenlerle kirliliği 2. Yeraltı sularının kirlenmesi, altyapı ve üstyapılar sonucu baskı gören yeraltı sularının yön değiştirerek kaybolması 3. Halk ve turist sağlığının bozulması 4. Eko-dengenin bozularak ekonomik kayıplara sebep olması
Gürültü Etkisi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yerel halkta erken yaşta işitme zorlukları, zihinsel bozukluklar ve uykusuzluklar 2. Turistler dinlenemedikleri pazarda potansiyel kayıplar verirler 3. Ekonomik kayıplar, ödemeler dengesi açığı
Ekolojik Etkiler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Florada görülen bozulmalar 2. Faunada görülen bozulmalar 3. Dağınık atıklar (çöpler) 4. Çirkin beton yapılaşma 5. Eko-dengenin bozulması 6. Turist kaybı
Estetik Faktörler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yüksek betonarme binaların alışılmış manzaraları kapatması yerel halkı rahatsız eder 2. Sosyal ve kültürel yapının bozulması 3. Eko-dengenin bozulması 4. Turistik arzların çeşitliliğinin azalması 5. Ekonomik kayıplar

Kaynak: Muğan, E. ve Yakar, G. (1997). Sürdürülebilir Çevrede Aglomerasyon Alandaki Turizm Yatırımlarının Etken ve Etkinliğine İlişkin Bir Alan Çalışması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. Yıl:8, Sayı:1-2, 98.

II.3.1. Hava Kirliliği

Hava kirliliği; atmosferde toz, gaz, duman, koku şeklinde bulunabilecek kirleticilerin insan ve diğer canlılar ile cansız varlıklara zarar verecek miktara yükselmesidir (Çepel, 1996: 96). Kirleticilerin havaya yayıldıkları yerler kirlenme kaynakları olmaktadır. Bunlar, bacalar gibi sabit kaynaklar, taşıt eksozları gibi hareketli kaynaklar diye kümelendirilmektedir. Havadaki kirleticiler belli bir miktarı aştığı zaman zararlı duruma gelmektedirler. Kirleticilerin hangi miktarın üzerinde zararlı sayılacağı, yani hava kalitesi sınır değerinin neler olacağı, ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından hava kirliliği standardı olarak belirlenmektedir. Yaklaşık 1 m³ havanın içerdiği kirlilik miktarına hava kirlilik düzeyi denmektedir (Keleş ve Hamamcı, 1997: 79).

Hava dinamik bir ortamdır ve devamlı değişebilirliği onun çevresel bir değer olarak canlı yaşamı üzerinde değişik etkiler ortaya çıkarmasına yol açmaktadır. Aslında saf bir havadan söz etmek mümkün değildir. Hava içerisindeki bileşenler (değişik gazlar) zaman zaman farklı oranlarda olmaktadır. Havanın dinamik yapısı onun kendini sürekli yenileyebildiği ve asla kirlenmeyeceği düşüncesini doğurmaktadır. Oysa ki, kirlenme etkileriyle hava içerisindeki gazların oranında insan yaşamını tehlikeye sokacak değişimler olabilmektedir (Kahraman ve Türkay, 2004: 19).

Hava kirliliğinin temelinde iki olgu bulunmaktadır: kentleşme ve endüstrileşme. Kentleşme ile birlikte artan nüfus yoğunluğu daha fazla oksijen tüketimini, ısıtma-soğutma sistemlerini, ulaşım özellikle bireysel taşımacılığın yaygınlaşmasını, yanlış yoğunluklu yerleşimlerin artmasını getirmektedir. Bütün bu gelişmeler ise hava kirliliğine

neden olmaktadır. Endüstri kaynaklı kirlilik, bir yandan kuruluşların yanlış yer seçimleri, diğer yandan da yanma sonucu ortaya çıkan atık gazların yeterli teknik önlemler alınmadan havaya bırakılmasına bağlanabilir (Keleş ve Hamamcı, 1997: 81-82).

Hava kirliliği, turizm bölgelerinde deniz ve karada kullanılan araçlardan, ısıtma ve soğutma sistemlerinden ve emisyon gazlarından oluşmaktadır. Son araştırmalar, turizmin tüm emisyon sorununun çok az bir kısmına neden olmasına rağmen, ozon tabakasının delinmesi, sera etkisi, küresel ısınma gibi sorunlarda turizmle hava kirliliğinin ilgisinin olduğunu göstermektedir. Turizm bölgelerinde hava kirliliği önemli ölçüde motorlu araçlardan kaynaklanmaktadır. Hava kaynakları ile ilgili bozucu etkiler daha çok yüksek trafik yoğunluğu olan alanlardır. Kırsal alanlarda turizm sonucu hava kirliliğinin oluşumu en az seviyededir. Trafik yoğunluğu olan alanlarda emisyonlar vejetasyon, toprak ve görüş mesafesi üzerinde olumsuz etki yapar. Turizmin neden olduğu hava kirliliğinin sadece %1'i havayollarına bağlanmaktadır (Erdoğan, 2003: 85-86).

II.3.2. Su Kirliliği

Su kirlenmesi; istenmeyen zararlı maddelerin (temizlik malzemeleri, ilaçlar, endüstriyel atık maddeler, motorlu araç yağları, renkli ve çözülmüş maddeler), suyun kalitesini ölçülebilir oranda kötüleştirebilecek miktarda suya karışması olayıdır (Çepel,1996:159). Bu tanım göstermektedir ki; en uygun su kirliliği tanımı suyun kullanım amacına göre yapılandır. Kullanma amacına göre su kirliliği, suyun doğal yapısının, kullanım amacının dışına çıkacak biçimde bozulmasıdır. Örneğin; içme suyu amacı ile kullanılmayacak kadar kirli bir su, sulama amacı ile kullanmak için kirli olmayabilir.

Su kirliliğinin nedenleri, tarımsal faaliyetler, sanayileşme ve yerleşim yerleri olarak üç ana başlıkta sıralanabilir (Keleş ve Hamamcı, 1997: 91-97).

a) Tarımsal faaliyetlerin neden olduğu kirlilik;

- Toprak aşınımından (erozyon) kaynaklanan kirlilik; yanlış tarım tekniklerinin kullanılması, tarla açmak amacıyla bitki örtüsünün zarara uğraması. Aşınımına uğrayan tarım toprağının en verimli ve tarıma en uygun olan üst kısmı sürüklenerek bazı su kaynaklarına yığılırlar.
- Bitki besin maddelerinin oluşturduğu kirlilik; azot ve fosfordan oluşan yapay gübreler toprağa karışıp, doğal dolanım yoluyla su kaynaklarını kirletirler.
- Hayvan atıklarının oluşturduğu kirlilik; ahır, ağıl gibi hayvan barınakları yağışlarla yıkanır, oradaki hayvan atıkları yüzey sularına karışırlar. Diğer önemli bir neden de kullanılan hayvan gübreleridir.
- Tarımsal mücadele ilaçlarından kaynaklanan kirlilik; pestisid denilen zararlı bitki ve böceklerle mücadele için kullanılan ilaçlar yıkanarak su kaynaklarına karışırlar. Bu kimyasallar hem kalıcı hem de birikici özelliğe sahiptir.

b) Sanayi faaliyetlerinin neden olduğu kirlilik

- Kimyasal kirlilik; protein, yağ, gıda maddeleri ve karbonhidrat gibi organik maddeler ile mezbahaların atık suları, zambak ve jelatin fabrikalarının atıkları, kağıt ve tekstil fabrikalarının atıkları.

- Fiziksel kirlilik; suyun renk, bulanıklık, sıcaklık gibi özelliklerini etkileyen bir kirlilik türüdür. Termik santraller en önemli kaynağıdır.
- Fizyolojik kirlilik; suyun tadını ve kokusunu etkileyen kirlilik türüdür. Sanayi atıklarında bulunan azot, demir, fenoller vb. kimyasallar neden olmaktadır.
- Biyolojik kirlilik; sulara hastalık yapan (patojenik) bakteri, mantar, alg vb. karışmasıyla ortaya çıkar.
- Radyoaktif kirlilik; nükleer denemeler ve nükleer santraller nedeniyle atmosferde biriken radyoaktif maddeler, yağışlarla yeryüzüne düşerek su kaynaklarına karışmaktadır.

c) Yerleşim yerlerindeki atıkların neden olduğu kirlilik; katı ve sıvı atıklar en önemli nedenlerdir. Evsel sıvı atıkları ya da kanalizasyon sistemleri ya doğrudan deniz, göl ve akarsulara verilmekte ya da yeraltı sularına karışacak biçimde doğrudan toprağa bırakılmaktadır. Önemli bir kirlilik türü de hastane atıklarıdır. Tehlikeli atık olarak nitelendirilen hastane atıkları ayrı bir işleme tabi tutulmaksızın evsel atıklarla karıştırılırsa, kentsel atıklar da zehirli ve radyoaktif atık niteliği kazanmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1997: 91-97).

Su yaşamda olduğu gibi turistik konaklama işletmelerinde de temel girdilerden birisidir. Gittikçe azalan bir kaynak haline gelen ve pahalılaştıran su bütün otellerin temel gereksinimlerindedir. Oteller için temel gereksinim olan suyun sağlanması farklı bölgelerde farklılıklar gösterebilir. Bu nedenle turistik işletmelerde suyun sağlanması kadar, suyun tüketimi ve tüketiminin yönetilmesi büyük önem taşımaktadır. Su tüketiminin

yönetimi ve suyun kalitesi birçok nedenden dolayı önemlidir. Bu nedenler: (Tuna, 2007: 33–34).

- Atık su kıt kaynakları azaltır ve otellerde parasal harcamalara yol açar.
- Atık sıcak su yalnızca su değil, aynı zamanda enerji de harcar.
- Düşük kalitede su temini çalışan ve müşterilere yönelik sağlık risklerini ortaya çıkarabilir.
- Düşük kalitede su kullanımı altyapı araçları üzerinde aşındırıcı etkiler yaparak, bu araçların ömrünü azaltır, dolayısıyla maliyetlerini arttırabilir.
- Kirletilmiş atık su, atık bölgeleri üzerindeki yükü arttırır ve diğerlerinin su teminini tehlikeye sokabilir.

Türkiye’de otellerin çoğu kullandıkları suyu belediyelerden satın alırlar. Bazı uzak alanlarda oteller sularını kuyu kazarak sağlayabilirler. Suyun kıt olduğu yerlerde, yağmur suyu tanklarda biriktirilerek kullanılabilir. Binalar da, suyun temini farklı türden suların kullanılması için tasarlanmıştır (Kirk, 1996: 35).

- İçmek için soğuk su
- Banyo için sıcak ve soğuk su
- Tuvalet için soğuk su
- Isınma için sıcak su dolaşımı
- Havalarda soğutulması için soğutulmuş suyun dolaşımı
- Mutfak ve çamaşırhane için soğuk ve sıcak su
- Yangın söndürme suyu

Otellerin farklı birimlerinde kullanılan suyun kalitesi de farklı olabilir. Mutfakta, çamaşırhane ve diğer birimlerde temizlik için kullanılan suyun kalitesi ve bahçe sulamada kullanılan suyun kalitesi içme suyu kalitesinde olmayabilir. Otel yönetimleri olabildiğince su kullanımından tasarruf sağlayarak ve suyun yeniden kullanımına uygun planlamalar yapmalıdır (Tuna, 2007: 34).

Su kaynakları turizm ve rekreasyonel gelişim için başlıca çekim noktalarıdır. Turistik tesislerde üretilen atık suların boşaltılmasından kaynaklanan su kirliliği, deniz çevresi kadar kapalı göllerde de oluşur. Atık sularla beraber, gübreleme ve fazladan besinler su sistemlerini ve tüm aquatik yaşamı etkilemektedir. (Erdoğan, 2003: 86).

Su kirliliği Akdeniz gibi bazı alanlarda ciddi bir sorundur. Turizm işletmeleri inşa edildiği zaman ortaya çıkan ormansızlaşma ve bitki örtüsünün yok edilmesi sonucu oluşan erozyon da büyük bir tehlikedir. Sedimentasyon (organik ve inorganik maddelerin birikmesi ve su rezervuarlarını doldurması) turizmle gelen bir diğer önemli etkidir. Su kirliliği sorununa ek olarak turizm, yıkanmak için, yüzme havuzları, çim sulama suyu ve diğer kullanımlara ihtiyaç duyar. Bu da özellikle içme suyunun nadir olduğu alanlarda ciddi sorunlar yaratır (Erdoğan, 2003: 86).

Su kalitesi; kimyasal, bakteriyolojik ve organoleptik terimlerle tanımlanabilir. Talep edilen kalite, suyun gerçek anlamdaki kullanımı ile ilgilidir. Eğer ekonomik sebepler ve suyun içindeki kimyasal maddelerin miktarının azaltılması hedefleniyorsa, düşük kaliteli suyun tuvaletlerde ve bahçe sulamasında ve benzeri yerlerde kullanılması

mümkündür. Bu durumda kullanılan suyun fiziksel yalıtımının iyi bir şekilde yapılması ve içilebilir olmadığının açık bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir. (Kirk, 1996: 39).

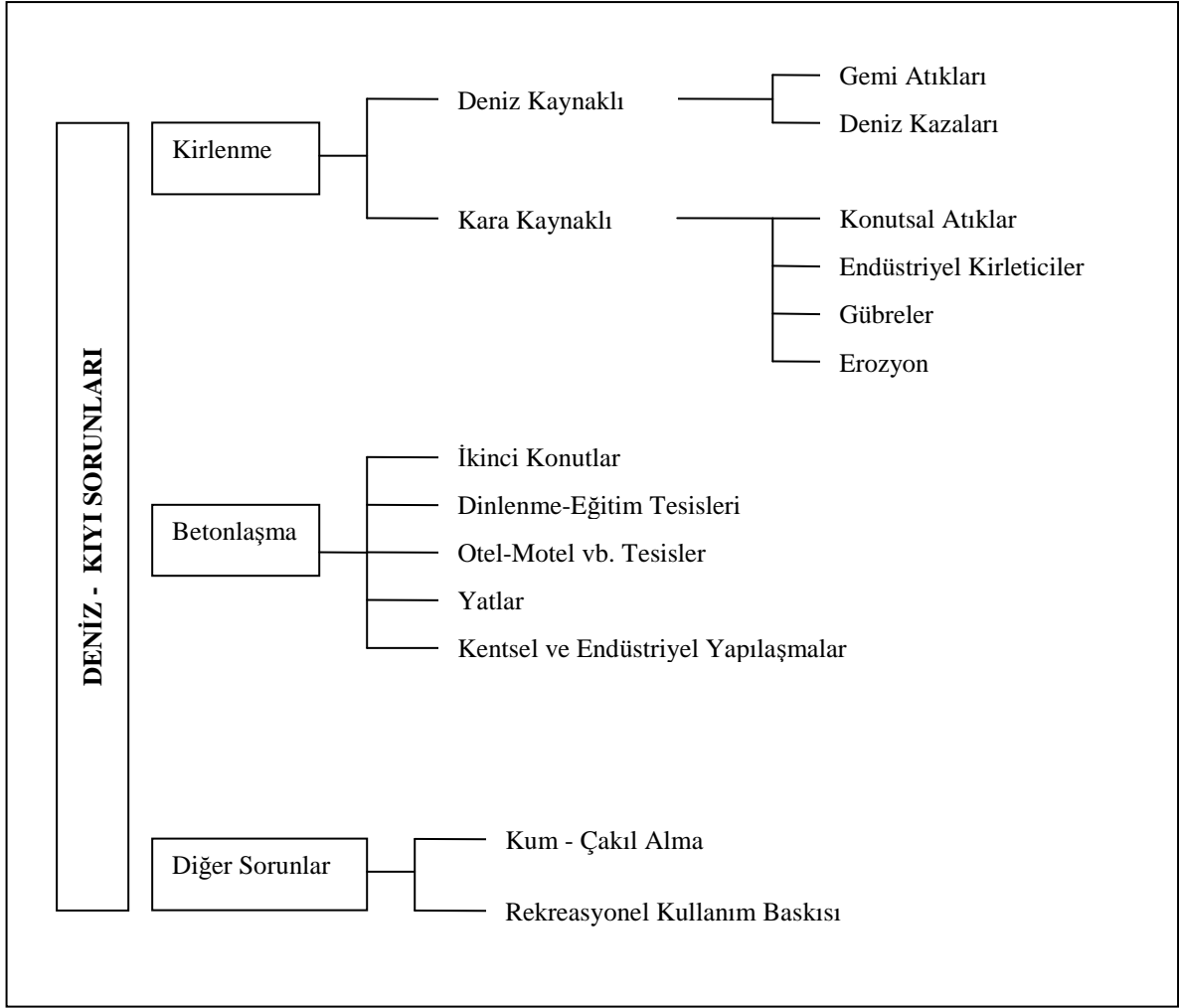
Su kalitesinde ortaya çıkması muhtemel sorunlar, suyun az miktarda olması veya suyun standartlara uygun hale getirilmesi veya ciddi dönüştürme ve yerleştirme sorunlarından kaynaklanabilir. Bazı sorunlar ve çözüm yolları: (Kirk, 1996:39).

- Suyun içindeki atıklar: süzme
- Yüksek tuz içeriği: desalination (tuzdan arındırma)
- Demir. Potasyum permanganat ıslahı
- Asitlik: ph değerinin artırılması
- Aşınma ve kireç tortusu: kimyasal ıslah
- Sertlik: su yumuşatma ıslahı
- Yüksek ısı: soğutma
- Bakteriyel kirleticiler: klorlama
- Koku ve tat: aktif karbon filtreden süzme

Türkiye’de kıyı turizminin gelişmesiyle birlikte yat turizmi ve yat turizmini geliştirme çabaları da artmaya başlamıştır. 1982 yılından itibaren turizm yatırımlarını teşvik etmek için devletin, öncelikle kıyı turizmine uygun yerleri “Turizm Merkezi” ilan etmesiyle Kuşadası-Antalya arasındaki kıyı turizmine yönelik konaklama tesisleri artmıştır. Bu tesislerle birlikte ikincil konutların da yaygınlaşması, kıyılarda yapılaşmanın artmasına neden olmuştur. Yapılaşmanın yoğunlaştığı kıyılarda arıtma tesislerinin olmadığı, evsel atıkların denize doğrudan verildiği yerlerde deniz kirliliği artmıştır. Ayrıca, yatlar atık su ve sintine tanklarını temiz koylara boşaltmakta ve katı atıklarını kıyıya

bırakmaktadır. Kirlilik yaratan bu atıklar dalga ve akıntılarla denize taşınarak kirliliğe neden olmaktadır (Erdoğan, 2003: 86-87).

Şekil II.1:Türkiye'nin Deniz ve Kıyı Sorunları

Kaynak: Özkan, B. (1989). Türk Turizminin Önemli Kaynağı Deniz ve Kıyılarına İlişkin Sorunlar. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı 1987. 80.

Turizmin ağırlıklı olarak deniz kıyılarında yoğunlaşması doğa ile entegre olmuş özellikle, Akdeniz mimarisini hızla bozmaktadır. Kimi bölgelerde kıyı boyunca uzanan yüksek binalar, bu kentlerin doğal ve mimari dokusuna ters düşmektedir. Turizm yatırım

bölgesi ilan edilen kıyılarda ikinci konut ya da yazlık konut olarak inşa edilen konutlar ve kooperatifler de çarpık yapılaşma ve betonlaşmayı arttırarak doğal çevreyi bozmaktadır. Kıyı turizminde çevre kalitesinin en önemli göstergelerinden biri deniz suyunun temizliğidir (Avcıkurt, 2007: 55).

Ülkemizde kıyısulak alanların karşılaştıkları en büyük sorunlardan birisi de turizm ve turizmi destekleyen altyapı faaliyetleridir. Örneğin Göksu Deltası kıyılarında son 10 yılda yaşanan hızlı yapılaşma sonucu delta kıyılarının %28'i kaybedilmiştir. Bu da başta kumsallarda yuvalanan deniz kaplumbağaları olmak üzere doğal yaşamı doğrudan etkilemektedir (Erdoğan, 2003: 67).

Turizmin getirdiği yapılaşma nedeniyle yaz dönemlerinde atık su miktarları büyük boyutlara ulaşmaktadır. ATAK (Balıkesir- İzmir- Aydın- Muğla- Antalya kıyı kesiminde yaklaşık 100 belediyeyi kapsayan Akdeniz- Ege Turizm Altyapı Kıyı Yönetimi Projesi) Projesi durum saptama çalışmalarına göre, söz konusu yerleşim yerlerinin %76'sında fosseptik çukurları yetersizdir, %13'ünde kanalizasyon şebekesi eskimiştir ve %11'inde ise, yeni kanalizasyon şebekesi bulunmakla birlikte atık sular arıtılmadan denize verilmektedir (Akış, 1999: 42).

1999 yılında İl Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Formatı çerçevesinde 34 İl Çevre Müdürlüğü bir çalışma yapmıştır. Bu illerin 19'u denize ve körfeze kıyısı olan illerimizdir. Tablo II.3'de bu illerdeki turizm amaçlı kullanımın yarattığı kıyı sorunları belirtilmiştir.

Tablo II.3: Turizm Amaçlı Kullanılan Kıyı Alanlarında Karşılaşılan Sorunlar

Sorunlar	%
Sıvı atıklar ve deniz kirliliği	63
Çarpık kentleşme, 2. konut ve görsel kirlilik	47
Katı atıklar ve düzensiz depolama	37
Gürültü kirliliği ve yoğun trafik	37

Kaynak: Erdoğan, N. (2003). Çevre ve (Eko)turizm. Ankara: Genel Yayın ve Dağıtım. 85.

11.3.3. Toprak Kirliliği

Toprak çevresel değerler içerisinde bütün sanayi kollarınca üzerinde yaşamsal faaliyetlerin yürütülmesi bakımından en vazgeçilmez olanıdır. Bu aynı zamanda her faaliyetin toprak örtüsü üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu da ortaya koymaktadır (Kahraman ve Türkay, 2004: 20).

Toprak kirliliği; toprağın üstüne ve içine bırakılan zararlı atık maddelerin, toprağın niteliğini bozmasıdır. Ayrıca toprağın verim gücünü düşürecek, optimum toprak özelliklerini bozacak her türlü teknik ve ekolojik baskı ve olaylardır. Toprak kirlenmesine örnekler: erozyon, asit depolama süreçleri, kirleticilerin ve ayrışma ürünlerinin toprağa girmesi, mücadele ilaçlarının toprağa karışması vb. gibi etkilerdir (Çepel, 1996:168).

Toprak kirliliği, temizlenmesi en zor bazen de olanaksız olan kirlilik türüdür. Başta tarımsal faaliyetler olmak üzere, hemen hemen her endüstrinin oluşturduğu baskı ile toprakta, bitki örtüsünün kalkması, toprak kalitesinin bozulması, çölleşme, erozyon vb.

sonuçlar doğurmaktdır. Genel olarak yanlış saha kullanımları toprak kirliliğini doğurmaktadır. Bunun yanında, tarımsal faaliyetlerde bilinçsiz davranılması, özellikle yanlış ilaçlama, yanlış ekim yapma ve sanayi alanında atıkların yol açtığı toprak kirliliği evre kalitesini büyük oranda bozmaktadır (Kahraman ve Türkay, 2004: 20-21).

İnsan etkinliklerinin kimisi toprağı doğrudan kirletmektedir. Kimisi ise, önce hava ya da su kirliliğine neden olup, ardından toprak kirliliğine yol açmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1997: 101-102).

a) Hava kirliliğinden kaynaklanan kirlenme: Endüstri, egsoz ya da ısınma kökenli kirletici gazların yol açtığı hava kirliliği toprağın ekolojik yapısına etki etmektedir. Havaya verilen zararlı gazların neden olduğu asit yağmurları toprağı kirletmektedir. Ayrıca kirletici gazların içinde bulunan partikül maddelerin taşıdığı ağır metaller ve elementler toprakta birirmektedir. Toprağın kirlenmesiyle birlikte toprağın üzerindeki bitki örtüsü de zarara uğramakta, bunun sonucunda erozyon artmaktadır. Havaya karışan radyoaktif atıklar da toprağa ulaşmakta ve toprakta radyasyon kirliliğine neden olmaktadır.

b) Su kirliliğinden kaynaklanan kirlenme: Kentsel ve endüstriyel atık sular arıtılmadan su kaynaklarına bırakılmakta, dere, ırmak, gl gibi yüzeysel suları kirletmektedirler. Su kaynaklarının kıt olması nedeniyle, bu sular tarımsal sulamada kullanılmaktadırlar. Böylece kirli sular içindeki kirletici ve zararlı maddeler toprağa karışıp birikmekte ve toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısını bozmaktadırlar.

c) Tarımsal mücadele ilaçları ve yapay gübrelerden kaynaklanan kirlenme:

Kullanılan pestisidin türü ve miktarı çok önemlidir. Çünkü, bu kimyasal maddelerin büyük bir kısmı toprakta bozulmadan uzun süre kalabilir ve yeni kirlenmeler oluşturabilir. Yanlış ve aşırı pestisid kullanımı toprağı kirletmekte ve zehirli maddelerin besin zincirine taşınmasına neden olmaktadır. Yapay gübre türlerinin de yanlış seçimi ya da aşırı kullanımı, bunların kimyasal madde olmaları nedeniyle toprağı kirletmektedir.

d) Katı atıklardan kaynaklanan kirlenme:

Katı atıkların gereken özen gösterilmeden toplanması, depolanması, zararsız duruma getirilmesi toprak kirliliğine neden olmaktadır. Katı atıklar içinde bulunan zararlı kimyasal maddeler parçalanmadan uzun süre kalabilen naylon, pet şişe vb. ambalaj maddeleri toprağı kirletmekte hatta kullanılmaz hale getirmektedir.

Turizm alanında saha kullanım modellerine bağlı olarak toprağın plansız ve bilimsel olmayan yöntemlerle kullanımı, atıkların çevreye yayılması, ilaçlı ve kimyasal madde karışmış suların toprağı verilmesi gibi nedenler toprak kirliliğini arttırmaktadır (Kahraman ve Türkay, 2004: 21).

Verimli tarım topraklarının turizm amaçlı kullanımı da toprak kirliliğine neden olan diğer bir sorundur. Turistik tesislerin ve yazlık konutların yapılması, golf alanlarının kurulması tarım alanlarını azaltmakta ve tekrar kullanımını önlemektedir. Ayrıca koruma kapsamında olması gereken alanlar üzerinde turistik tesislerin kurulması da önemli sorunlar yaratmaktadır. Bu tür kullanımlar toprak örtüsünün aşırı kullanımına sebep olduğu için hassas türlerin yetişme ortamlarını bozabilir (Erdoğan, 2003: 87).

Turizmin toprak değerlendirmesinde yarattığı spekülasyon, kırsal ekonomik yapıyı değişime uğratmaktadır. Tarla sahiplerinin kısa sürede yüksek gelir elde etmek amacıyla tarlalarını satması, tarım alanlarının kooperatif arsasına ve sonra da turizm konut alanlarına dönüşmesine neden olmaktadır. Silivri, Erdemli, Silifke, Kuşadası, Alanya'da tarım alanları turizm amaçlı yapılaşmadan zarar görmüştür. Bunun en olumsuz etkisi muz, narenciye, zeytin alanlarının yapılaşmaya açılmasıdır. Turizm amaçlı yapılan Dalaman Havaalanı verimli tarım alanı toprakları üzerinde inşa edilmiştir Ayrıca, Dalaman Havaalanının Köyceğiz Dalyan sulak alanına yakın olması nedeniyle uluslararası kuş göç yollarına da zarar vermektedir (Erdoğan, 2003: 87).

11.3.4. Gürültü Kirliliği

Gürültü, istenmeyen bir durum olduğu ve insanları olumsuz etkilediği için, kimilerince bir kirlilik öğesi olarak ele alınmakta, gürültü kirlenmesinden söz edilmektedir. Gürültü, insanlar üzerinde olumsuz fizyolojik ve psikolojik etkiler yaratan, arzu edilmeyen sesler olarak tanımlanabilir. Başka bir tanımla gürültü, istenmeyen ya da dinleyen için anlamı olmayan ya da hoşla gitmeyen, rahatsızlık verici sesler bütünüdür (Keleş ve Hamamcı, 1997: 86).

Gürültü toplumların gelişmesi sonucunda oluşan sanayileşme, trafik, nüfus artışı ve diğer insan etkinlikleri sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Gürültü, kaynaklarına göre doğal ve yapay gürültü olmak üzere ikiye ayrılır. Doğal gürültüler; yanardağ patlamaları, yağmur, şimşek, rüzgar, depremler, su altı gürültüleri olarak sıralanabilir. Yapay gürültüler ise; eğlencelerden oluşan gürültüler, mekanik gürültüler,

uçak gürültüleri, bomba, top atışları, trafik gürültüsü, sanayiden kaynaklanan gürültü olarak bölümlendirilebilir (Kahraman ve Türkay, 2004: 20).

Gürültünün etkileri ise 65-120 dB ses seviyesinde; yüksek kan basıncı, sindirim sorunu, ülser, depresyon, uykusuzluk, nevrostani, kan dolaşımı sorunu, öfke 85-120 dB ses seviyesinde ise kulağa doğrudan, ani zarar ve sağırılık olarak sıralanabilir (Tuna, 2007: 41).

Turistik bölgelerde özellikle de turistlerin belirli alanlarda yoğunlaşmasından dolayı, motorlu taşıt ve deniz araçlarının çıkardığı sesler ve gürültüler rahatsız edici olmaktadır. Bunun dışında uluslararası seyahatlerin çoğunun havayolu ile yapıldığı bilinmektedir. Uçakların ve diğer turist transfer araçlarının yol açtığı gürültü kirliliği turizm endüstrisinin çevresel etkilerinden bir kısmıdır. Özellikle turizm bölgelerinde otellerde yapılan eğlencelerden ve eğlence merkezlerinde geç saatlere kadar süren çok yüksek seviyedeki müzik sesleri gürültü kirliliği oluşturmaktadır. (Erdoğan, 2003: 88).

II.3.5. Görsel Kirlilik

Doğal çevre ve yerel mimari ile uyuşmayan mimari yapılar ve düzensiz gelişme görsel kirlilik yaratmaktadır. Bu etki özellikle de sahil ve manzara yolları boyunca dikkate değerdir. Bunların yanı sıra yine yollar boyunca büyük, çirkin ve düzensiz bir şekilde yerleştirilmiş reklam ve ilan panoları, elektrik ve telefon direkleri, kablolar ve katı atıklar da görsel kirlilik yaratmaktadır. Plansız ve düzensiz gelişme ve büyüme, hem kötü

görüntü oluşturmakta hem de konaklama yerlerinin doğal manzaralarını kapatmaktadır (Erdoğan, 2003: 89).

11.3.6. Flora ve Fauna Üzerindeki Etkiler

Belli bir ülkeye, bölgeye ya da yöreye özgü bitki örtüsü flora, yabancıl hayvan topluluğu da fauna olarak adlandırılır. Flora ve fauna mikroorganizmalarla birlikte çevrenin insan dışında yer alan ve biyolojik zenginlik de denilen canlı öğelerini oluştururlar. Flora, hem peyzaj ve görünüm açısından çevrenin tamamlayıcı unsurudur hem de ekolojik denge açısından vazgeçilmez öğedir. Fauna, o bölgenin ekolojik döngüsü içerisinde önemli bir unsurdur. Doğal çevre flora ve faunadan ayrı düşünülemez. (Keleş ve Hamamcı, 1997: 112).

Hassas ekosistemlerde aşırı ve düzensiz turizm gelişimi ve kalabalık özellikle hassas bitki ve yaban hayatı türleri üzerinde olumsuz etkiler yaparak bu türlerin zamanla yok olmalarına neden olmaktadır. Turizmin yaban hayatı üzerindeki etkilerine yönelik araştırmalar daha çok memeliler ve kuşlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Turizmin gelişmesi, çok sayıda yaban hayatı türlerinin yaşam ortamlarını gittikçe daha fazla işgal etmeye başlamıştır. Özellikle Afrika'da fildişi ve aslan pençesi elde etmek için avlanmak yaban hayatı için büyük tehdit oluşturmaktadır. Yaban hayatı gözlemciliği ve fotoğraf çekme gibi tüketici ve tahrip edici olmayan faaliyetler bile olumsuz etkiler yaratmaktadır. Turistlerin varlığı hayvanlar arasında davranış bozukluğuna, özellikle de beslenme ve dölleme gibi faaliyetlerinde değişikliğe ve bozulmaya neden olmaktadır (Erdoğan, 2003: 89).

Turizm amaçlı kullanım, bazı alanlarda deniz yaşamına da önemli zararlar verir. Katı ve sıvı atıkların denize boşaltılması, özellikle de atık zehirli ise denizlerdeki canlı yaşamını bozar. Hem kişisel hem de toplu amaçlarla yapılan avcılık ve dalgıçların atlamaları ile mercan yaşamı da zarar görür ve tahrip olur (Erdoğan, 2003: 90).

Bitki örtüsü turistler için önemli çekim noktalarından birisidir. Ancak, turizm etkinlikleri bitki örtüsü üzerinde bazı olumsuz etkilere neden olur. İnşa edilen binalar bitkilerin alandan uzaklaştırılmasını gerektirir. Bu da bitki örtüsünün nem tutma ve erozyon önleme gibi faydalarını önleyerek ormansızlaşmaya neden olur. Yürüyerek, atlarla veya araçlarla, kamp ve piknik faaliyetleriyle çiğnenmesi bitki örtüsüne zarar vermektedir. Çok sayıda ıslak alan ve haliçler turizmin gelişmesi yüzünden zarar görmekte ve tahrip olmaktadır. Böyle alanlar yol, park yeri, havaalanı, konaklama tesisleri, atık su arıtma ve rekreasyonel işletmeler için kullanılmaktadır. Bu durum sadece ıslak alanların kendisine değil habitatlara da zarar verir. Çünkü ıslak alanlar bitki ve yaban hayatı açısından oldukça zengin alanlardır (Erdoğan, 2003: 90).

Dünyanın ikinci büyük suni fıstık çamı ormanına sahip olan Belek'te golf turizmi için bu ağaçlar kesilmektedir. Buradaki tesis sahipleri tarafından kesilenlerin yerine yenileri dikilmektedir. Ancak bölgedeki çam ağaçlarının kök yapısı sürekli sulamaya uygun olmadığı için dikilen ağaçların çürüdüğü belirtilmektedir (Erdoğan, 2003: 91).

II.4. Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilirlik kavramı, turizm faaliyetlerinin doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerinin fark edilmesi ve bu etkilerin turizmin kendi geleceğini tehlikeye attığının anlaşılmasına başlanması ile gündeme gelmeye başlamıştır. Sürdürülebilir turizm kavramı, alternatif turizm, topluma dayalı turizm, ekoturizm, etik turizm, yeşil turizm ve sorumlu turizm gibi turizm türlerinin tümünü kapsamaktadır (Erdoğan,2003: 99).

1992 Rio Konferansı ile gündeme gelen “sürdürülebilir kalkınma” kavramı, tüm sektörlerin kendi iş kollarının faaliyetlerini “sürdürülebilir” bir şekilde gerçekleştirmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Turizm endüstrisinin potansiyel ve mevcut tehlikeleri konusunda büyüyen tartışma, çevresel bakımdan duyarlı bir turizm yaklaşımının araştırılması gerekliliği ile sonuçlanmaktadır. Turizm, sürdürülebilir kalkınmanın dışında değildir. Bu nedenle buna bağlı olarak sürdürülebilir turizm kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir turizm düşüncesi 1970’lerde Akdeniz kıyılarında ve Avrupa Alplerinde benimsenmeye başlandı. Özellikle 1987’deki Çevre ve Kalkınma Dünya Komisyonu ile gelen Brundtland Raporuyla ön plana çıktı. Bu rapora göre sürdürülebilirlik düşüncesinin dört temel ilkesi vardır:

1. Tüm sektörleri içine alan bütüncül planlama
2. Ekolojik süreçleri korumanın önemi
3. İnsan mirasını ve biyolojik çeşitliliği koruma gereksinimi

4. Verimliliğin uzun zamanda ve gelecek kuşaklar için kaynakları tüketmeyecek biçimde sağlanarak kalkınmanın gerçekleştirilmesinin anlaşılması (Erdoğan, 2003: 99; Kozak ve Bahçe, 2009: 93).

Sürdürülebilir turizmin nasıl tanımlanacağı konusunda değişik fikirler vardır. Ortak görüş, sürdürülebilir turizmin, her çekim merkezi veya destinasyona özgü bir tanım yapılmasının gerekliliğidir (Manning, 1999: 180). Bu yaklaşıma karşın, en yaygın benimsenen sürdürülebilirlik kavramı turizme uygulandığında, turizm kaynaklarının tüketilmeden, kirletilmeden ve tahrip edilmeden gelecek nesillerin de kullanabilmesini sağlayacak şekilde kullanımının düzenlenmesi olarak ifade edilebilir (Birkan, 2001: 17-18).

Sürdürülebilir turizmin gelişimi, bir taraftan gelecek kuşaklar adına gelecek yaratıp, fırsatlar oluştururken ve geliştirirken, diğer taraftan bugünün turistleri ile ev sahibi toplumların birçok beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu durum ise kuşaklar arası kültürel entegrasyon olarak adlandırılabilir. Buradan hareketle WTO (1998: 21-22) sürdürülebilir turizmi aşağıdaki şekilde tanımlamaktadır. Sürdürülebilir turizm, ekolojik maddeler, biyolojik çeşitlilik ve yaşamsal sistemlerin desteklenerek, ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların karşılanabilmesine olanak sağlayacak bütün kaynakların yönetilmesinin planlanması yoluyla kültürel entegrasyonun sağlanmasıdır. Tanımdan hareketle sürdürülebilir turizmle tüm kaynakların yönetimi; kültürel bütünlüğün, zorunlu ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığı sağlanırken, ekonomik, sosyal ve estetik gerekler karşılanacak şekilde öne çıkarılır (Akesen, 2009:

368). Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere turizmde sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanabilmesi için en az üç disiplinin uyumu gerekmektedir:

1. Ekonomistler, insanların refah düzeyini en üst seviyeye çıkarmak için eldeki sınırlı sermaye ve teknolojiyi en iyi şekilde kullanmak amacıyla yöntemler geliştirmektedir. Ekonomistler bu anlamda doğal sermayenin önemini tekrar hatırlatmak ve dikkate almak durumundadırlar.
2. Ekolojistler, ekolojik alt sistemlerin korunmasının global eko sistemin idame ettirilmesi açısından çok önemli ve gerekli olduğunu hatırlatarak, çevrenin global eko sistemin içinde yer aldığını ifade etmektedirler.
3. Sosyologlar ise, anahtar aktörlerin insanlar olduğu ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için sosyal kalıp ve ölçütlerin çözüm aranırken mutlaka dikkate alınmasının gereği üzerinde durmaktadırlar (Avcıkurt, 2007: 105).

Dünya Turizm Örgütü'nün tanımlamasından yola çıkılarak, sürdürülebilir turizmin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Doğal, tarihi ve kültürel kaynaklar, turizmin günümüz toplumu için yarattığı faydanın sürekliliğinin yanı sıra gelecekte de kullanımı için korunmaktadır.
2. Turizm gelişimi, turistik bölgede çevresel ve sosyokültürel problemlere yol açmayacak şekilde planlanmakta ve yönetilmektedir.
3. Gereksinim duyulan yerlerde genel çevre kalitesi sürdürülmekte ve geliştirilmektedir.

4. Yüksek oranda bir turist doyumu, turistik destinasyonun pazarlanabilirliğinin ve popülerliğinin devam ettirilmesi ile sağlanabilmektedir.
5. Turizmden elde edilen fayda, toplum içinde daha geniş kesimlere yayılmaktadır (Kahraman ve Türkay, 2004: 88).

Sürdürülebilir turizmin amaçları ise;

1. Kaynakların sürdürülebilir kullanımı: Doğal kaynakların sosyal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir bir şekilde korunması,
2. Aşırı kullanımın ve atıkların azaltılması: Böylece uzun dönemli çevresel tahribin önlenmesi,
3. Çeşitliliğin muhafaza edilmesi: Doğal, kültürel ve sosyal çeşitliliğin korunması ve teşviki,
4. Yerel toplumu planlamaya dahil etme ve yerel ekonominin desteklenmesi,
5. Turizm endüstrisi ve kamu arasında karşılıklı koordinasyon sağlanması,
6. Personel eğitimi, turistlerin bilgilendirilmesi,
7. Bu konularda araştırmaların yapılması ve desteklenmesi (Erdoğan, 2003:101).

Turist-yerel halk etkileşimlerinin çoğu zaman olumsuz boyutta olduğu kitle turizmine alternatif olarak, sürdürülebilir turizm kavramının ortaya atılmasının belli başlı nedenleri olarak şunlar sıralanabilir (Batman ve Cömert, 2001: 3):

- Taşıma kapasitesini zorlayan çok sayıda katılım,
- Mekan ve zamanda yoğunlaşma,

- Büyük ölçekli, uluslararası standartlara uygun kolektif konaklama düzeni,
- Genellikle kıyılara ve özgün doğa parçalarına yöneliş,
- Yerel mimariyi dışlayan, anonim turizm mimarisi,
- Yerel halk ve turist arasındaki ilişkinin kopuk olduğu kapalı turist bölgeleri,
- Çok uluslu tur operatörlerine bağımlılık,
- Yerel turistik ürünlerin özelliklerini yitirerek standartlaşması,
- Ölçek ekonomilere dayalı bir gelişme ve yatırım.

Sürdürülebilir turizmin uygulama biçimleri ve aşamaları ise (Erdoğan, 2003:102):

1. Ziyaretçiler, endüstri, siyasetçiler ve çevreciler için farkındalık sağlama ya da farkındalığı geliştirme.
2. Kamu tartışması yaratmak. (Turizmde sorunlar neler? Gelecek için aranan değerler ve senaryolar neler? Pazar araştırmalarının ve çevresel etki değerlendirme araştırmalarının bulduğu gerçekler neler? Gidilen yerdeki insanların turizme karşı tutumları nasıl? Alternatifler neler?)
3. Ortaklık kurma: kamu sektörünü, özel sektörü ve sivil toplum kuruluşlarını strateji belirlemek için birleştirme.
4. Strateji belirleme: Sürdürülebilir kalkınma için politika yapma ve geliştirme, Pazar uygulamalarını iyileştirme, enerji kullanımını azaltma, müşteri desteğini ve bağlılığını kurma, yerel tarımı destekleme, yerel dil ve bina stillerini koruma.
5. Uygulama: Pazarlama, imaj yaratma, bölgelere ayırma, otel yönetimi, çevre yönetimi, mimari yapı, ürün geliştirme vb. teknikleri kullanma.

6. Değerlendirme: Başarı için hedefler koyma ve onları izleme.
7. Kutlama: Başarı ve daha ileri gelişme için teşvik.

Doğal, kültürel ve tarihi kaynakları yok ederek gerçekleştirilen turizm, sürdürülebilir gelişimden ziyade sürdürülemez gelişim olarak nitelendirilmelidir. Ne var ki, alan yazınında sürdürülebilir turizm, bir turizm çeşidi olarak algılanmakta ve buna göre yorumlar yapılmaktadır. Sürdürülebilir turizm kavramı; yürüyüş, dağcılık, macera turizmi, kuş gözlemciliği, manzara izlemek vb. kırsal turizm formları ile aynı anlamda düşünülmektedir. Bütün bu turizm türlerinin ağırlıklı olarak çevresel değerlere dayanmaları sürdürülebilir turizm kavramının bir turizm çeşidi gibi algılanmasına ve bu turizm çeşitleri ile birebir ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Aslında, sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi olmayıp, kitle turizmi dahil tüm turizm türleri için kapsamlı ve turizmin kullandığı tüm kaynaklara duyarlı olan tüm politika ve uygulamaları içermesi gereken bir felsefedir (Kahraman ve Türkay, 2004: 89; Kozak ve Bahçe, 2009: 94).

Yapılan bir araştırma, AB içindeki turistlerin yer seçiminde dikkat ettikleri en önemli noktaların; %56 ile doğa harikaları görmek (şelale, mağara, dağ vb.) ve %37 ile bozulmamış doğal çevre olduğunu göstermektedir (Dinçer, 1997: 85). Aksi takdirde, çevresel ve doğal yönden hiçbir ekonomik, turistik ve rekreatif değeri bulunmayan bir destinasyona turist akışı olmayacaktır. Sonuç olarak, gelecekte turizm bölgeleri çevre standartlarına uygunlukları ile değerlendirilecek (ISO 14000, ISO 9000, Mavi Bayrak veya Çam Simgesi vb.) ve doğalarını bozmadan koruyabilenler, dünya turizm hareketlerinden o ölçüde karlı çıkarak, rekabetçi güçlerini sürdürebilme şansına sahip olacaktır (Bahar, 2003: 156).

II.5. Taşıma Kapasitesi

Çevresel bozulmanın önlenmesinde en etkili çözümlerden birisi, bölge turizminin sınırlandırılması olacaktır. Sınırlandırmadan kasıt, bölgenin ne büyüklükte bir turizm faaliyetini kaldırabileceğinin sınırlarının önceden ortaya konmasıdır. Turizmin gelişiminin sınırlandırılması, aşırı kullanımdan doğan baskının ve destinasyonun doğal kaynaklarının ve kültürel mirasının sömürülmesinin önlenmesi için geçerli bir yöntem oluşudur (WTO, 1997: 36).

Teknik bir ifade ile taşıma kapasitesi: Bölgeden aldıkları hizmetin kalitesinde bir düşüş olmadan ve aynı zamanda doğal ve tarihi çevreye zarar vermeden, bir bölgeyi kullanabilecek maksimum turist sayısıdır. Genel olarak taşıma kapasitesi ile ilgili dört ayrı sınıflandırma yapılmaktadır (Sowman, 1987: 332-333). Bunlar;

- Ekolojik taşıma kapasitesi
- Sosyal taşıma kapasitesi
- Fiziksel taşıma kapasitesi
- Ekonomik taşıma kapasitesi

a) Ekolojik taşıma kapasitesi: Bir mekan veya eko sistem tarafından kabul edilebilecek ve ekolojik değerlerde kabul edilemez bir düşüş olmadan önce miktar ve faaliyet bakımından rekreasyonel kullanımın en üst sınırı ile ilgilidir. Yani, bitki ve hayvan topluluğu gibi varlıklara dış etkenler yoluyla gelecek zararların başlangıç noktası ekolojik taşıma kapasitesini verir. Bu tanımdaki ilk zorluk önce ekolojik değerlerde kabul edilemez bir değişiklik veya ekolojik bütünlükte geri dönülemez düşüşü neyin oluşturduğuna karar

vermekte yatmaktadır. İkinci olarak da, bu kararı vermede kimin sorumlu olacağı konusudur. Bir mekanın kullanıcıları mı, yerel yönetimler mi veya bir ekoloji uzmanı mı sorumlu olacaktır.

Ekolojik taşıma kapasitesi belirli kullanım düzeyinde, bitkiler ve hayvanlardan, toprak, su, hava, kumsal erozyona kadar uzanan tüm eko sistemin hangi kullanım düzeyinde etkileneceği ve bu kullanımın maliyetinin ne olacağı konularıyla ilgilidir. Ekolojik taşıma kapasitesi, turizmin doğa üzerindeki etkisinin kabul edilebilir düzeyde olması için sınırların belirlenmesi ile ilgilidir. Bu sınırın aşılması, geri dönülemez sonuçlar doğurabilir. Çevre ile turizmin, birbirlerine bağımlılıklarından dolayı turizm de olumsuz olarak etkilenecektir (Avcı, 2007: 491).

b) Sosyal (toplumsal) taşıma kapasitesi: Bir çekim alanındaki yerel halkın turizme karşı hoşgörülülük sınırları olarak tanımlanabilir. Bu hoşgörü sınırlarının aşılması turizm endüstrisi üzerinde zararlı etkilerin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bir turistik çekim yerinde halkın gelenekleri, ahlak kuralları, değer yargıları veya yaşam kalitesine zarar vermesi açısından kabul edilemeyecek bir gelişme derecesi sosyal taşıma kapasitesi kapsamında değerlendirilir (Rızaoğlu ve Tanrısevdi, 1997: 53). Tablo II.4 toplumsal turizm taşıma kapasiteleri dönemlerini göstermektedir.

Tablo II.4: Toplumsal Turizm Taşıma Kapasitesi Evreleri ve Özellikleri

EVRELER	ÖZELLİKLER
AŞIRI MUTLULUK	Turistlerin ve turizm yatırımcılarının yörede kabul görmesi, küçük çapta planlama ve denetim mekanizmasının yer alması
DUYUMSAMAZLIK	Turistlerin yörede varlıklarını hissettirmesi. Yerel halk ve dışarıdan gelenler arasında daha fazla biçimsel (ticari) iletişim oluşması; çoğunlukla pazarlama ile ilgili planlamalara yer verilmesi.
RAHATSIZLIK	Yerel halkta turizm sektörü hakkında kuşkular oluşması, planlamacıların tutundurma çabalarına yönelmeleri.
KİN (NEFRET)	Yerel halkta öfkenin açık bir biçimde dışa vurulması, turistlerin tüm sorunların kaynağı olarak algılanması, çekim yerinin ürünün bozulmasını engellemek için daha çok tutundurma çabalarının arttırılmasına yönelik önlemler planlamalar.

Kaynak: Rızaoğlu, B. ve Tanrısevdi, A. (1997). Yerel Toplumsal Duyarlılığın Bir Ölçüsü Olarak Turizmin Toplumsal Taşıma Kapasitesi. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:8, Sayı: 1-2, 53.

c) Fiziksel taşıma kapasitesi: Fiziksel olarak bir alanda veya mekanda bulunabilecek unsurların (insanlar, araçlar vb.) maksimum sayısı, yani bir alan veya mekânın kaldırabileceği en üst kapasiteyi ifade eder. Buna örnek olarak bir sinemanın tüm koltuk sayısı verilebilir.

d) Ekonomik taşıma kapasitesi: Turistik veya rekreasyonel kaynakların kullanımı için yapılacak masrafların son limitini belirlerken, alan yöneticilerinin arzulanan etkinlikleri çekici turistik düzenlemeler olarak sunabilme yeterliliğidir (Avcıkurt, 2007: 25).

Ekonomik taşıma kapasitesi, ekonominin turizme dayanma derecesiyle açıklanır. Turizmin bölgeye yararları ile maliyetleri arasındaki dengedir. Ekonominin turizme aşırı bağımlılığı, diğer ekonomik sektörlerin ihmal edilmesi ile ilgilidir. Her bir

taşıma kapasitesi birbirinden bağımsız değildir, fakat bir kapasitenin belirlenmiş eşiği kısa sürede aşılırken, diğer kapasiteler üzerine etkisi olmayabilir. Örneğin yürüyüşçülerin sayısındaki artışa doğadaki bitki örtüsü çok çığneneceğinden bozulup, bölgenin ekolojik dengesi değişebilir, ancak ziyaretçilerin memnuniyeti etkilenmeyebilir. Burada seçimin hangi yönde olacağı önem kazanır. Ekolojik denge mi korunacak, ekonomik yönden elde edilecek gelir mi önemli olacak (Avcı, 2007:492)?

Sürdürülebilir turizmi gerçekleştirmenin ilk adımı turistik bölgelerin taşıma kapasitesinin belirlenmesidir. Kitlesele turizm için fazla kullanım ve gelişim arzu edilen bir durumdur. Ancak, küçük adalar, mercan kayalıklar, kıyı/plaj alanlar, kurak iklim bölgelerindeki su kaynaklarının çevresindeki alanlar ve bazı dağ ve göl bölgeleri bu aşırı kullanımın getirdiği çevresel bozulmalarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunların yanında, insan yapımı çevre değerleri de aşırı kullanım ile değişik bozukluklar yaşamaktadır. Bu bozulmaların önlenbilmesinde, en etkili yöntemlerin başında taşıma kapasitesinin belirlenerek planlamalarda bu kapasitenin dikkate alınması gerekmektedir (Vellas ve Brecherel, 1995: 325-326).

Bir destinasyonun taşıma kapasitesinin belirlenmesi oldukça zor olmaktadır. Altyapı kapasitesi, ulaşım kapasitesi, su arzı, atık su kapasitesi gibi verilerin yanında gözlenebilir kirlilik ve gürültü düzeyleri gibi veriler de taşıma kapasitesi belirlemede yardımcı unsurlar olabilmektedir. Taşıma kapasitesinin belirlenmesi, bölgesel veya ulusal turizm planlamasının bir parçasıdır (Lickorish ve Jenkins, 1997: 91–92).

Taşıma kapasitesinin belirlenmesini zorlaştıran faktörler şunlardır:

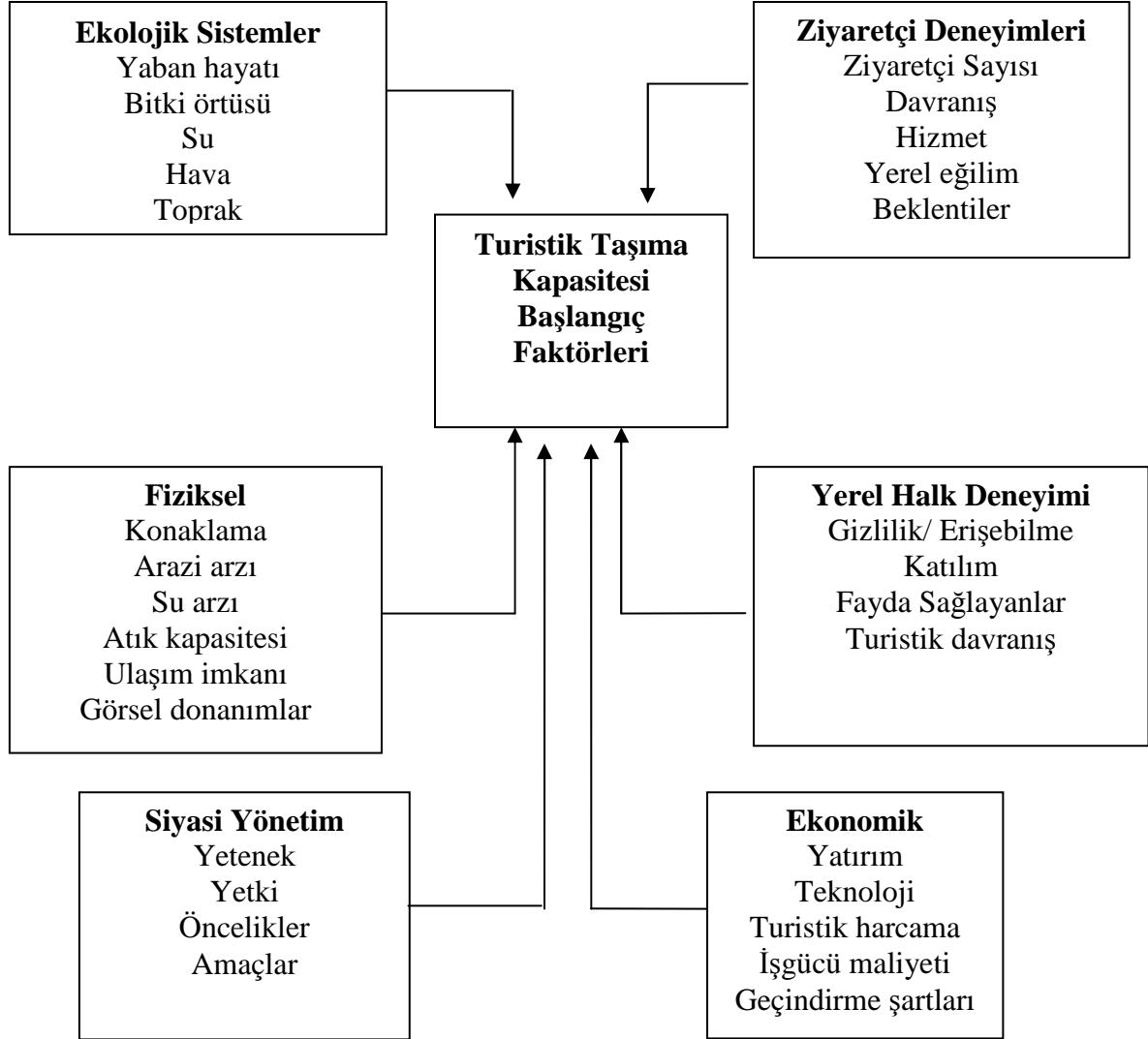
- Taşıma kapasitesi kişiden kişiye değişmektedir ve uluslararası tanımı “hoşgörü derecesi” etrafında odaklanmaktadır.
- Ölçüm için değişik standartlar bulunmaktadır.
- Taşıma kapasitesi dinamik ve akılcı bir kavramdır. Statik bir kavram değildir ve değişim hızına dayalıdır.
- Gerçekte ölçülemeyen bir kavramdır. Niceliksel ölçüm eksikliği ve nitelikli ölçüm problemi vardır.
- Etkilerini önceden belirleme zorluğu vardır. Etki yalnızca ortaya çıktığında bilinir fakat ortaya çıkışı çok farklı olabilir.
- Yönetim etkileri ve süreci düzeltebilir, ancak herhangi bir gelişmeden önce gelişme süresince ve sonrasında etki değerlendirmesi yapılmak zorundadır.
- Uzmanların çözüm önerileri üzerinde genel bir uzlaşma yoktur (Avcı, 2007: 494-495).

Doğal alanları kullananların sayısı ile, bozulma üzerindeki etkisi arasında güçlü bir ilişki mevcut değildir. Aktivite tipi sayıdan daha iyi bir çözümdür. Örneğin, az sayıdaki kişiyle yapılan at gezisi, daha fazla katılımcıyla yapılan bisiklet gezisinden daha çok etki yapabilir. Faaliyetin gerçekleştiği sezon da kişi sayısına oranla oldukça önemlidir. Islak zeminde bisiklete binmek, kuru döneme göre daha fazla etki yapar (Newsome, 2002; 155).

Taşıma kapasitesi ekolojik, fiziksel, ekonomik ve politik faktörlerden olduğu kadar, ziyaretçilerin ve yöre halkının özelliklerinden ve deneyimlerinden de

etkilenmektedir. Şekil II.2 turizmin taşıma kapasitesini belirleyen ve sınırlayan faktörleri ayrıntılı olarak göstermektedir (Avcıkurt, 2007: 26).

Şekil II.2: Turizmin Taşıma Kapasitesini Sınırlayan Faktörler

Kaynak: Avcıkurt, C. (2007). Turizm Sosyolojisi. 2. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık. 27.

Kitle turizmi, taşıma kapasitesinin çok ötesinde kullanıma neden olmaktadır. Ekoturizm, taşıma kapasitesini dikkate alan bir turizm türü olarak sorunu çözmeye

çalışmaktadır. Fakat gerçek uygulamada durum turizm endüstrisinin kapasiteyi değil, öncelikle karı arttırmayı düşünmesi nedeniyle bazı bölgelerinde kapasite sorunu gittikçe artmaktadır. Örneğin Costa Rica ve Kenya'daki parklarda taşıma kapasitesi sorunu yüksek sayıda ziyaretçi, hızla büyüyen ziyaret oranı ve yetersiz yönetim mekanizmaları nedeniyle fazlalaşmaktadır.

Ayrıca, az gelişmiş ülkelerde milli parklara ve korunan alanlara yatırımlar oldukça azdır. Örneğin Kenya'nın 1987'de uluslararası turizmden elde ettiği 350 milyon doların sadece %2'si korunan alanlara yatırılmıştır. 1989-1992 arasında Costa Rica'daki ekonomik sorunlar nedeniyle milli parklara finans desteği %50 kesilmiştir (Erdoğan, 2003: 184-185).

Destinasyonda taşıma kapasitesinin aşılmaması ile çevresel bozulmaların görülme başlanması her zaman aynı anlama gelmemektedir. Kabul edilebilir turist sayısının belirlenmesi ile bir yerde çevresel bozulmaların baş göstermesi arasında fark vardır. Bu iki husus birbirinden ayrılmalıdır. Çevresel değerlendirmelerde de bu kritik nokta göz önünde bulundurulmalıdır (Akış, 1999: 37). Ayrıca sorunların başında taşıma kapasitesi gelmemektedir. Burada cevaplanması gereken başka sorular ortaya çıkmaktadır. Bunlar (Erdoğan, 2003:187);

- Sorun kullanım yoğunluğu mu?
- Az kişi kullanırsa, çevre bozulması daha az mı olacak?
- Taşıma kapasitesi içinde kalınması, çevrenin bozulmayacağını garantiler mi?
- Çevrenin bozulma nedeni kullanımın yapısı mı?

Her ne kadar yukarıdaki sorular sorunun yalnızca taşıma kapasitesinin aşılmasından kaynaklanmayabileceğini işaret etse de taşıma kapasitesinin aşılmasının mutlaka sorun olduğu da bir gerçektir. Hiç şüphesiz taşıma kapasitesini aşmadan diğer soru ve sorunlar konusunda çözümler üretilmelidir. Çünkü taşıma kapasitesinin aşılması beraberinde bölgeye olan mevcut talebin düşmesine neden olacaktır. Bu durumda, destinasyonun büyümesi durmakta hatta bozulan imajla birlikte hızlı bir düşüş yaşanmaya başlanmaktadır. Taşıma kapasitesinin aşılmaması, turistin rahatı ve destinasyonun sosyal yaşamının normal düzeyde devamı için de önemlidir. Turistin ve yerel halkın kültürel anlamda uyumlaştırılması ve bir kültürel alışveriş ortamının yaratılması turizm açısından da karlı görünmektedir. Bunun sonucunda, kültürel alışveriş, geleneksel el sanatları ve törenlerin yeniden canlandırılması, kırsal bölgelerin geliştirilmesi ve toplumda girişimci kültürün oluşması gibi olumlu gelişmeler de ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu karşılıklı kültürel anlayış ve öğrenme-öğretme ortamının sürdürülebilmesi oldukça zordur. Bu ortamın devamı, turist akışının belirlenen sınırları geçmemesiyle sağlanabilecektir (Kahraman ve Türkay, 2004: 53).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKOTURİZM

III.1. Ekoturizm Tanımı

Ekoturizm kavramı, “turizmde sürdürülebilirlik” arayışları ile birlikte gündeme gelmiştir. Turizm pazarında, doğaya dayalı turizm olarak tanımlanan ekoturizm, bir sürdürülebilir kalkınma aracı olarak görülmektedir. Ekoturizm doğa severler ve çevre duyarlılığı olan turistlerin hareketlerinden daha geniş kapsamlı bir konudur. Gerçekte bu olgu, çevresel, ekonomik ve sosyal ilişkiler bütünüdür (Kahraman ve Türkay, 2004: 33).

Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (The International Ecoturism Society) ekoturizmi, çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözeten, doğal alanlara karşı duyarlı seyahat, olarak tanımlamaktadır (TIES, 2005).

Uluslararası Doğa Koruma Birliği'nin (IUCN) tanımına göre ekoturizm, doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan, bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyarettir (Kurdoğlu, 2001:4).

Doğa İçin Dünya Fonu (WWF) ekoturizmi, vahşi doğa çevresinde doğal çevreye en az etkide bulunan ve bu arada yerel topluluklara ekonomik fayda sağlayan turizm türü olarak tanımlamıştır (Yücel, 2002: 5).

Ekoturizm (Butler ve Bloyd, 1996: 386; Lindberg ve Hawkins, 1993:9); yerleşik toplumların bütünlüğüne ve varlıklarına saygılı, ekosistemin korunmasına katkıda bulunarak, en azından ekosistemle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilen, sorumluluk gerektiren bir doğa seyahat deneyimidir.

Ekoturizm kavramı, özel bir seyahat pazarını tanımlamaktadır. Bu kavram, belli bir seyahat deneyimi ve destinasyonu seçen kişilerin meydana getirdiği bozulmamış doğal çevrelerdeki doğaya yönelik deneyimleri olarak açıklanmaktadır. Ekoturizm, boş zaman seyahati ve doğa deneyimi etrafında toplanmaktadır (Eagles, 1992: 3).

Ekoturizm aşağıdaki şartlarla sınırlandırılmış bir turizm çeşididir (Valentine, 1993: 108–109);

- Özelliğini kaybetmemiş doğal alanlara bağımlıdır.
- Doğaya zarar vermez, yıpratmaz ve ekolojiye güç kazandırır.
- Kullanılan doğal alanların yönetimi ve korunması için devamlı bir katılım sağlanır.
- Elverişli ve uygun bir yönetim rejimi uygular.

Zaman içerisinde ekoturizm farklı şekillerde ifade edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır; doğaya dayalı turizm, yeşil turizm, alternatif turizm, sorumlu turizm, yumuşak turizm, özel ilgi turizmi. Günümüzde en yaygın olarak kullanılan ve kabul edilen ise ekoturizm terimidir. Ekoturizm terimi (Kuşluvan, 1999: 63) açıkça ilk olarak 1983 yılında Hector Ceballos-Lascurain tarafından ortaya atılmış ve ekoturizm, manzarayı, yaban bitkileri ve hayvanları, mevcut ve geçmiş kültür kalıntılarını inceleme, takdir etme

amacıyla nispi olarak el değmemiş ve kirlenmemiş yerlere ve alanlara yapılan seyahatlerdir, şeklinde tanımlanmıştır. Dolayısıyla, ekoturizm başlangıçtan beri çevre eğitiminin vurgulandığı, bozulmamış doğal alanlarda doğaya dayalı seyahat olarak sunulmaktadır. Eğer ekoturizm faaliyetlerini düzenleyen, yöneten ve belirleyen güç çevre bilinciyle hareket eden turistin kendisi olsaydı, bu tanımlama yeterince geçerli olabilirdi. Bu ve farklı nedenlerden dolayı, ekoturizmin üzerinde anlaşılması tek bir tanımı yoktur (Erdoğan, 2003: 109-110).

Tanımlar nasıl olursa olsun, ekoturizm hakkında üzerinde fikir birliği bulunan temel karakteristik özellikler şöyle sıralanabilir;

- Doğa temelli olması (ziyaretçiler doğal alanlardaki doğal ve geleneksel kültür unsurlarını gözlemliyor ve anlamaya çalışıyorlar),
- Bio çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunması,
- Yerel toplumların refahını desteklemesi,
- Olumsuz çevresel ve sosyo-kültürel etkilerin en aza indirgenmesi için aktivitelerin hem turistler, hem de yerel halkın sorumluluğunda düzenlenmesi,
- Yenilenemez kaynakların minimum kullanılmasını gerektirmesi,
- Yerel mülkiyetin ve yerel topluma dönük istihdam olanaklarının üretilmesini öngörmesidir (Gökdeniz, 2003: 28–29).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu 2002 yılını “Uluslararası Ekoturizm Yılı” ilan etmiştir. BM bu konuyla ilgili hazırlıkların organizasyonunu yapmak üzere Dünya Turizm Örgütü’nü (WTO) görevlendirmiştir. Yine

BM'in 1998 yılında aldığı bir kararla 2002 yılı "Uluslararası Dağlar Yılı" ilan edilmiştir (Ozner, 2002: 320). Bu kapsamda 19-22 Mayıs 2002 tarihinde 132 ülkeden temsilcilerin katılımıyla Kanada'nın Quebec kentinde Dünya Ekoturizm Zirvesi toplanmış, ekoturizmin ilkeleri belirlenmiş ve bu konuda hükümetler, özel sektör, sivil toplum örgütleri, akademik çevreler ve yerel toplulukların ödevleri ortaya konmuştur. Zirvede alınan kararlarla ekoturizmin sürdürülebilir turizm açısından önemi vurgulanmış, Ağustos-Eylül 2002 yılında Johannesburg'da düzenlenecek olan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'na çağrıda bulunularak ekoturizmin bütün sürdürülebilir kalkınma faaliyetleri açısından önemine dikkat çekilmiştir (Quebec Declaration On Ecotorism, 2005).

Dünya Turizm Örgütü'ne göre ekoturizmin bileşenleri;

- Biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunması,
- Yerel halkın refahının gözetilmesi,
- Turistlerin ve yerel halkın bilinçlendirilmesinin sağlanması,
- Küçük ölçekli kuruluşlar/işletmeler tarafından küçük turist gruplarına hizmet verilmesi,
- Turistlerin ve yerel halkın turizm endüstrisi hakkında sorumlu hareket etmesinin sağlanması,
- Geri dönüşü olmayan kaynakların en düşük düzeyde tüketilmesi,
- Turizm yönetimine yerel düzeyde katılımın önemsenmesi, iş fırsatlarının ve mülkiyetin yerel halk lehinde gelişmesinin gözetilmesi (Yürük, 2005).

III.2. Ekoturizmin Çıkış ve Gelişme Nedenleri

Dünyadaki hızlı, ekonomik, siyasal, teknolojik gelişmelere paralel olarak, turizm tüketim kalıplarında da son yıllarda önemli değişim gözlenmektedir. Giderek lüks turizm hareketlerine katılım azalmakta, alışılmış turizm merkezlerinden uzaklaşma yönünde bir eğilim yaşanmaktadır. Zamanla daha da belirginleşen yeni tip turistlerin beklentileri, “deniz-güneş-kum” üçgeninden uzak, doğa ile iç içe abartılı olmayan tesislerde iyi bir oda, iyi hizmet ve tüm bunların başında bozulmamış ve temiz bir çevrede aktif bir tatil olarak özetlenebilir (Bakırcı, 2002: 243).

Ekoturizmde iki egemen görüş vardır (Wight, 1995: 70). Bu görüşlerin ilki, toplumun çevreye duyduğu ilginin, ürünü pazarlamak için kullanılabilmesi tezini savunurken, diğeri aynı ilginin, bu ürünün dayandığı kaynakları korumak amacıyla kullanılabilmesi tezini savunur.

Bu yeni turizm anlayışı, maksimum kar sağlamak isteyen kitle turizmi yerine, bireysel veya daha küçük gruplar halinde gelecek turistleri çekmeyi, turizm aktivitesini daha uzun bir alana yaymayı, farklı mekanlara yaygınlaştırmayı tercih eder. Bu şekilde turizm alanlarında, kısa bir zaman diliminde çevreye büyük bir baskının yaratılmasını ve kalabalıklaşmayı da önleyecek niteliktedir (Bakırcı, 2002: 243).

Turizm gelişim modellerinden olan “ekoturizm-ecotourism” ya da “yumuşak turizm-soft tourism” ile “kitle turizmi-mass tourism” ya da “sert turizm-hard tourism” bazı özellikleri ile birbirinden kesin olarak ayrılmaktadır. Kitle turizmi ya da sert turizm; kısa

dönem kârlar, ani müdahale, yıkıcı etkiler, hızlı işlemler, kontrolsüz gelişim, düzensizlik, maksimum kâr, kısa dönem, belirli bir gruba yönelik, sektörel, fiyatlı, nicel, büyüme eğiliminde, değişime dirençsiz, dışsal kontrolle etkilenen turizm modeli olarak tanımlanır. Ekoturizm ya da yumuşak turizm ise, önceden planlı müdahale, koruyucu etkiler, yavaş işlemler, kontrollü gelişim, düzenlilik, optimal kâr, uzun dönem, genel maksatlı, entegre sistem, değerli, nitel, gelişme eğiliminde, değişime dirençli, kendini kontrol eden turizm modeli olarak tanımlanır (Akpınar, 2005).

1990'ların başında küresel konular çevre sorunlarına duyarlılığı arttırdı. Bugün, gündemde ormanların yok olması, iklim değişiklikleri, çölleşme ve ozon tabakasının incilmesi vardır. Bu konuların öncelik kazanmasıyla birlikte, çevre ve çevrenin korunmasına ilgi artmıştır. Sektör konuya iki şekilde yaklaşmıştır. Birincisi, ekoturizm gibi yeni terimler kullanarak çevrenin bir pazarlama unsuruna dönüştürülmesidir. Bunun sonucunda büyüyen bir pazar ortaya çıkmış olup bazı firmalar ekoturizmle doğrudan ilgili programlar oluşturmaktadır. İkinci olarak, sektör, çevrenin değişim sürecinde kendisinin bir aracı olduğunun ve sürdürülebilir bir gelişme çerçevesinde tatil beldeleri ve turistik yöreler oluşturmanın iyi bir iş olabileceğinin farkına varmaya başlamıştır (Hudman, 1992: 28).

Turizm endüstrisinin hammaddesi doğal ağırlıklı olmak üzere çevredir. Başka hiçbir sektörde doğal ve kültürel çevre, turizmde olduğu gibi sektörün yaşam temeli ve varlık nedeni değildir. Doğal ve kültürel kaynakları tahrip etmeyen, çevreyi ön plana alarak kalkınmayı hedefleyen, sürdürülebilir kalkınmanın turizme yansması olan ekoturizm; günümüz rekreasyonel turizm kaynaklarının, çevreye saygı ve duyarlılığın artırılması

yoluyla, gelecek nesillere tahribatsız ya da mümkün olabilen en az tahribatla aktarımını hedefleyen ölçülü, çevreye duyarlı ve saygılı bir turizm politikasıdır (Alçıtepe, 2002: 289).

Ekoturizmin çıkması, gelişmesi ve rolü ile ilgili olarak çeşitli kaynaklar şu nedenleri vermektedir:

- Korunan alanlar ve yerel toplum için sermaye artışı. Korunan alanların bütçe sıkıntıları vardır. Bu alanlara giriş ücretleri hiç yok ya da çok azdır. Fakat seyahatçiler de çevresel bakımdan bilinçli oldukları için bu alanların korunmasına destek olmak istemektedirler.
- Yerel halk için iş olanakları yaratılması (tur rehberleri, park bekçisi, el dokumacılığı),
- Ziyaretçiler için çevresel eğitim. Çevrenin ve bozulmaların farkına varmanın artması, davranışları ve kullanım şekillerini değiştirir ve koruma için çevreye sahip çıkmayı artırır.
- Ekoturizm, bozulmuş, tahrip edilmiş peyzajların restorasyonu için teşvik edici bir rol oynar. Ek bir katkı da alan içinde katı atık uzaklaştırılması, habitat gözlemlene ve yürüyüş yollarının bakımı gibi etkinliklerin daha sistemli yapılmasını sağlamasıdır (Erdoğan, 2003: 113)

Dünya Turizm Örgütü'ne göre (Kahraman ve Türkay, 2004: 5) ekoturizmin geliştirilmesindeki temel amaçlar şunlardır:

- Turizm endüstrisinin olumsuz etkilerini en aza indirmek,
- Hem çevresel bozulmayı önlemek, hem de yerel halkın ekonomik kazancını arttırmak,

- Bireyler veya küçük gruplar halinde, doğal çevreyi ve yerel halkın yaşantısını yerinde yaşayarak öğrenmek amacıyla el değmemiş doğal alanlara seyahat etmek.

Ekoturizmin amacı kitle turizminin tersine, turist sayısını aza indirmek ve turizmi yıl içinde yaymak, doğal çevreye yapılan baskıyı azaltmak, tahribatı düzeltmeye değil önlemeye yönelik planlamak ve uzun vadeli ekonomik çıkarları gözetmektir (Öztunalı, 1998: 304).

Ekoturizm en büyük yararı yerel ölçekte ve “küçük güzeldir” felsefesine uygun gerçekleştiği durumda sağlamaktadır. Ekoturizmin küçük gruplar halinde yapılması, konaklamaların genellikle ailelerin işlettiği pansiyonlarda gerçekleştirilmesi işlerin lokal çapta ve küçük miktarlardaki sermayelerle kotarılması, geleneksel mimarinin ve yerel kaynakların kullanılması bu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Ekoturizm, amacına uygun gerçekleştirildiği takdirde hassas ekosistemlerin korunması ve bu bölgelerin içerisinde ve çevresinde yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik gelişmesi için kaynak yaratabilen bir araçtır. Önemli ekoturizm potansiyeli olan dağlık ve ormanlık bölgelerdeki köylerde yaşayan halkın yoksulluğu göz önünde bulundurulduğunda, ekoturizmin sosyal sınıflar arasındaki dengesizliği azaltan bir işlevinin olduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda ekoturizmin sürdürülebilirliği, turizm sektörü, idareciler, yerel halk ve turistlerin işbirliği yapmasıyla sağlanabilmektedir (Ozoner, 2002: 319-320).

Ekoturizm doğayı koruma özelliğinin yanı sıra, bir yandan ürün farklılaştırması yaratarak daha büyük ve gelişen pazara girilmesini sağlarken bir yandan da dış tanıtımda

saygınlığın artmasını sağlar. Dışsal olarak yeni pazarlar yaratır (dönüşümlü mallar; kağıt-cam sanayi, suda çözünen sabunlar, çöp öğütücüsü, düşük voltajlı ampul, elektrik, kalorifer ya da çeşmenin otomatik kapanması gibi enerji kullanımını azaltıcı önlemler içeren sanayiler). Bu aynı zamanda (otel endüstrilerinin gelirlerinin %5'ini enerji harcamalarında kullandıkları düşünülürse) maliyetlerin de azaltılmasında önemli bir unsurdur (Özbey, 2002: 145).

Ekoturizm ile yaratılmış olan gelir yerel halka doğrudan akar. Oysa geleneksel turizm talebi büyük çaplı organizasyonlara ve gelişmiş kaynaklara doğrudur. Bu nedenle yerel halkın gelişme dışında kalan bölgelerine ekonomik fayda akışı yoktur. Yerel yönetimlerin denetimi altında, çevreye saygılı yapılaşmada yerel mimari özelliklerin korunmasına, arkeolojik kalıntı ve tarihsel yapıların özgün ortamla uyumunun bozulmamasına özen gösteren bu turizm biçimi yeni yapılanma yerine, varolan yapıların yeniden kullanımını özendirir ve yöresel ekonomik uğraşları korur ve geliştirir (Özbey, 2002: 145).

III.3. Ekoturizm İlkeleri

Dünya Turizm Örgütü'nce saptanan Ekoturizmin uygulanmasına yönelik ilkeler ise şu şekilde sıralanmaktadır (Kahraman ve Türkay, 2004: 34 ; Swarbrooke, 2005:319);

- Turizmin doğal ve geleneksel çevreye verdiği zararın en alt düzeye indirilmesi,
- Turistlere ve yerel halka doğanın ve geleneksel sosyo-kültürel çevrenin

korunmasına yönelik eğitim verilmesi,

- Turizmin yerel halkın gereksinimlerini karşılayan, yerel yönetim ve halkla işbirliği içinde gelişen sorumlu bir ticaret olarak özendirilmesinin sağlanması,
- Koruma kapsamındaki (doğal ve geleneksel sosyo-kültürel alanların) alanların yönetimi için kaynak ayrılması,
- Turizmin olumsuz etkisinin en alt düzeye indirilmesi amacıyla sosyo-kültürel ve doğal çevreye yönelik uzun vadeli izleme ve değerlendirme programlarının desteklenmesi,
- Turizmin yerel halkın geçimine katkıda bulunmasını sağlayacak şekilde geliştirilmesinin sağlanması,
- Turizm gelişiminin, yörenin sosyal ve çevresel kapasitesini arttıracak şekilde gerçekleştirilmesinin özendirilmesi,
- Çevreye uyumlu, doğal ve geleneksel sosyo-kültürel yaşamla iç içe geçen, yöresel bitki örtüsünü ve doğa yaşamını koruyan turizm alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi.

Ekoturizmin ilkeleri, ekoturizmin yapıldığı bir alanda değerlendirme ölçüsü olarak kullanılabilir. Bunun için her ilke açıkça belirtilmeli; her prensibi oluşturan faktörler saptanmalı; her faktörün işlevsel tanımlaması yapılmalı; böylece ölçülebilir hale getirilerek ölçmeler yapılmalı ve sonuçlar değerlendirilmelidir (Erdoğan, 2003: 116).

III.4. Ekoturizm Türleri

Ruschmann (1992: 66) ekoturizmi, sert ve yumuşak olarak ikiye ayırmaktadır. Sert ekoturizm, turistlerin doğaya ilgisinin yoğun ve bilimsel olduğu turizmdir ve genellikle ornitologlar, botanikçiler, jeologlar veya diğer uzman meslek adamları bu turizme katılmaktadır. Yumuşak ekoturizm ise, daha çok foto safarileri, kuşları seyretme, yüzme gibi genel ilgi alanlarıyla ilgilidir. Bir turistik gezide gösterilen fiziksel çabalar da sert ve yumuşak olarak sınıflandırılabilir.

Ekoturizm ayrıca, korumadaki etkinliğine göre; aktif (daha korumacı) ve pasif olarak sınıflandırılabilir. Aktif ekoturizm, gidilen çevreyi geliştirmeye yönelik olarak, sürdürülebilir formda olanıdır. Bu tür turizme katılanlar daha fazla çevre bilincine sahiptir. Çevreyi değiştirme girişimi yoktur. Ekolojiye uygun doğal konaklama birimleri kurulur. Hizmet ve donanım en az seviyede tutulur. Pasif ekoturizm ise, fiziki ve kültürel çevreye olumsuz etki yapmayan turizm faaliyetlerinin sadece gerekliliği üzerinde durur. Bu tür turizm, kaynağın mevcut durumunun muhafaza edilmesi konusunda daha toleranslıdır ve buna bağlı olarak daha yaygın hizmet ve donanım vardır (Orams,1995:4).

Katılımcıların sayısına göre ise; çevreci ekoturizm ve yaygın (popüler) ekoturizm olarak ayrılabilir. Çevreci ekoturizm on kişiden az gruplar oluşturularak ve modern araçlar kullanılmaksızın uzak bölgelere seyahat edilmesidir. Ziyaretçiler alan gezilerini daha küçük gruplarla yapmayı tercih etmektedirler. Böylece tur rehberlerine daha yakın olduklarından doğayı keşfetmek için daha çok fırsatlara sahip olduklarını belirtmektedirler. Yaygın (popüler) ekoturizm on kişiden fazla gruplarla ve modern taşıma

araçlarıyla ulaşılabilen doğal alanlara gidilmesidir (Erdoğan, 003: 119–120; Kurdoğlu, 2003: 96).

Ekoturizm kapsamında değerlendirilen etkinlikler ise büyük çeşitlilik göstermektedir. Başlıca ekoturizm etkinlikleri Şu Şekilde sıralanabilir; yayla turizmi, kuş gözlemciliği (ornitoloji), foto safari, yaban hayatı gözlemciliği, sportif olta balıkçılığı, bisiklet turizmi, balon turizmi, sualtı dalış, tarım ve çiftlik turizmi, av turizmi, botanik turizm, kamp karavan turizmi, mağara turizmi, dağ-doğa yürüyüşü (trekking), dağcılık, akarsu sporları (kano-rafting), yamaç paraşütü, atlı doğa yürüyüşü.

III.4.1. Yayla Turizmi

Ekoturizm etkinlikleri arasında en fazla talep yayla turizmine olmaktadır. Geleneksel kullanım biçimiyle yaylalar, hayvanların otlatıldığı, kışın hayvanlar için yenilecek otların toplandığı, yazın daha serin Őartlarda yaşamak için yılın belli dönemlerinde gidilip yaşanılan yerler. Bunun yanında köy/köylerin, her yıl geleneksel olarak düzenledikleri ve çevre illerin de yoğun ilgi gösterdiği Őenliklerin organize edildiği alanlardır (Yücel, 2004:13)

Günümüzde büyük Őehirlerde yaşayan insanlar Őehrin gürültüsü ve kirliliğinden kaçıp, doğal güzelliklere sahip olan sessiz alanları tercih etmektedirler. Özellikle kıyı Őeridindeki tatil yörelerinin sıcak ve nemli havasına karşılık yaylaların; çok çeşitli bitki örtüsüne sahip olması, ormanları, krater gölleri, ırmakları, tarihsel, kültürel ve arkeolojik değerleri, dağ ve doğa yürüyüşleri, rafting, kış sporları, av, olta balıkçılığı, çim kayağı,

şifalı suları, yayla şenlikleri ve el sanatları gibi değerler taşıması nedeniyle turizm çekim merkezi olmalarını sağlamaktadır (Kozak ve diğerleri, 2000: 30).

Bilimsel yayınlarda “3S” (sea, sun, sand) turizmi olarak geçen deniz, güneş ve kum temeline dayanan ve ülkemizin de içerisinde bulunduğu turizm pazarının önemli bir kısmını teşkil eden turizmin çeşitlenmesini sağlamak, yurt geneline ve yılın her dönemine yaymak amacıyla dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de alternatif turizm faaliyetlerine bir yönelim olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca bu amaçla başlatılan çalışmalar içerisinde, Karadeniz Bölgesi bir alternatif turizm biçimi olan yayla turizmi ile ön plana çıkartılmış ve 1990 yılından itibaren bölge yaylalarını turizme açmak amacıyla çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde belirli bazı yaylalar turizm merkezi ilan edilmiş, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile turizm sektöründe çeşitliliğin arttırılacağı, belirli alanların koruma altına alınarak turizme açılacağı belirtilmiştir. Bu yaylalara turizm merkezi statüsü kazandırılması, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uygulamalarının ön koşulunu oluşturması bakımından önem taşımaktadır (Var ve Yalçınalp, 2005).

Yöresel olarak yapılan yayla şenlikleri “gösteri kültürünün” aracı medyanın da teşhiriyle sadece çevre halkın değil, uzak yerlerde yaşayanların da şenliklere katılmasına yardım etmekte ve yerel şenlikler giderek turizm etkinliğine dönüştürülmektedir. Gelecekte şenlikler aynı zamanda yöresel el sanatlarının da turistler için sergilendiği bir eğlence, seyir ve satış pazarı biçimine dönüşecektir (Erdoğan, 2003: 121–122).

Yayla turizminin çevresel ve toplumsal bağlamda olumsuzluklara neden

olmaması için çevreyi gözeten bir planlamayla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yayla turizminden beklenen hedeflere ulaşılabilmesi, çok çeşitli sayıdaki hizmetin etkililik ve verimlilikle yürütülmesine bağlıdır. Bu hizmetlerin en önemlileri şöyle sıralanabilir:

- Planın uygulanması ve denetimi,
- Planın uygulanmasında arazi tahsisi ve ihaleler,
- Altyapı tesisleri yapma, yaptırma, işletme,
- Genel kullanıma sunulacak kamu tesisleri yapma, yaptırma, özel tesislere izin verme, denetleme (Yalçındağ, 1994: 55).

Yayla turizmi kapsamında gerçekleştirilecek planlama çalışmalarında turizm hareketlerinden kaynaklanacak çevre üzerindeki zararları azaltmaya yönelik hedefler şöyle özetlenebilir:

- Yaylalarda yerel halkın geleneksel yayla kullanımını engellenmemeli ve aksatılmamalıdır.
- Geleneksel özgün mimari değerleri korunmalı, çok katlı yoğun yapılaşmadan kaçınılmalı ve bölgeye özgü yerel mimari örneklerine uygun projeler üretilmelidir.
- Yöre halkı ve yaylacılık yapanlar ellerinde bulunan sivil mimarlık örneği evlerin iyileştirilmesi için düşük faizli kredi verilerek desteklenmeli, böylece yayla mevsimi dışında bu evlerin turizme dönük işletilmesi sağlanmalı ve sonuçta yöre halkına ekonomik girdi sağlanmalıdır (Erdoğan,2003:122).
- Doğal değerler; bitki örtüsü, topoğrafyası korunmalıdır.
- Yöre halkı, turizm hareketini yadırgamaması için bilinçlendirilmelidirler.

- Altyapı çalışmaları tamamlanmadan yayla turizmine başlanmamalıdır.
- Yaylalarda yapılan geleneksel yayla şenliklerinin çevre kirliliğine yol açmaması için gerekli tedbirler yerel yönetimlerce alınmalıdır. Ayrıca, taşıma kapasitesi nedeniyle bu şenliklerde tahmini ziyaretçi yoğunluğu dikkate alınmalıdır.
- Yaylaların tamamlayıcı unsuru olan otantik yaşam ve kültürü muhafaza edilmeli, el sanatları teşvik edilerek geliştirilmelidir. Aksi halde, cazibe unsuru olan otantik yaşam yerini modern yaşama terk ederek mevcut kültürün kaybolmasına sebep olacaktır (Yazar, 2002:14).
- Geniş ve yüksek standartlı yollar yerine sadece ulaşım güvencesi sağlayan ve doğal çevreye zarar vermeyen yol şebekesi oluşturulmalı, trafik için sınırlayıcı önlemler alınmalıdır.
- Ekolojik amaçla nadir flora ve faunayı görmek amacıyla yapılan gezilerde bu aktivitelerin çevrede oluşturacakları zararları en aza indireyecek önlemler alınmalıdır.
- Ekoturizm kapsamında mevcut yapı stoğundan yararlanılarak yakın yerleşmelerde yöresel konutlar konaklama amaçlı kullanılarak pansiyonculuk teşvik edilmeli, bu yolla geleneksel dokular korunarak kültür alışverişi sağlanmalı, yerleşmelerin yaylalar ile gününbirlik iletişimi sağlanmalıdır.
- Turizm merkezi ilan edilen yaylaların Turizm Bakanlığı'na yaptırılan ve onaylanmak üzere Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na gönderilen 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planlarına bakanlıklar arası koordinasyon ile bir çözüm getirilmelidir.

- Yerleşmelerde ya da yeni oluşturulan turizm yapılarında güneş, su ve rüzgar enerjileri kullanılarak sürdürülebilirlik sağlanmalıdır (Erdoğan, 1998: 31).
- Yerel Yönetimler hizmet üretiminde sivil toplum kuruluşları ile desteklenmelidir.
- Yayla turizminin uygulayıcıları yaylacılar olmalıdır. Yayla turizminin yaylacılık geleneğinin sürdürülmesi ile gelişeceği unutulmamalıdır.
- Plan üretilmesinde ve uygulanmasında yerel halkın katılımı mutlaka sağlanmalıdır (Canalıoğlu, 2002: 30; Gülez, 1992: 77).

Tablo III.1: Turizme Açılan Yaylalar

	Merkez Adı	İlan Tarihi	Özellikleri
1	Giresun Bektaş Yaylası	1990	Yayla+Kış
2	Trabzon Akçaabat Karadağ	1990	Yayla
3	Trabzon Tonya Armutlu	1990	Yayla
4	Gümüşhane Kürtün Eribekli	1990	Yayla
5	Artvin Kaçkar	1991	Yayla
6	Artvin Kafkasör	1991	Yayla
7	Giresun Kümbet Yaylası	1991	Yayla
8	Giresun Yavuzkema1 Yaylası	1991	Yayla
9	Gümüşhane Zigana	1991	Yayla+Kış
10	Ordu Çambaşı Yaylası	1991	Yayla
11	Ordu Akkuş Argın Yaylası	1991	Yayla
12	Ordu Aybastı Perşembe Yaylası	1991	Yayla
13	Rize Anzer	1991	Yayla
14	Sinop Ayancık Akgöl	1991	Yayla
15	Sinop Kozfındık Bozarmut Yaylası	1991	Yayla
16	Sinop Türkeli Kurugöl	1991	Yayla
17	Trabzon Maçka Şomla	1991	Yayla
18	Trabzon Araklı Pazarcık Yaylası	1991	Yayla
19	Bayburt Kop Dağı	1993	Yayla+Kış
20	Rize Çamlıhemşin Ayder Kaplıcası	1995	Yayla+Kış+Kaplıca
21	Ordu Mesudiye Kefalan Yaylası	1995	Yayla
22	Gaziantep İslahiye Huzurlu Yaylası	1995	Yayla
23	Antalya İbradi Maşata Yaylası	1998	Yayla
24	Ordu Mesudiye Yeşilce Topçam Yaylası	1998	Yayla
25	Trabzon Araklı Yeşilyurt Yı1antaş Yaylası	1998	Yayla
26	Manisa Spil Dağı	1998	Yayla

Kaynak: Yücel, S. Ü. (2004).Yayla Turizmi. TÜRSAB Dergi, Temmuz 2004,Sayı:244, 12.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından başlatılan “Yayla Turizmi Projesi” kapsamında Türkiye’de 26 yayla turizm merkezi olarak ilan edilmiş durumda. Bunlardan 23 tanesi Karadeniz yaylalarına, diğer üçü ise Gaziantep İslahiye Huzurlu Yaylası, Antalya İbradi Maşata Yaylası ve Manisa Spil Dağı’na verilmiş bulunuyor. Buralarda rekreasyon amaçlı kullanımın giderek artmasına bağlı olarak yoğun yapılaşmayı kontrol altında tutmak ve planlı bir gelişmeyi sağlamak amacıyla “Gerçekleşme Programları” hazırlanmıştır. Tablo III.1 turizme açılmış yaylaları listelemektedir. (Yücel, 2004: 12).

III.4.2. Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji)

Kuş gözlemciliği doğayı kuşların dünyasından tanımayı sağlayan bir gözlem sporudur. Sağlıklı bir çevrenin en iyi göstergesi olan kuşlar her türlü yaşam ortamında bulunurlar. Kent içerisinde parkta, sulak alanda, bozkır, orman, çöl gibi hemen her yerde kuş gözlemciliği yapılabilir. Kuş gözlemciliğinin mevsimi, zamanı da sınırlı değildir; 365 gün 24 saat yapılabilir. Türkiye’de şimdiye kadar 450 çeşit kuş türü kaydedilmiştir.

Kuşları izlemek ve anlamak, aynı zamanda kendi doğal çevremizi izlemenin en akılcı yoludur. Çevre koşullarına oldukça duyarlı olan kuşlar, orman kaybının, sulak alan tahribatının ya da fazla tarım ilacı kullanmanın etkileri gibi konuların önceden habercisi olabilirler. Bu anlamda kuş gözlemciliği, sağlıklı ve kapsamlı bir çevre koruma stratejilerin unsurları arasındadır (T.C. Kültü ve Turizm Bakanlığı, 2006a).

Özellikle kıtalar arasında, güney-kuzey ve kuzey-güney bazen doğu-batı ve batı-doğu yönünde göç eden kuşların kullandıkları en önemli köprülerden biri

Anadolu'dur. Gerek kara, gerekse su habitatlarıyla bu kuşlara, yılda en az iki kez ev sahipliği, birçoğuna ise üremeleri için konak görevi yapan kara parçası yine Anadolu'dur (Bakırcı, 2002: 246). Göç yolu üzerinde olması, çok sayıda sığınağı barındırması ve nadir türlerin kuluçka alanı olması sebebiyle, Anadolu uluslararası öneme sahip bir statüye sahiptir. Göllerde ve çevresinde çok sayıda değişik kuş türleri kuluçkaya yatmaktadır. Göç sırasında çeşitli yırtıcı kuşlar bu sahada konaklamaktadır (Mortaş, 1993: 59).

Türkiye'deki toplam kuş türlerinin sayısı Avrupa'nın tamamında bulunan kuş türleri kadardır. Ülkemizin kuşlar açısından zengin olmasının en önemli nedenlerinden biri, zengin sulak alanlar olması, diğeri ise, önemli kuş göç yolları üzerinde yer almasıdır. Ülkemizin önemli sulak alanlarında (Manyas, İzmir, Göksu Deltası vb gibi) kuş gözlem istasyonları ve gözlem kuleleri kurularak ornitoturizm ile ilgili atılımlar yapılmıştır. Ülkemizde özellikle ilkbahar ve sonbahar aylarında görülen kuş göçlerinin önemli geçiş noktaları İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Doğu Akdeniz (Adana, Hatay, Gaziantep) ve Kuzeydoğu Anadolu'dur (Artvin, Rize, Kars). Kuzeydoğu Anadolu bölgesi özellikle yırtıcı kuşlar açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir. Örneğin Kuzeydoğu Anadolu'da, sadece Gürcistan ve bu yöreye has bir tür olan Kafkas Horozu'na (*Lyrurus mlokesiewiczii*) dünyanın başka hiçbir yerinde rastlanamaz. Özellikle kuş göç yolları üzerinde yer alan sulak alanların kuşlar açısından çok önemli potansiyel içerdiği dikkat çekmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006a).

İyi eğitilmiş ve yüksek gelir seviyeli kuş gözlemcileri sayesinde kuş gözlemciliği, dünya çapında ekoturizmin en hızlı büyüyen dalıdır ve büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Örneğin ABD'li kuş gözlemcileri, sadece 2000 yılındaki kuş gözlem

seyahat masrafları için 7.6 milyon dolar harcamışlardır. Teksas'ın küçük bir kasabası, altı haftalık kuş göçü sezonunda kuşçulardan 2 milyon dolar kazanmakta ve İngiltere'de yılda bir defa düzenlenen Rutland Water kuş gözlem festivalinin üç günlük kazancı 3 milyon poundu bulmaktadır.

Türkiye'de bu anlamda em kapsamlı ve kar amacı güdülmeyen, yerel rehberler kullanılan ilk kuş gözlem turu 27 Mayıs-19 Haziran 2005 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar kar amacı güden yabancı turlar da ülke ekonomisine katkıda bulunsalar da, kar amacı gütmeyen sivil toplum örgütlerinin düzenlediği turların, özellikle yerel halka daha fazla yararı olmaktadır. Tura ABD, İngiltere ve Kanada'dan katılan kuş gözlemcileri, Türkiye ekonomisine ve TEMA'nın çevre programlarına toplamda yaklaşık 30 bin dolarlık katkıda bulunmuştur (Şekercioğlu, 2005: 91-92).

Kuşlar oldukça hassas canlı türleri olduğu için kuş gözlemcilerinin bu alanlarda çok dikkatli olmaları gerekmektedir. Özellikle de kuşların yumurtlama ve kuluçka dönemlerinde daha hassas olunmalıdır (Erdoğan, 2003: 137).

Kuş gözlemciliği uzmanlık gerektiren bir konudur. Örneğin kuş gözleme turunda çok daha güçlü ve en zor noktalara ulaşabiliyor olsa dahi, çok ses yapan bir motora sahip bir kara nakil aracını kullanan bir operatör, teorik hazırlıkları ne kadar iyi olursa olsun konuklarına tek bir kuş dahi izletemez. Kullanacağı uzman-yerel rehber aracın nerede durması ve hangi noktadan itibaren yaya gidilmesi gerektiğini çok iyi bilmelidir (Ahipaşaoğlu, 2001: 58).

Kuş gözlemede dikkat edilmesi gerekenler şöyle sıralanabilir;

- Çok duyarlı olunmalı ve neye bakıldığı bilinmelidir,
- Yuvalardan ve genç bireylerden uzak durulmalıdır,
- Tehlike altındaki ve nadir türlere karşı çok dikkat gösterilmelidir,
- Kurulmuş olan yollara, patikalara ve yürüyüş parkurlarına bağlı kalınmalıdır,
- Ayak izlerinden başka bir şey, örneğin çöpler bırakılmamalıdır,
- Yumurtalarını ve yuva malzemelerini toplamamalı ve el değdirmemeli, sadece fotoğrafları çekilmelidir,
- Kuş gözlemleri kayıt edilmelidir. Kayıt ederken habitatın yeri, tarihi, hava koşulları, gözlem saati, aynı zamandaki diğer türler ve onların yumurtlama faaliyetleri de kayıt edilmelidir,
- Kuşları çekmek için play-back teypleri veya kayıtlı baykuş çığlıkları çok fazla kullanılmamalıdır,
- Yerel veya ulusal kuş koruma ve gözleme organizasyonları desteklenmelidir,
- Yerel halk kuşlar ve ekonomik faydaları konusunda eğitilmelidir (Erdoğan, 2003:137; Şekercioğlu, 2005: 93)

III.4.3. Dağ Turizmi

Türkiye ortalama yükseltisi 1100 metrenin üzerinde olan bir ülkedir. Batıda 500 metre olan ortalama yükseklik, ülkenin orta kesiminde 1000 metreyi, Doğu Anadolu'da 2000 metreyi bulmaktadır. Bunun yanında, Ege bölgesinde kıyıda hemen içeride 2000

metrenin üzerinde dağ sıralarının yer aldığı görülür. Doğuya doğru gidildikçe Ege ve Marmara bölgelerinde 2000 metrenin üzerindeki dağlarla başlayan bu sıralanış, en doğuda Ağrı dağında 5137 metre ile noktalanır. Bu iki uç arasında 1000 metrenin üzerinde kalan dağ ve zirvelerin sayısı 435'i bulmaktadır. Bu durum ülkenin ne denli bir potansiyele sahip olduğunun göstergesidir (Öztaş, 2002: 27).

Dağ turizmi, dağların temiz ve güzel havasından yararlanmak üzere insanların dağlara yönelik olarak gerçekleştirdikleri turizm türüdür. Sağlıklı iklimde bulunma, insan sağlığının korunması yanında, yörenin çekiciliği bakımından da önem taşımaktadır. Gelişmekte olan ve gelişmiş olan ülkelerde ortaya çıkan çevre sorunları sağlıklı bir iklimde ve doğal çevrede bulunma gereksinimi de ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla dağ turizmi ve dağ sporları, bu gereksinime yanıt verecek turizm türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Tunç ve Saç, 1998: 29).

Dağlar macera, heyecan ve değişiklik arayanlara; doğa yürüyüşleri, dağ bisikletiyle geziler, orienteering (yön tayini) ve tırmanma gibi çeşitli rekreasyonel faaliyetler ve yeni spor olanakları sunmaktadır. Dağlarda kayaçlar ve yüzey şekilleriyle ilgili olarak yapılan yeni sporlar çeşitlenmiştir. Bu sporlar; sağlam kayaçların olduğu dik yamaçlarda kaya tırmanışı, yamaç paraşütü ve asılma planörü gibi motorsuz uçuş araçlarıyla yapılanlarla, karda ve buzda botla kaymak (snow-spee rafting), kızak (snow-scating), buzul kayağı (heli-skiing), balon kayağı (baloon-skiing) ve snow-boarding (Erdoğan,2003:125) şeklinde sıralanabilir.

Türkiye'de son yıllarda üniversitelerin dağcılık klüpleri ile başlayan dağcılık,

seyahat acentaları tarafından paket turların gerçekleştirildiği bir turizm türü olarak giderek gelişmektedir. Türkiye, dağ ve kış turizmi bakımından zengin kaynaklara sahiptir. Bu kaynakların iç ve dış turizme yönelik olarak değerlendirilmesi amacıyla Bakanlar Kurulu, Turizmi Teşvik Kanunu'na dayanarak 11 adet kış ve dağ sporları merkezini turizm merkezi ilan etmiştir. Turizm merkezi olarak ilan edilen kış ve dağ sporları merkezinin planlı gelişmesi hedeflenmekte ve planlarda koruma-kullanma dengesi gözetilmektedir. Yapılan genel uygulama, merkezlerin öncelikli olarak çevre düzeni planlarının, sonrasında ise uygulama imar planlarının yapılması ve uygulanmasıdır (Kozak ve diğerleri, 2000: 27).

Dağ turizmine yönelik başlatılan ve altyapı çalışmaları çerçevesinde oluşturulan dağcılık merkezleri (Tunç ve Saç, 1998: 29) şunlardır;

- Antalya / Beydağları
- Isparta / Dedegöl Dağları
- Antalya / Alanya Akdağ
- Aksaray / Hasandağı
- Niğde / Bolkar Dağları
- Niğde / Aladağlar
- Kayseri / Erciyes Dağı
- Tunceli / Munzur Dağları
- Rize / Kaçkar Dağları
- Ağrı / Ağrı Dağı
- Hakkari / Cilo-Sat Dağları
- Erzurum / Palandöken
- Kars / Sarıkamış

- Antalya / Saklıkent
- Gümüşhane / Zigana
- Kastamonu / Ilgaz

1992 yılında Rio de Jenerio’da yapılan Yeryüzü Zirvesi’nden sonra, birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1998 yılında aldığı bir kararla 2002 yılını “Dünya Dağlar Yılı” ilan etmesi son derece önemlidir. Dünyanın dağlık bölgelerinin sürdürülebilir kalkınması açısından önemli olan bu karar, dağlık alanlarda yaşayan toplumlar için memnuniyet vericidir (Somuncu, 2002: 186). Dağların hatalı yönetimi, sadece yerleşim alanlarında kayıplara neden olmakla kalmaz, aşağı kesimlerdeki çok yoğun nüfusun yaşadığı alçak bölgelere doğru ciddi çevresel problemlerin ortaya çıkmasına da neden olabilir.

III.4.4. Mağara Turizmi

Doğal süreçler sonucunda oluşmuş yer altı oyuğuna mağara adı verilmektedir. Genel olarak yer altı boşluğu ya da birbirlerine bağlantılı boşluklar sistemini içeren mağaralar işlevlerine ve yapılarına göre “obruk” olarak da tanımlanmaktadırlar (Kozak ve diğerleri, 2000: 25).

Mağaralar, jeolojik yapı itibariyle karbonatlı formasyonlardan oluşmaktadır. Türkiye’nin yaklaşık % 30’unun bu tür kayalarla kaplı olduğu dikkate alındığında, mağara oluşumu açısından son derece elverişli olduğunu söyleyebiliriz (Öztaş, 2002: 26). Ülkemizde bulunan mağaralardan, özellikleri ve morfolojisi hakkında bilgi çıkarılmış yaklaşık 400 mağara bulunmaktadır. Hemen hemen her bölgede mağara oluşumları ile

karşılaşılmasıyla birlikte, yoğun olarak Akdeniz, İç Anadolu, Ege ve Karadeniz bölgelerinde rastlanılmaktadır.

Dünyadaki diğer ülkelere göre mağara cenneti ülke durumunda olan yurdumuzda yaklaşık 40.000 adet mağara bulunmaktadır. Mağara oluşumları bakımından önemli bir jeolojik-jeomorfolojik nitelik olan karstlaşma (karstik alanlar) ülkemizde Batı ve Orta Toros Dağlarında (Muğla, Antalya, Isparta, Burdur, Konya, Karaman, İçel ve Adana) yer almaktadır. Türkiye'nin en uzun (Beyşehir Gölü batısındaki Pınarözü Mağarası, 16 km) ve en derin mağaraları (Anamur'un kuzeyinde Çukurpınar Düdeni, 1880m) bu dağ kuşağı üzerindedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006b).

Türkiye'de turizm hareketlerinin diğer bölgelere ve yılın 12 ayına yaygınlaştırılması amacıyla son yıllarda mağara turizmi konusunda yapılan çalışmalar artış göstermektedir. Son yıllarda Turizm Bakanlığı, 1000 kadar mağaranın turizme kazandırılması yönünde çalışmalarda bulunma kararı almıştır (Erdoğan, 2003: 128).

Turizme açılacak olan mağaralara ilişkin yasal prosedür incelenecek olursa, öncelikle mağara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca kültür varlığı olarak tescil edilmelidir. Tescil kararı, olası bir tahribat için caydırıcı bir önlemdir. Çünkü tescilli mağaralarda yapılan tahribat cezalandırılırken, tescilsiz mağaralardaki tahribat cezasız kalmaktadır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2000: 26). Bu arada uygulama projelerinin onaylanması gerekmekte, uygulama yapılacak mağara çevresi özel mülkiyete konu ise, mülk sahibinden ilgili yasalar çerçevesinde izin alınması gerekmektedir. Mağaraların turizme kazandırılması için ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında eşgüdüm

sağlanmalıdır. Mağara turizminde temel amaç bu tür doğal değerlerin koruma-kullanma dengesi çerçevesinde turizme kazandırılmasıdır. Turizme açılması planlanan mağaralar için ölçütler şunlardır (Tunç ve Saç, 1998: 37);

- İlgili mağaralar turizmin yoğun olduğu yerleşim merkezlerine yakın olmalıdır.
- Günübirlik ulaşım sağlanmalıdır (azami uzaklık 2 saat olmalıdır).

Mağaraların turizm amaçlı kullanılması konusunda 1982 yılında Turizm Bakanlığı ile Maden Teknik Arama (MTA) Genel Müdürlüğü arasında gerçekleştirilen protokol, başlangıç teşkil etmiştir.

Tablo III.2: Turistik Amaçlı Açılan Mağaralar

	ADI	İLİ	İLÇESİ	MEVKİİ
1	Papazkaya Mağarası	Antalya	Merkez	Şehir Kulübü Yakını
2	Geyikbayırı Mağarası	Antalya	Merkez	Geyikbayırı Köyü
3	Küçükdipsiz Mağarası	Antalya	Merkez	Türektepe Mevkii
4	Büyükdipsiz Mağarası	Antalya	Merkez	Türektepe Mevkii
5	Peynirdeliği Mağarası	Antalya	Kemer	Gedelme Yaylası
6	Yalandünya Mağarası	Antalya	Gazipaşa	Beyrebucak Köyü
7	Dim (Gavurini) Mağarası	Antalya	Alanya	Kuzkaya Köyü
8	Altınbeşik Mağarası	Antalya	Akseki	Ürünlü Köyü
9	Kurudağ Mağarası	İzmir	Selçuk	Kurudağ Mevkii
10	Aslanlı (Yaren) Mağarası	Aydın	Kuşadası	Kirazlı Köyü
11	İnkaya Mağarası	İzmir	Merkez	Yelki Köyü
12	Sırtlanini Mağarası	Aydın	Karacasu	Yukarı Çamarası Köyü

Kaynak: Tunç, A. ve Saç, F. (1998), Genel Turizm Gelişimi-Geleceği. Ankara: Detay Yayıncılık. 37.

Mağara turizminin ekonomik açıdan değerlendirilmesi yapılacak olursa; mağara içi ve dışı düzenleme yatırımları yapılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar, mağara içi ışıklandırma, gezi yolları, seyir terasları ve havalandırmadan oluşmaktadır. Mağara dışı yatırımlar ise ulaşım, konaklama ve diğer yan hizmet yatırımlarından oluşmaktadır. Yatırım harcamalarına karşın mağaralardan elde edilecek giriş ücreti, konaklama işletmelerinin gelirleri ve mağara yan hizmetlerinden (otopark, lokanta vb.) elde edilecek gelirler mağara turizminin önemli gelir kaynaklarıdır. Turizm amaçlı kullanılacak mağaraların çevresinde özellikle şu hizmetler verilmelidir; kafeterya, otopark, ilk yardım, mağarayı tanıtıcı broşür-harita-kroki, piknik alanları vb. Türkiye’de bu özelliklere sahip ve turistik ziyarete açık belli başlı mağaralar şöyle sıralanabilir (Öztaş, 2002: 26);

- Burdur / İnsuyu Mağarası
- Alanya / Damlataş Mağarası
- Silifke /Cennet-Cehennem ve Dilek Mağaraları
- Tarsus / Eshab-ı Keyf Mağarası
- Antalya / Karain Mağarası
- Tokat / İndere, Ballica Mağaraları
- Elazığ / Buzluk Mağarası
- Gümüşhane / Karaca Mağarası
- Karaman / Maraspoli Mağarası

III.4.5. Tarım ve Çiftlik Turizmi

Kırsal alanlarda ekonomik refah düzeyini arttırmak için kullanılan bir turizm türü olan tarım turizminin değişik tanımları mevcuttur. Bazı tanımlarda tarım turizmi,

çiftlik turizmi olarak ifade edilmektedir. Ancak kırsal turizm veya sadece ziyaretçinin bir çiftlikte konaklamasını içeren çiftlik turizmi aslında birbirinden farklı aktivitelerdir. Bu farklılık, tarım turizminin günübirlik yapılabilir, çiftlik turizminde ise geceleme olması gerektiği yolundadır (McGehee ve Kim, 2004: 161-162).

Çiftliklerin turizme açılmalarının temel amaçları arasında; kitlesel turizmin neden olduğu büyük turistik tesislerin yapay görüntüsüne alternatif oluşturmak, istihdam yaratarak dış göçü azaltmak, kadınları işgücüne katmak, yöresel kültürleri tanıtmak, kentsel ve kırsal yaşam standartları arasındaki farkı azaltmak ve kırsal alanların yeniden canlandırılmasını sağlamak gibi faktörler sıralanabilir (Özgen, 2009: 542).

Kırsal alanlarda konaklama ve etkinlikler köy yerine çiftliklerde yapılıyorsa bu turizm türü çiftlik turizmi olarak adlandırılmaktadır. Herhangi bir kırsal yerleşmede ekonomik etkinlik tarım ise ve turistik uygulamalarda ağırlıklı olarak tarıma dayalı programlar yer alıyorsa, bu turizm türünün adı da tarım turizmidir. Tarım turizmi, bir etkinlik olarak sürerken, aynı zamanda doğal çevrenin, geleneksel kırsal coğrafi görünümünün korunmasına yardım etmekte, çevre, tarım ve turizm arasındaki bağı sağlamaktadır (Erdoğan, 2003: 130).

Kırsal turizm, tarım veya çiftlik turizmini içermekle beraber, daha geniş kapsamlı olduğu, ekoturizm ve diğer doğaya dayalı turizm türlerini veya doğrudan tarımla ilgisi olmasa da kültür turizmini de içerdiğini ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Kırsal turizm yerel halka öncelik vermesi, mevcut çiftlik ortamlarının restore edilerek turizme

kazandırılması ve bu şekilde yerel halkın refahına katkıda bulunması açısından önemli bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır (Weaver ve Fennel, 1997: 357).

Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Kırsal Alan Turizmi konulu kongrede, rekreasyon faaliyetlerinin yapıldığı çiftlikler iki gruba ayrılmıştır. Bunlar tarım ve tatil çiftlikleridir. Tatil çiftliklerinde doğaya zarar vermeden, doğayla uyumlu bir yapılanma vardır. Konuklara taze olarak sunulabilecek bir biçimde tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Ancak, çiftliklerin yöre dışından kişilere açılmasının, geleneksel öğelerin ve toplumun bütünlüğünün bozulmasına neden olabileceği gibi görüşler de bulunmaktadır (Bayer, 1992: 168).

Turizm ekonomilerini desteklemede tarım turizminin kullandığı bir ülke Kamboçya'dır. Türkiye'de tatil çiftliğine en güzel örneklerden birisi Antalya'da faaliyete geçen Naturland'dır. Doğal ortamda yiyeceklerin bulundurulduğu, hayvanlarla iç içe sağlıklı yaşam olanakları sunması bakımından bu turizm türünün yurdumuzda gelişeceği öngörülmektedir (Tunç ve Saç, 1998: 34). Ta Tu Ta (Ekolojik Tarım Turizm Bilgi ve Tecrübe Takası) projesi; Türkiye'nin 34 farklı noktasında bulunan 72 çiftlikte tarım turizmi yapma olanağı sağlamaktadır. Alanya Belediyesi'nin konuya ilişkin uluslararası programları vardır. Fethiye'de ekolojik tarım çiftliği özellikleri taşıyan Pastoral Vadi çiftliklerinde, organik tarım ürünleri konuklara ikram edilirken, isteyen konuklar çiftlikte gönüllü çalışarak hem tarım yapmanın hem de ücretsiz tatilin tadını çıkarabilmektedirler (Pınar ve İçöz, 2009: 566).

III.4.6. Dağ-Doğa Yürüyüşü (Trekking)

Trekking; bir bölgenin dağlık kesimlerinde, dağcılık tekniği gerektirmeden, zor ve sarp yerlere girmeden, küçük patikaların takip edildiği, belirli zorluklar ve özellikler gösteren doğa koşullarında, yaş gruplarına uygun ve zamanla sınırlı olarak düzenlenen uzun yürüyüşlerdir. Trekking gününbirlikten bir aya kadar uzunlukta olabilir.

Ülkemiz, Alp-Himalaya kıvrım kuşağı üzerinde yer alması nedeniyle flora ve faunasıyla çok zengin olan dağ ve sıradağlara, dolayısıyla dağ-doğa yürüyüşü için önemli bir potansiyele sahiptir. Ekoturizm kapsamında, bu potansiyelin planlı bir yaklaşımla turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi, böylece turizm tür ve aktivitelerinin zenginleştirilerek arz kapasitesinin geliştirilmesi, alternatif turizm alanlarının koruma-kullanma dengesi içerisinde hizmete sunulması, tanıtılması, farklı yörelerimizin turizmin ekonomik ve sosyal katkılarından yararlandırılması olarak tanımlanabilir (Bakırcı, 2002: 245).

Türkiye’de doğa yürüyüşleri batılı turistlere yönelik organizasyonlarla başlamıştır. Seyahat acentaları her yıl binlerce turisti Kaçkarlar’da, Toroslar’da, Kapadokya’da dolaştırmaktadır. Türkiye’de bu etkinliğe, son yıllara kadar sadece üniversite dağcılık kulüpleri üyeleri katılıyordu. Son yıllarda ise, klasik tatil ürünlerinden sıkılan ve farklı bir tatil yapmak isteyen her kesimden yerli turist, giderek daha fazla ilgi göstermektedir. Türkiye’de özellikle trekking etkinliği başlıca ekoturizm etkinlikleri arasındadır ve Arjantin, Brezilya, Nepal ve Peru’dan sonra 5. sırada gelmektedir (Erdoğan, 2003: 133).

III.4.7. Botanik Turizmi

Botanik; bitkileri inceleyen bilim dalıdır. Bitkiler, insanoğlunun varoluşundan bu yana ilgisini çeken ve uğrunda seyahat ettiği en temel ihtiyaçlardan biridir. Botanik turizmi, her ne kadar belli bir bölgede yetişen, özellikle de endemik türlerin görülmesi ve incelenmesi için yapılsa da, günümüzde özel amaçlarla oluşturulan botanik bahçelerinin ziyareti şeklinde gerçekleştirilmektedir. Botanik turizmi sadece aristokratların ve elitlerin bir etkinliği değil, tüm insanların faaliyeti haline gelmiştir. Şehirlerin betonları arasında bunalan insanlar, bir rekreasyonel etkinlik olarak parklar, botanik bahçeleri gibi bitkileri görebilecekleri, rahatlayabilecekleri yerlere gitmektedir (Kozak ve Bahçe, 2009:176).

Son yıllarda ekoturizm etkinliklerine talebin artmaya başlamasıyla bu konuda hizmet veren seyahat acentalarının sayısında artış gözlenmiştir. Buna bağlı olarak, botanik turizmi rehberlerine de talep artmıştır. Botanik turizmi rehberliği belli düzeyde uzmanlık istemektedir. Botanik turları ile ülkemize gelen turistlerin bazılarının amacı farklı olmaktadır. Bazı turistler bu işin ticaretini yapmak amacıyla ülkesine dönerken kaçak bitki hatta hayvan alıp götürdükleri bile görülmektedir. Özellikle de Türkiye'den kaçak olarak götürdükleri bitki soğanlarını ülkelerinde çok yüksek fiyatlarla satmaktadırlar (Erdoğan, 2003: 139-140).

Ülkemiz oldukça zengin bitki örtüsüne sahiptir. Avrupa'nın bir çok ülkesi yanında komşu ülkeler arasında da oldukça zengindir. Türkiye'nin Floristik zenginliği Avrupa Florası ile karşılaştırıldığında açıkça ortaya çıkar. Avrupa'nın tamamında tür sayısı 12.000 civarında iken Türkiye'de bu sayı 9.000 civarındadır. Türkiye endemik türler

açısından da dikkat çeken ülkelerden birisidir. 9.000 türün yaklaşık 3.000 tanesi endemik (Dünyada yalnız herhangi bir bölgede yetişen türler) olup bütün Avrupa ülkelerinin endemik türlerinin sayısı 2.500 kadardır (Tuna, 2007: 49).

III.4.8. Atlı Doğa Yürüyüşü

Turizmin çeşitliliği içinde yer alan atlı doğa yürüyüşleri tarihi ve doğal güzelliklerin bulunduğu yörelerimizde düzenlenen günübirlik veya birkaç günlük gezi programları ile yapılmaktadır. Ata binmek bir başka canlı ile yapılabilen ender sporlardan biridir. İlk olarak temel binicilik eğitiminin alınması gerekir. Temel eğitim alındıktan sonra, gezilere katılabilir, at üstünde safari, orienteering yapılabilir (Erdoğan, 2003: 142).

Atlı doğa yürüyüşü ülkemizde Kapadokya, Antalya, Alanya, Side, Manavgat, Kastamonu, Fethiye ve Marmaris'te yoğun olarak düzenlenmektedir. Ancak geliştirilmesine yönelik faaliyetler artırılmalıdır. Çünkü bu turizm aktivitesi, oldukça yüksek döviz girdisi elde edilebilecek türler arasında yer almaktadır (Bakırcı, 2002: 246).

III.4.9. Av Turizmi

Av ve avcılık günümüzde, turizm dışı tartışılan bir konudur. Her ne kadar insanoğlunun öldürme tutkusu, belki de içgüdüsel olarak devam ediyor olsa da, üretmeye ve yetiştirmeye, daha doğrusu yerleşik hayata geçtikten sonra avlanma giderek bir hobiye dönüşmüştür. Özellikle, derisi açısından ekonomik değeri olan tilki, leopar gibi hayvanlar veya avlanması prestij sağlayan fil, aslan vb. türler hobi dışı nedenlerle katledilmektedir.

Öte yandan aşırı üremeleri halinde ekolojik dengeyi bozabilecek yaban domuzu veya kanguru gibi türler de, yasal gözetim altında belli bir oranda avlanabilmektedir. Bugün, çok ciddi cezai yaptırımları olmasına rağmen, avlanması yasak olan nesli tükenen türlerin de avlanması, av turizminin tehlikeli boyutunu göstermektedir (Kozak ve Bahçe, 2009: 241).

Ülkemiz coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve av kaynakları açısından bir potansiyele sahip olmasına karşın, tüm dünyada önemli gelişmeler kaydetmiş neredeyse bir sanayi haline gelmiş av turizminden yeterli pay alamamaktadır. Bunun en önemli nedeni olarak, av hayvanlarımızın bugün için belirli türler dışında av turizmine sunulabilecek sayısal zenginliğe ulaşmamış olması gösterilmektedir. Av turizmine açılacak avlaklar, Orman Bakanlığı Milli Parklar, Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü tarafından tespit ve ilan edilmektedir (Tuna, 2007: 49).

Ülkemizde av turizmi yapmak isteyenlerin A grubu bir seyahat acentasından hizmet satın almaları zorunludur. Orman Bakanlığı ülkemizin av hayvanı potansiyelini dikkate alarak yeterli hayvan varlığının olduğu alanlarda av turizmine izin vermektedir. 2000- 2001 Dönemi Merkez Av Komisyonu toplantısında av turizmi fiyatları uluslararası piyasa fiyatları göz önünde bulundurularak arttırılmıştır. Arttırılan av turizmi fiyatları ise mahalli orman köylüsüne aktarılmıştır. Örneğin, daha önce üç yaş ve üzeri erkek domuzda 100 dolar olan avlanma ücretinin 50 doları köylüye veriliyordu. Yeni uygulama ile avlanma ücreti 200 dolara çıkarıldı ve artıştan ötürü köylü payı 150 dolara ulaşmış oldu. Benzer bir uygulama ile yaban keçisinde köylü payı ise 150 dolardan 500 dolara çıkarılmıştır (Erdoğan, 2003: 145-146).

III.4.10. Akarsu Turizmi (Rafting- Kano)

Akarsu turizmi, akarsularda yapılan turizm amaçlı sportif aktiviteleri içeren faaliyetlerin tümü şeklinde tanımlanabilir. Akarsu turizmi denildiğinde akla her ne kadar doğal güzellikler, bot gezileri gibi etkinlikler gelse de, öncelikle akarsularda yapılan rafting, kano ve akarsu kayağı gibi spor türleri kastedilmektedir. Bunlardan öne çıkanı ise raftingdir.

Rafting, raft adı verilen botlarla, debisi yüksek nehirlerde yapılan bir akarsu sporudur. Raftingin amacı, 6 veya 8 kişilik gruplar halinde, bir ekip halinde doğayla mücadele etmek ve üzerinde bulunulan raftı devirmeden, sadece kürek ile yönlendirerek kayalar ve engeller arasından geçirmektir (Kozak ve Bahçe, 2009: 173–174).

Türkiye’de spor amaçlı akarsu turizmi 1985 yılından itibaren öncelikli akarsular üzerinde rafting parkurları araştırılmasıyla başlamış, Doğu Karadeniz Bölümü, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi akarsularında rafting parkurları belirlenmiştir. Ülkemizde ilk defa 1991 yılında bir Türk ekibi Fırat nehrinde bir keşif gezisi gerçekleştirmiştir (Erdoğan, 2003: 148).

Rafting turizmi için coğrafik koşullar önemli olmaktadır. Rafting yapılacak yer ile konaklama yerinin ulaşımının kolay olması idealdir. Akarsular uluslararası zorluk derecelerine göre sınıflandırılmaktadır (Tunç ve Saç,1998: 34- 35). Bunlar;

- **Sınıf 1:** su güçlü akmaz, yatağı yeterince geniştir, kolay geçişler vardır.
- **Sınıf 2:** kolay geçişler, düzenli akış, küçük kaya ve dalgalar vardır.

- **Sınıf 3:** zor geçişler, düzenli büyük dalgalar, kısıtlı görüş mesafesi, küçük düşüşler olmaktadır.
- **Sınıf 4:** çok zor geçişler, büyük dalgalar, anaforu sular, tehlikeli kayalar vardır.
- **Sınıf 5:** yüksek debi ve akıntı, dik yamaçlar, arka arkaya gelen düşüşler vardır.
- **Sınıf 6:** sular köpük köpük olup süratli akar ve geçilemez.

Türkiye’de rafting turizmi 15.06.1997 tarih ve 23020 sayılı resmi Gazete’de yayınlanan Turizm Amaçlı Sportif Faaliyet Yönetmeliği hükümlerine göre yürütülmektedir.

Ülkemizde raftinge uygun nehirler; Çoruh Nehri, Altıparmak(Barhal) Çayı, Fırtına Deresi, Köprüçay, Manavgat Çayı, Anamur (Dragon) Çayı, Göksu Nehri, Zamantı Irmağı, Fırat Nehri’nin bir kısmı.

III.4.11. Yamaç Paraşütü

Yamaç paraşütü sporunun bir ülkede yaygınlaşması, o ülkenin coğrafi yapısıyla yakından ilgilidir. Türkiye’nin coğrafi yapısının engebeli olması, dört bir yanının tepeler ve dağlarla çevrili bulunmasından dolayı hemen hemen her bölgede yamaç paraşütüyle uçuş yapmak mümkündür. Bu yönüyle ülkemiz son derece ayrıcalıklı özelliklere sahiptir.

Yamaç paraşütü, dev bir kanat görünümündeki özel bir kumaştan oluşmaktadır. Bu iş 1967 yılında kendi kendine şişen kanatın yapılması ve daha sonra 1980'lerde Fransa'da tepeden atlamak suretiyle pilotun kalkışı gerçekleştirildi ve yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Türkiye'de Fethiye yamaç paraşütü merkezi haline gelmiş durumdadır (Erdoğan, 2003: 152; Kozak ve Bahçe, 2009: 196).

Genel olarak uçuş yapılacak tepelerde aranacak ve dikkat edilecek özellikler şunlardır (Özgülbaş, 2004:3);

- Uçuş yapılacak tepelerde kalkış, uçuş ve iniş güvenliğini tehlikeye atabilecek mesafedeki alanlarda, teleferik merkezi, telesiyej, yüksek gerilim hattı, telefon hattı, otel, pansiyon, restoran vb. gibi engeller bulunmamalıdır.
- Kalkış sahaları; taş, kaya, çalı ve diken gibi engellerden arındırılmalı, gerekirse alan toprakla doldurulmalı, yeşillendirilmeli ya da uçuşlarda halı veya branda kullanılmalıdır. Kalkış sahaları hazırlanırken doğaya zarar verebilecek her türlü etkiden sakınılmalıdır.
- Yüksek noktalarda en az 50 metre uzaklıktan seçilebilecek büyüklükte rüzgar tulumları konulmalıdır.
- Devamlı uçuş yapılan tepelerde (kalkış yapılacak sahaya yakın bir yerde) acil durumlar için helikopterin inebileceği bir alan bulunmalıdır.
- Kalkış yapılacak sahanın içerisinde ya da yakınlarında park etmiş araç, karavan, çadır bulunmamalıdır.
- Kalkış yapılacak tepenin ortalama eğimi 18 ila 30 derece arasında olmalıdır. Uçurum şeklindeki dik yerlerden kalkış yapmak çok tehlikeli ve çok risklidir.

Ülkemizde yamaç paraşütü için uygun olan bazı merkezler: Ordu-Boztepe, Muğla-Gökova, Fethiye-Ören, Mersin-Tarsus-Emirler, Kayseri- Akçatepe, İzmir-Güzelbahçe-Ödemiş, Antalya-Aksu, Adana-Kabasakal, Ankara-Elmadağ, Denizli-Pamukkale, Erzurum-Palandöken, Bursa-Uludağ, Isparta-Eğirdir, Manisa-Spil ve Eskişehir-İnönü (Kozak ve Bahçe, 2009: 197).

III.4.12. Balon Turizmi

Balonla uçuş sporu ülkemizde de yoğun ilgi görmektedir. Uzun yıllardır bireysel sportif amaçlı yapıldığı gibi, turistik yörelerdeki yerel etkinliklerde balonla kent turları düzenlenmektedir. Balon, içine doldurulan sıvı propan gazının ısıtılması ile havalanır. Uygun rüzgarda (10 km/h'in altındaki) oldukça uzun süreler sakın uçuşla havada kalabilir. Ortalama seyir yüksekliği 500-1500 feet arasında olan balona yön vermek, irtifa kazandırıp kaybettirmek, hızını değiştirmek, tecrübeli bir pilot tarafından kolaylıkla yapılabilir (Kozak ve Bahçe, 2009:197).

Ülkemizde bugün balonlar Pamukkale ve Kapadokya bölgelerinde turistik amaçlarla, havadan gezi için kullanılmaktadır. Türkiye'ye ilk balon 1985 yılında THK tarafından getirilmiştir. Bu etkinliği yapmak isteyenler, balonla uçuş öncesinde, uçulacak olan hava aracı tescil işaretini, uçuş amacını, uçuş tarihini, uçuş saatini ve uçuş irtifasını belirterek Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü'ne müracaat etmelidir. Ülkemizde balonla 15 günden fazla bir süre uçuş yapılacak ise, yabancı pilotların lisanslarının Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından geçerli kılınması gerekmektedir (Erdoğan, 2003: 146).

III.4.13. Yaban Hayatı (Fauna) Gözlemciliği

Yaban hayatı gözlemciliği tüm dünyada ve turizm endüstrisinde popüler olmaya başlamıştır. Kenya, Belize ve Güney Amerika gibi ülkelerin doğal çevreleri onlar için bir avantaj olmakta ve ülke ekonomisinin yararına doğal yaban hayatı alanlarını kullanmaktadır. Bu alanların bazı olumlu yönleri vardır. İnsanların genel olarak hayvanlara olan ilgileri Afrika kadar Güney Amerika'nın bazı ülkelerinde de gelir getiren bir endüstriye dönüşmüştür. Örneğin, Balina seyri 65 ülkede 300 bölgede yapılan önemli bir turistik faaliyettir. Bu faaliyete katılan kişi sayısı her yıl %10 artmaktadır. 1998'de 6 milyon kişi balina seyri için ilgili bölgelere gitmiş ve yılda 31 milyon İngiliz Sterlini kazandırmıştır (People and Planet, 2001). Raunda'da Volkanlar Milli Parkı'nda turistler dağ gorillerini 1 saat görmek için 170 dolar vermektedirler. Bu faaliyetlerin bazı olumsuz etkileri de vardır. Bunlardan biri artan insan varlığının bu hayvanların günlük faaliyetleri üzerinde olumsuz bir etkisinin olmasıdır. Bu insan ilgisinin artması ile yaban hayvanları insanlardan yiyecek ummakta ve sahip oldukları yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan yetenekleri ve güdülerini kaybetmektedirler. Ülkemizde 40.000 hayvan türünün yaşadığı saptanmış olup gelecekte yapılacak ayrıntılı çalışmalarla bu sayının 80 hatta 100.000'e ulaşabileceği sanılmaktadır. Avrupa kıtasında 60.000 kadar hayvan türünün yaşadığı düşünülürse ülkemiz faunistik açıdan da oldukça zengindir (Erdoğan, 2003: 138).

Çoruh Vadisi, Uluslararası Koruma Örgütü tarafından yeryüzünün en önemli biyolojik çeşitliliğine sahip, dünya canlı varlık türünün yüzde 70'ini bünyesinde barındıran 34 sıcak bölge arasında sayılan "Kafkasya Ekolojik Bölgesi" içinde yer alıyor. Erzurum ve Artvin sınırları içindeki bölgede çok sayıda endemik bitki ve hayvan türü bulunuyor.

Yaban hayatı gözlemciliği açısından öne çıkan yerleşme, kuş ve kelebek gözlemi için oldukça ideal. Kaçkar Dağları sürüngen ve çift yaşamlılarla ilgili ferdi ziyaretlerin de görüldüğü, ancak bunların rekreasyondan çok araştırma amaçlı olduğu gözlenmiştir (www.bugday.org,2009).

III.4.14. Sportif Olta Balıkçılığı

Sportif, rekreasyonel ve animatif faaliyetler, bu yöndeki ihtiyaçları karşılayarak, konaklama süresini uzatan, dolayısıyla turizmin ekonomik katkısını arttıran faaliyetler olarak ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak yapılan araştırmalar sonucu, ülkemize gelen turistlerin kalış sürelerinin, diğer Akdeniz ülkelerine oranla düşük olması ülkemizdeki rekreasyonel faaliyetlerin sınırlı kalmasına bağlanmaktadır. Sportif olta balıkçılığının da bu doğrultuda, özellikle giderek artan doğayla baş başa kalma ihtiyacını karşılayabilecek rekreasyonel spor olarak ele alınması ve bir proje çerçevesinde geliştirilmesine yönelik çalışmalara hız verilmelidir (Bakırcı, 2002: 246).

III.4.15. Sualtı Dalış Turizmi

Dilimize aletli dalış olarak çevrilen Scuba kavramı İngilizce'deki "Self Contained Underwater Breathing Aparatus" tanımının baş harflerinden oluşan kısaltmadır. Türkçe'deki anlamı ise, kendinden yeterli sualtı soluma aygıtıdır. Bu sistem icat edilmeden önceki dalış sistemlerinde, dalgıçlara deniz üstünden hava sağlanıyordu. Scuba'nın icadından sonra hava tankları dalıcının sırtında taşınmaya başlandı. Sistemi 1943 yılında

Kaptan Cousteau icat etti ve bu gelişerek günümüzdeki modern halini aldı (Erdoğan, 2003: 144).

Ülkemiz batıklar ve sualtı mağaraları açısından da zenginlik göstermektedir. Bazı dalış bölgelerimiz; Antalya- Kemer, Kalkan, B-24 Amerikan Savaş Uçağı Batığı, Uluburun Antik Batığı, Gelidonya Antik Batığı, Fransız (Sosyete) Batığı, Falezler, Sıçan Adası, Kaç Uak Batığı, Gök Mağarası, Paris Batığı, Suluin Mağarası, Balıkesir-Ayvalık, Muğla- Data, Marmaris, Bodrum, Çanakkale- Saros, Gökçeada, Bozcaada ve Mersin olarak sıralanabilir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009a).

III.4.16. Macera Turizmi

Macera turizmi, ekoturizm etkinliklerinin aktif bir formudur. Şehir yaşamının stresinden kurtulmak için birçok turist, g koşullar altında doğal ve tehlikeli ortamlarda değişik spor aktivitelere katılmak istemektedir. Bu aktiviteler katılanlara heyecan verici ve aynı zamanda gerilim yaşatacak türdendir. Macera turizmi tamamen dağlar, ırmaklar, ormanlar gibi doğal kaynaklara bağlıdır (Kahraman ve Türkay, 2004: 38).

Genel olarak bakıldığında macera turistleri genç (% 49,2) ve orta yaşlılardan (%44,8) oluşmaktadır. Bir zirveye ulaşmak, bir dalgayı açmak, zorlu bir hayvanı avlamak, doğada hayatta kalmak vb. riskli aktiviteleri içeren, yani zoru başarmak felsefesine dayanan macera turizmi bilim dünyasında kabul gören hatta tabulaşmış gerçeklerin öyle olmadığını ortaya koyar (Sung, 2004: 350).

Tablo III.3: Macera Turizmi Aktiviteleri

Karada	Suda	Havada	Karma (Kara/Su/hava)
İple iniş Otostop Bisikletle mağaracılık Tırmanış Köpek kızıağı Yürüyüş Avlanma Binicilik Orman keşfi Motor bisiklet Dağ bisikleti Dağcılık Kır koşusu Dört tekerli motor bisiklet Motorkros Çim kayağı Snowboarding Kar motoru Kar ayakkabılı yürüyüş Vahşi yaşam deneyimi	Vücut sörfü Kano Kanyon turları Kruvaziyer turlar Kayak Yelkencilik Tüplü dalış Şnorkerli su dalışı Sörf Su kayağı Azgın su Raftingi Rüzgar sörfü	Balon Bungee jumping Kaya atlayışları Kayma Planör uçuşu İki kişilik uçak Yamaç paraşütü Paraşütle atlama Aerobik paraşüt	Macera yarışları Yardım yarışları Koruma sergileri Kültürel deneyimler Üniversite öncesi seyahat Zevk deneyimleri Ruhsal aydınlanma Vahşi hayat izleme

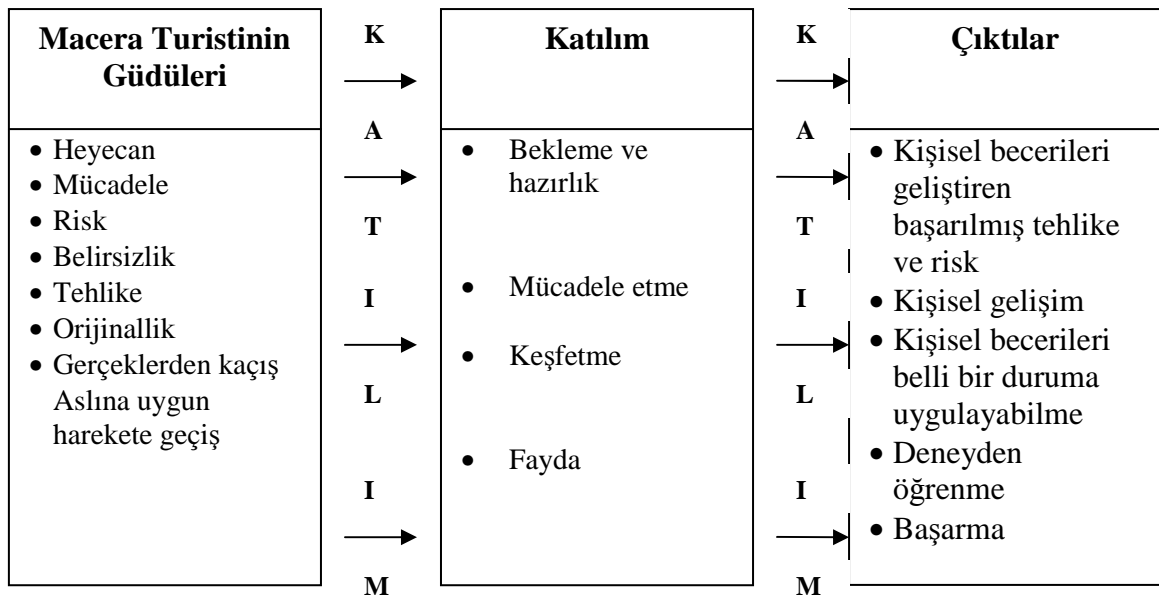
Kaynak: Pomfret, G. (2006). Mountaineering Adventure Tourists: A Conceptual Framework for Research. *Torism Management*. C.27. 114.

Macera turizmi kapsamına alınacak aktiviteler öylesine çeşitlidir ki bu aktivitelerden bazıları ayrı bir turizm türü olarak karşımıza çıkar. Bununla beraber macera turizmine konu olan temel aktiviteler ve çağdaş macera turizmi aktiviteleri tablo 10'da sınıflandırılmıştır (Pomfret, 2006: 114).

Macera turizmine katılım beraberinde risk ve tehlike faktörlerini getirir. Katılımcı bu risklerin oluşabileceğini bilir ve buradan kaynaklanan korkunun verdiği heyecan veya diğer duygular onu çeken faktörlerdir. Ayrıca, macera turizmi fazlaca ticarileşmiş olması nedeniyle, bunun ticaretini yapan işletmelerin de azami derecede önlem almasını gerektirmektedir. Bu durum çoğu aktivitede bu işletmelerin çalışanlarının da

deneyimi yaşayanlar arasında yer almasına neden olmaktadır. Macera turistlerinin katılımlarındaki güdüler, katılım süreci ve sonuçları arasındaki ilişki Şekil III.1'de gösterilmektedir (Kozak ve Bahçe, 2009: 256).

Şekil III.1: Turistin Macera Turizmine Katılma Süreci

Kaynak: Kozak, M.A. ve Bahçe, S. (2009). Özel İlgi Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık. 256.

III.4.17. İpek Yolu Turizmi

İpek yolu, tarihte Çin'den Orta Asya üzerinden Güney Asya, Batı Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika'ya uzanan, daha doğrusu eski dünya kıtaları arasında kara ticaretini sağlayan yoldur. Bu yol, medeniyetler arasında doğrudan temas ve kültürel alışveriş yapılmasına da olanak sağlaması açısından önemlidir. İpek Yolu, coğrafi

keşiflerden sonra önemini kaybetmiştir. Ancak, İpek Yolu'nun dünya medeniyetinde oynadığı rol, UNESCO'nun bu yolu yeni bir araştırma projesi haline getirmiş ve yolun doğu ile batı arasındaki diyalogu arttırması nedeniyle “Diyalog Yolu” olarak adlandırılmıştır (Kozak ve Bahçe, 2009:160).

Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, turizmin ülke sathına ve tüm yıla yaygınlaştırılması politikası çerçevesinde yürüttüğü çalışmalardan birisi olan “İpek Yolu Projesi” ile, kültürel mirasımızın en önemli unsurlarından olan ve çoğu doğaya ve çevresel etkenlere yenik düşmüş bulunan bu hanların (kervansarayların) korunması, bir koruma - kullanma dengesi içinde yaşatılarak “Tarihi İpek Yolu”nun canlandırılması planlanmıştır.

Bu kapsamda yapılan ön çalışmalarda, ana tur güzergahları ile çakışan İpek Yolları üzerinde yer alan 11 kervansaray belirlenmiştir. Bunlar (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009b);

- 1- Sultan Hanı (Aksaray)
- 2- Sarı Han (Nevşehir)
- 3- Şarapsa Han (Antalya)
- 4- Ak Han (Denizli)
- 5- Ağzıkara Han (Aksaray)
- 6- Alara Han (Antalya)
- 7- Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı (Malatya)
- 8- Çardak Han (Denizli)
- 9- Susuz Han (Burdur)
- 10- İncir Han (Burdur)
- 11- Alay Han (Aksaray) dır.

Adı geçen kervansarayların turizm amaçlı kullanılabilmelerine olanak sağlayacak bir işbirliği protokolü Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Bakanlığımız arasında 22 Şubat 1993 tarihinde imzalanmıştır. Bu protokol ile, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından idare edilen eski eser nitelikli hanların (kervansaraylar), adı geçen Genel Müdürlük tarafından 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na göre ve Bakanlığımız işbirliği ile ihale edilerek, restore et-işlet-devret modeli çerçevesinde turizme kazandırılmaları hedeflenmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009b).

III.4.18. Bisiklet Turizmi

Bütün dünyada hızla yayılan doğa turizmi anlayışına paralel olarak ülkemizde de bisiklet turları son yıllarda seyahat acentaları tarafından doğal güzelliklere sahip kırsal alanlarda düzenlenmektedir. En eski motorsuz ulaşım araçlarından biri olan bisiklet performans geliştirmenin yanı sıra doğayı keşfetmenin verdiği zevkle bütünleşir. Yurdumuzda bisiklet turları yapmaya uygun bölgelerde bisiklet turlarının yapılacağı parkurların tespiti ve bu parkurların üzerinde gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından çalışmalar yapılmaktadır. Bu turların en önemli olanları; Karadeniz turu, Bandırma rotası, Polenezköy turu, Erciyes, Kapadokya, İhlara ve Tuz gölü (Erdoğan, 2003: 143).

III.5. Ekoturizmin Etkileri

Ekoturizmin geliştiği ve önemli potansiyele sahip olduğu ülkelere bakıldığında Ekvador (Galapagos Adaları), Costa Rica, Küba, Tanzanya, Zanzibar, Kenya, Güney

Afrika, Belize, Meksika, Brezilya, Botswana, Nepal, Tayland, Endonezya gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ilk sıralarda yer aldığı söylenebilir (Demir ve Çevirgen, 2006: 133–139; Kızılırmak, 2006:129; Honey, 1999: 101–339; Özkök ve Çoban,2009: 594).

İnsanların turist olarak yeni yerleri görme ve yeni tecrübeler elde etme merakı nedeniyle ekoturizme yönelik ilgi artmakta ve bu ilgi sayesinde ekoturizm dünyanın çoğu bölgesinde gelişmekte ve büyümektedir. Bu gelişme ve büyüme yaşanırken planlamaya azami özenin gösterilmesi gerekir. Çünkü iyi planlanmamış ekoturizm, yaban alanlarına, doğal ve kültürel kaynaklara zarar vermektedir. Bir başka olası sorun ise, “en iyi şekli ile doğa”, “ekocennet”, “eko macera”, “sadece doğal duygu” gibi yanlış yönlendirici reklamlar ve sahte imajla gerek doğaya zarar verme, gerekse turistte farklı beklentiler yaratma olasılığıdır. Oysa ekoturizm ideolojisi bir taraftan kendisi sürdürülebilirlik ilkesinden hareket ederken, diğer taraftan uluslararası turizm endüstrisini sürdürülebilir uygulamalara doğru özendirilmekte ve motive etmektedir (Erdoğan, 2003: 154).

III.5.1. Ekoturizmin Çevresel Etkileri

Ekoturizm yaklaşımı kapsamında değerlendirilen turizm çeşitleri incelenecek olursa, hepsinin doğa temelli turizm çeşitleri olduğu görülebilir. Ayrıca, ekoturizm iyi uygulandığı takdirde, bölgede çevresel koruyuculuk rolü oynadığı unutulmamalıdır. Ekoturizmin özellikleri incelendiğinde ilk sırada olumsuz çevresel etkilerin minimize edilmesinin gelmesi de, ekoturizmin çevreye duyarlı bir turizm yaklaşımı olduğunu ortaya koymaktadır (Özkök ve Çoban,2 009: 594). Honey (1994:124), Galapagos Adalarını

ekoturizm kapsamında değerlendirirken, ekoturizmin adalarda çevresel farkındalık yarattığını vurgulamıştır. Avustralya'nın Queensland bölgesinde bulunan Mon Repos Koruma Alanında, ekoturizmin bölgedeki doğayı korumaya yönelik faaliyetleri desteklediği kanıtlanmıştır.

Doğa ile ilgili turizm türleri bile eğer doğanın korunması ile ilgili önlemler alınmazsa doğaya zararlıdır. Ancak kitle turizmi ile karşılaştırıldığında, bozulmanın boyutları çok fazla olmasa bile, belirgin sorunlar vardır. Diğer bir deyişle, ekoturizmin de çok ciddi olumsuz çevresel etkileri olmaktadır (Erdoğan, 2003: 155).

Ekoturizm daha önce turizme açılmamış alanları da turizme açarak buralarda faaliyet göstermesi, yaratılan tahribat alanının genişlemesine neden olabilir. Başka bir ifadeyle ekoturistlerin aradıkları çoğu çekiciliklerin düşük taşıma kapasitesine sahip alanlarda bulunması, bu hassas ekosistemlerin de zarar görmesini kaçınılmaz kılacaktır (Demir ve Çevirgen, 2006: 73).

Yapılan çeşitli çalışmalarda, ekoturizmin olumsuz çevresel etkileri şu örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır (Erdoğan, 2003: 155–157; Welford ve Ytterhus, 1998: 194; Özkök ve Çoban, 2009: 598; Kuter, 2009: 336):

- Kenya'da safari faaliyetleri yaban hayatını olumsuz yönde etkilemiş ve bölgede çita nüfusu yok olma eşiğine gelmiştir.
- ABD'de bulunan Yellowstone Milli Parkı'nda turistlerin bıraktıkları atıklar yüzünden, bölgede yaşayan ayılar zamanla ölmeye başlamışlardır.

- Nepal’de bulunan Sagarmantha Milli Parkı’nda ekoturistlerin bıraktıkları çöpler yığın haline gelmiştir ve milli parkta ormansızlaşma görülmüştür.
- Kaliforniya’da Monarchy kelebeklerinin kışlama bölgesinde, ekoturizme dayalı faaliyetlerin aşırı büyümesi sonucu, kelebeklerin kışlama ve üreme alanları yok olmuştur.
- Alaska’da kahverengi ayıların ekoturizm faaliyetlerinden olumsuz şekilde etkilendiği kanıtlanmıştır.
- Guetemala’da Tikal Milli Parkı’nda gerçekleşen ekoturizm faaliyetleri de birçok hayvanın yaşamını olumsuz yönde etkilemiştir.
- Himalayalar’da gerçekleşen ekoturizm faaliyetlerinin artmasıyla bölgede çöp sorunu ortaya çıkmış, bölgeye büyük konaklama işletmelerinin yapılması ile ise su kaynakları kirlenmiştir.
- Meksika Mangrov ormanları, tuz bataklıkları ve kıyılarda yaban hayatına kucak açan ve mercan kayalıklarını koruyan sulak alanlar temizlenip doldurulmuş, bunların üzerine tatil köyleri, iskele ve marinalar yapılmıştır.

Tablo III.4: Ekoturizmin Başlıca Olumsuz Çevresel Etkileri ve Sonuçları

Faktörler	Etkiler ve Sonuçlar
Aşırı kalabalık	Çevresel stres ve yaban hayatında davranış bozukluğu, taşıma kapasitesi aşılması, stres, yer değiştirme
Aşırı yapılaşma	Mimari açıdan kent benzeri gelişim ve görsel kirlilik, estetik değerlerin azalması, doğallığın bozulması
Yol ve patikalar	Doğal hayata zarar, değişen su yolları, hayvanlara geçiş zorluğu, estetik bozulmalar, bitki örtüsüne zarar
Motorlu ulaşım	Yaban hayatını rahatsız etme, hava kirliliği, estetik kirlilik, doğallığın kaybı, gruplar arası rekabet
Gürültü	Doğal seslerin bozulması, yaban hayatı ve ziyaretçileri rahatsız etme ve stres yaratma
Çöpler	Görsel kirlilik, yaban hayatının çöple beslenmeye alışması, böcekler, sağlığa zarar
Tahripçilik	Doğal ve kültürel değerlerin tahribi ve bozulması
Araçlarla hız yapma	Yaban hayatına zarar ve bazen ölümü, güvenlin azalması, rahatsız edici ses ve toz, kirlilik
Arazide araç kullanma	Toprak sıkışması, bitkilere ve yaban hayatına zarar vermesi, doğal alanların bozulması, yaban hayatının tahrip olması
Atıklarla beslenme	Yaban hayatında beslenme ve avlanma davranışlarında bozulmalar, turistler için tehlike, hayvan ölümü
Hatıra eşya toplanması	Doğal ve kültürel değerlerin kaybı, uygun olmayan davranışların görülmesi
Enerji hatları	Bitki tahribi ve erozyon, estetik bozulmalar

Kaynak: Erdoğan, N. (2003). Çevre ve (Eko)turizm. Ankara: Genel Yayın ve Dağıtım. 156.

III.5.2. Ekoturizmin Ekonomik Etkileri

Ekoturizmle ilgili ekonomik göstergelerin sağlıklı şekilde ölçülmesi zordur. Çünkü ekoturizm kapsamında değerlendirilen faaliyetlerin sınırları tam çizilememekte ve etkiler doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Yücel, 2002:4).

Ekoturizmin yerel halkın refah düzeyini arttırmak ve bölgede istihdam olanakları yaratmak yaklaşımı, bir yönüyle bölgede olumlu ekonomik etki yaratarak kırsal kalkınmayı desteklemek olarak açıklanabilir Ekoturizmin yaratacağı olumlu ekonomik etkiler şunlardır (Demir ve Çevirgen, 2006: 70-71; Özkök ve Çoban, 2009: 595-596):

- Turizmle ilgili konaklama tesisleri, restoranlar, hediyelik eşya satan dükkanlar, seyahat hizmetleri gibi yöredeki diğer ekonomik faaliyetlerin gelişmesine katkıda bulunur.
- Yerel ekonomide çeşitlilik yaratarak, özellikle tarıma dayalı aktivitelerle yeterli istihdam sağlayamayan yerel halka doğrudan veya dolaylı yeni iş olanaklarını yaratır.
- Turistlerden elde edilecek gelirele destinasyona ve özellikle yerel halka doğrudan bir ekonomik katkı sağlar.
- Yöreeye has el sanatları ve yiyecekler gibi yerel ürünlere olan talebi artırır. Yerel halka kültürel öğeleri taşıyan el sanatları ürünlerini satma fırsatı yaratarak, sağladığı ekonomik katkı ile aynı zamanda yerel kültürün korunması için bir araç olabilir.

- Eğer iyi yönetilirse, koruma alanları ve park yöneticileri için kendini finanse edebilecek bir sistemi oluşturabilir. Böylece doğal alanların korunmasında bir araç olarak önemli bir fonksiyonu üstlenebilir.

Galapagos adaları ekoturizm kapsamında incelenmiş ve 1980’li yılların sonlarında bölgede ekoturizmin gelişmesiyle birlikte insanların yaşam standartlarının yükseldiği ve iş olanaklarının genişlediği görülmüştür. SSCI tarafından taranan 10 dergide, ekoturizmin etkileri ile ilgili yayınlanan 62 çalışma incelenmiş ve bu çalışmaların 15’inde ekoturizmin ilgili bölgelerde %50 istihdam artışı sağladığı tespit edilmiştir (zkk ve oban, 2009: 595-596).

Turizmin iddia edilen avantajlarından birisi de işsizlik seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde iş olanakları yaratmasıdır. Ancak burada da dikkat edilmesi gerekir. En azından yerel rehberlerin yetiştirilmesi ve diğer işler içinde yerel halka yeterli eğitimin verilmesi için uğraş verilmelidir. Çünkü yerel halk çoğu kez çok az veya hiç kalifiye olmayan, hiç beceri gerektirmeyen, düşük seviyede ücret verilen işlerde çalışmaktadır. Yüksek cretli işlerde ise yabancılar çalışmaktadır (Erdoğan, 2003:160). Ayrıca, düzenlenen ekoturların uluslararası seyahat acentaları ve tur operatörleri tarafından düzenlenmesi bölgede ekonomik sızıntı yaratmaktadır. Ekoturistlerin, kitle turizmine katılan turistlerden daha fazla para harcadıkları bir gerçektir. Ancak, paranın büyük çoğunluğu seyahate çıkış noktasında alınan paket tura ve seyahat araçlarına ayrılmakta ve gidilen destinasyonda harcanan para ise düşük seviyede kalmaktadır (Demir ve evirgen, 2006: 76). Bu da ekoturizmden yerel halkın, yönetimlerin ve genel olarak bölge ve ülkenin

yeterli payı alamamasına ve dolayısıyla ekoturizme bakış açılarının yeterince olumlu olmamasına ya da olumsuz olmasına neden olabilir.

Malezya’da yapılan bir çalışmanın sonucunda, ekoturizmin yerel ekonomiye katkısı olduğu tespit edilmiş, ancak buna rağmen harcamaların büyük bölümünün sızıntı ile yerel bölge dışına çıktığı bulunmuştur. Çin’in Hainan kentinde iki milli parkta yapılan çalışmada ekonomik sızıntı potansiyelinin büyük olduğu gözlenmiştir. Kenya’da ise sızıntı oranı %34-45 arasında değişmektedir. Bu nedenle ekonomik sızıntı yaşanan bu bölgelerde ekoturizmin çarpan etkisi de düşük olmaktadır (Özkök ve Çoban, 2009: 598). Costa Rica’nın Tortuguero köyünde yapılan iki araştırma sonucuna göre, istihdam ve ekonomik kazanç bakımından yerel halk memnun olsa da, gerçek yaşam standartlarında herhangi bir yükselmeye rastlanamamıştır. Monteverde’ye giden ABD’liler ise bir yıl içinde 4.5 milyon dolar harcamaktadırlar. Ancak bu paranın sadece 850 bin doları Monteverde ve yakınlarında harcanmaktadır (Weaver, 1999: 807). Amazonlarda yapılan bir araştırma sonucuna göre, ekoturizm sayesinde istihdam edilenlerin istihdam edilme süreleri bir yılı geçmemektedir. Aynı bölgede ekoturizm etkinliklerinin korunan alanlardaki koruma eğitimine, kaynak korumaya veya yerel halkı turizme katma ve yerel halkın kalkınması bakımından çok az katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

III.5.3. Ekoturizmin Sosyo-Kültürel Etkileri

Turizm sektörünün bir hizmet sektörü olması dolayısıyla ekoturizm faaliyetlerinde de ziyaretçiler ile yerel halkın etkileşim içinde bulunması ve bireylerin

birbirlerinin düşünce ve davranışlarından etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu süreç ekoturizmin gerçekleştiği alanlarda farklı sosyo-kültürel etkiler yaratmaktadır (Özkök ve Çoban,2009:596). Her şeyden önce, turizmin geliştirilmesi amacıyla yerel ve doğal alanlarda önemli değişiklikler yapılmaktadır. Yerel topluluklarda, insanlar topraklarından ve yüzlerce yıldır kullandıkları deniz ve doğadan mahrum bırakılmaktadır. Geleneksel üretim faaliyetleri ortadan kaldırılmakta onun yerine mevsimlik faaliyete dayanan bir kültür ve ticari bir ilişki biçimi kurulmaktadır. Doğal alanlar kullanım ya da koruma alanı iken turizm amaçlı bir kullanıma açılmaktadırlar. Bu kullanımdan önce yerel halkın turizmde yer almak isteyip istemedikleri, eğer istiyorlarsa nasıl yer almak istediklerinin belirlenmesi gerekir. Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda geliştirilen eko turizm alanları daha sürdürülebilir olabilir. Aksi takdirde yukarıdaki sorular cevaplanmadığı sürece çevresel ve sosyal etkilerin artma olasılığı artacaktır. (Erdoğan, 2003:159-160; Yalçınalp ve Var, 2009:357). Çünkü ekoturizm düzenlendiği bölgedeki doğal alanları korumayı ve geliştirmeyi amaç edindiği kadar, bu alanlardaki kültürel değerlerin korunmasını, geliştirilmesini ve tanıtılmasını da amaç edinmiştir (Demir ve Çevirgen, 2006: 72).

Yerel halk turizmi benimsememiş ya da bölgede gerçekleşen turizm faaliyetlerinden olumsuz yönde etkilenmişse, sosyo-kültürel çevre üzerinde de olumsuz etkiler görülmektedir. Bu etkiler (Özkök ve Çoban, 2009:599):

- Ekoturizmden beklenen faydaların toplumun geniş tabanına yayılmaması, gelişme sürecindeki yerel toplumu dışlamış, hayal kırıklığına uğratmış, sınırlı ve ilgisiz bir psikolojik yapı içine sokmuş olabilir.
- Toplumlardaki bazı kültürel değerler ve gelenekler, düzenlenen turizm faaliyetleri sonucu olumsuz yönde etkilenebilir

Ekoturistlerin en uzak kırsal alanlara bile girebileceği göz önüne alınırsa, bu bölgedeki doğal yaşamın bozulabileceğinden ve zamanla küreselleşme çarkının bu bölgelerde de hissedilmeye başlanmasıyla bölgede yaşayan yerel halkın kültüründe, geleneklerinde olumsuz yönde değişimler olabileceğinden söz edilebilir (Swarbrooke, 2005. 321).

SSCI tarafından taranan 10 dergide, ekoturizmin etkileri ile ilgili yayınlanan 62 çalışma Özkök ve Çoban (2009: 599) tarafından incelenmiş ve yayınlanan bu çalışmaların 25'inin ekoturizmin kültürel etkileri ile ilgi sonuçları bulunmuştur. 25 çalışmanın 10'unda bölgede yerel halkın geleneksel yaşamının devam ettiği, bu sonuca bağlı olarak ekoturizmin yerel kültüre önem veren ve yerel kültürü destekleyen bir turizm yaklaşımı olduğu söylenmiştir. 25 çalışmanın 15'i ise ekoturizm faaliyetlerinin bölgede kültürel değişim yarattığını ortaya koymaktadır.

Doğa turizmi yerel halk tarafından, özellikle turistlerin en sık gittikleri gelişmekte olan ülkelerin yerel halkı tarafından bazen pek hoş karşılanmaz. Çünkü gelen turist zenginken, yerliler çok fakirdir. Örneğin Nepal'deki Chitwan Milli Parkı'nı ziyaret eden turistlerin çoğunun Nepal'li olmaması ve yabancıların yerel sorunlarla ilgilenmemesi bu hoşnutsuzlukları arttırmaktadır. Parktaki yaban hayatı (gergedanlar yılda 3-5, kaplanlar yılda 1 kişi) her yıl yerlileri öldürmekte ve tarım ürünlerine zarar vermektedir. Ayrıca yerel fiyatların artışı ve yerlilerin parkta oldukça sınırlı çalışma imkanları milli parka karşı hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Benzer şekilde Hindistan'daki Dubhwa Milli Parkı'nda 4 yılda 93 kişi kaplanlar tarafından öldürülmüştür (Erdoğan, 2003:159-160). Bütün bu

olumsuz örnekler ekoturizmin yerel halk tarafından benimsenmemesine katkıda bulunmaktadır.

III.6. Türkiye’de Ekoturizm

Türkiye, sahip olduğu doğal çevre özellikleri ve bu özelliklerde görülen çeşit zenginliği yönünden “doğa tabanlı turizm” açısından potansiyeli yüksek olan bir ülkedir. Söz konusu özelliklere ülkemizin çok renkli kültürel, tarihsel, yöresel mimari, geleneksel yaşam biçimi vb. gibi sosyal doku zenginlikleri de katıldığında karşımıza küresel boyutlarda dikkat çekici bir “ekoturizm potansiyeli” çıkmaktadır (Akesen, 2009:370).

Ekoturizm kavramının turizm sektörü tarafından yeterince tanınması ve yaygın olarak uygulanması henüz çok fazla mümkün olamamıştır. Hâlbuki ülkemiz, bir yandan sahip olduğu doğal güzellikler itibariyle ekoturizme çok uygun iken, diğer yandan, bu doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde ekonomik değere dönüştürülebilmesi açısından, ekoturizm, en uygun ekonomik kalkınma yolu olarak düşünülebilir (Tuna, 2007: 46). Nitekim bu konudaki çabalar artmaktadır. Ekoturizm giderek artan ölçüde ülkemiz turizm politikalarında daha fazla yer almaktadır. Nisan 2002’de Ankara’da toplanan II. Turizm Şurasında, ekoturizm bir ana başlık halinde incelenmiş ve bu konuda çok sayıda bildiri sunulmuştur.

Ekoturizmin en önemli alt yapısını “Doğa Koruma Sistemleri” oluşturmaktadır. Başta ulusal parklar olmak üzere, doğa parkları, doğayı koruma alanları, doğa anıtları gibi

“Korunan Alan” yönetim statülerini içeren bu sistemlerin temel işlevleri; özel durumlarda ulusal kalkınma ve gelişme yönünden stratejik bir önem taşımalarıdır. Anılan temel işlevlerden birisi de turizm ağırlıklı kaynak kullanımlarında iş ve gelir potansiyeli yaratmasıdır (Akesen, 2009:370).

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (2009)’nın verilerine göre Türkiye’de, en son Yumurtalık Lagünü’nün Milli Park ilan edilmesi ile 40 adet Milli Park, 30 adet Tabiat Parkı, 31 adet Tabiatı Koruma Alanı, 105 adet Tabiat Anıtı, 14 adet Özel Çevre Koruma Bölgesi ve toplam alanı 1 milyon hektarı aşan 1.000’den fazla sulak alan bulunmaktadır. Uluslararası Ramsar Sözleşmesi kriterleri dikkate alındığında ise, uluslararası öneme sahip sulak alan sayısı 135 adet olup, bu alanların 12 adedi Ramsar Alanı olarak ilan edilmiştir. Doğal miras olan yaban hayvanı türlerini ve onların yaşadığı habitatları korumak için 41 ilde 80 adet yaban hayatı geliştirme sahası ilan edilmiştir. 2008 yılı sonu itibariyle Milli Park 897.657 ha., Tabiat Parkı 79.047 ha., Tabiatı Koruma Alanı 46.575 ha., Tabiat Anıtı 5.541 ha., Yaban Hayatı Geliştirme Sahası 1.201.285 ha., Özel Çevre Koruma Bölgesi 1.211.254 ha., Ramsar Alanı ise 179.482 ha. alandan oluşmaktadır (Kuter, 2009: 333).

Türkiye’nin turizm geleceğinin tasarlandığı Türkiye Turizm Stratejisi 2023’de “ülkemiz kıyı turizmi yanı sıra, alternatif turizm (sağlık ve termal turizm, kış sporları dağ ve doğa turizmi, yayla turizmi, kırsal ve ekoturizm, kongre ve fuar turizmi, kruvaziyer ve yat turizmi, golf turizmi, v.b.) gibi turizm türleri açısından da eşsiz imkanlara sahip bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu potansiyel rasyonel anlamda kullanılamamaktadır. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2013, ülkemizin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerini koruma-kullanma dengesi içinde kullanmayı ve turizm alternatiflerini

geliştirerek ülkemizin turizmden alacağı payı arttırmayı hedef almaktadır. Söz konusu turizm kaynaklarının noktasal ölçekte planlanması yerine gelişim aksları boyunca turizm koridorları, turizm bölgeleri, turizm kentleri ve ekoturizm bölgeleri oluşturacak şekilde ele alınması, bu değerlerin tanıtımı ve kullanım kriterlerinin belirlenmesi açısından daha doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir” denilmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı,2007).

Ekoturizm ve diğer doğa tabanlı turizm tiplerinde en önemli süreç kuramsal planlamanın uygulama sürecidir. Her ne kadar, günümüz küresel gelişmeleri ve yaklaşımlarını dikkate alsa da Türkiye Turizm Stratejisi’ndeki vizyon ilkelerinin yaşama geçirilmesinde ve 2023 hedeflerinin gerçekleştirilmesinde var olan doğal altyapının ülke için (dahası dünya için) ne denli değerli olduğunun bilincine varılarak ekoturizm ve doğa tabanlı turizm uygulama ve kullanım süreçlerinin etkin denetim altında sürdürülmesi zorunludur. Türkiye’de turizm politikalarına yön verenler bu zorunluluğu fark etmişlerdir. Çünkü Türkiye’nin geleceğe yönelik ulusal turizm politikalarında söz konusu noktaların göz önünde tutulacağına ilişkin ilkelere yer verilmektedir.

Ülkemizin 2023 yılı ekoturizm hedefleri belirlenirken ; “Karadeniz Bölgesinde yer alan Bolu, Zonguldak, Bartın, Kastamonu ve Sinop illerini kapsayan bölge, Antalya’nın iç kesimlere doğru doğusu, Torosların eteklerinde Antalya ve Mersin’in birleştiği alanlar ve GAP Koridoru ile Kış Koridorunu birleştiren “GAP Ekoturizm Koridoru” biyolojik çeşitlilik açısından ve ekoturizm potansiyeli açısından Türkiye Turizm Stratejisinde öncelikle ekoturizmin geliştirileceği bölgeler olarak belirlenmiştir. (Akesen, 2009: 371).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, turizm ürünlerini çeşitlendirmeyi ve kıyı alanları üzerindeki baskıları azaltacak ve turizmin sosyo-ekonomik faydalarını daha az gelişmiş bölgelere dağıtacak şekilde tatilleri yaymayı amaçlayan bir politika izlemektedir. Bu amaçla geliştirilen projeler şunlardır; Mavi Bayrak Projesi, Çam Ödülü Projesi, ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi, ATAK Projesi, Belek Yönetim Planı, Dağ-Doğa Yürüyüşü Projesi, Yayla Turizmi Projesi, Akarsu Turizmi Projesi, Bisiklet Tur Güzergahlarının Belirlenmesi-Geliştirilmesi Projesi, Atlı Doğa Yürüyüşü Projesi, Mağara Turizmi Projesi, Sportif Olta Balıkçılığı Projesi, Kuş Gözlemciliği Projesi, Tarım- Çiftlik Turizmi Projesi, Botanik Turizmi Projesi, İpek Yolu Projesi, Av Turizmi Projesi (Bakırcı, 2002: 244-246).

Türkiye’de ekoturizm uygulamalarına aşağıdaki örnekler verilebilir;

Küre Dağları, 1998’de Doğal Hayatı Koruma Vakfı’nın (WWF) Akdeniz Havzası’ndaki önemli orman alanlarından biri olarak (sıcak nokta) belirlendi ve 2000 yılında Milli Park ilan edilerek koruma altına alındı. WWF-Türkiye’nin Küre Dağları’ndaki ilk çalışması WWF Akdeniz Programı’nın, 2000 yılında, Kastamonu Kalkınma Sağlık Çevre Eğitim ve Turizm Vakfı (KASÇETVAK) için sağladığı “Across the Waters” küçük hibe desteği ile gerçekleşti. Proje çerçevesinde düzenlenen eğitim çalışmaları ile yaban hayatının korunması konusunda yöre halkı ve yerel yetkililere yönelik seminerler düzenlendi.

Kastamonu, Pınarbaşı’nda yıkılmaya yüz tutmuş eski bir ahşap konak 2001 yılında onarılarak Ekoturizm Merkezi haline getirildi. Yöre sakinlerinden oluşan bir ortaklık tarafından işletilen Paşakonağı ve Milli Parklar Müdürlüğü ile işbirliği içinde

eğitilen 20 yerel doğa kılavuzu, ekoturizme hizmet ediyor.

Alandaki bir diğer önemli adım, üç yerel derneğin, WWF-Türkiye rehberliğinde geliştirdikleri projelere Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın GEF Küçük Destek Programı'ndan fon desteği alarak kendi projelerini yürütmesiydi. Böylece Zümrüt Köyü Ekoturizm Uygulama Projesi (Küre Dağları Ekoturizm Derneği), Harmangeriş Köyü Sürdürülebilir Ahşap El Sanatları Projesi (Kastamonu Köy Kooperatifleri Birliği), Küre Dağları Milli Parkının Ulus Bölgesinde Alternatif Geçim Kaynakları ve Eğitim Projesi (Ulus–Aşağı Çerçi Köyü Güzelleştirme Derneği) gerçekleştirildi (wwf.org.tr, 2009).

Kastamonu-Azdavay-Zümrüt Köyü, KED (Kastamonu Ekoturizm Derneği) ve GEF Küçük Destek Programı öncülüğünde yapılan ekoturizm uygulamasıyla, çoğunlukla Bartın-Kastamonu Küre Dağları Milli Parkı'nı ziyaret etmek amacıyla alana gelen turistlere yerel ürün ve hizmetler sunulmaktadır. Bu şekilde alana gelen turistlerle yöre insanı buluşturulmakta, karşılıklı iletişim artmakta, yöreye toplumsal ve ekonomik fayda sağlanırken korunmasına da yardımcı olunmaktadır.

Günümüzde proje uygulamaları nedeniyle, Zümrüt Köyü sakinleri, bölgedeki ekoturizm faaliyetlerden birinci derecede fayda sağlamaktadırlar. Bu sayede geçmişte şartları çok ağır olan orman işçiliği ile geçimini sağlayan yöre halkının, şartları nispeten daha rahat olan ekoturizm hizmet sektörü sayesinde ikinci bir geçim kaynağına kavuşması mümkün olmuştur. En önemlisi, köy ürünleri değerlendirilmiş ve köy evlerinde

konaklama hizmeti sunulmaya başlanmıştır. Ayrıca, köylüler reçel, pekmez, bakliyat gibi köyün gıda ürünlerini ve ürettikleri el sanatlarını pazara bile götürme gereği olmadan doğrudan köyde bulunan ziyaretçi merkezinde satma imkânı bulmaktadırlar. Sayılanlara ilaveten, köye gelen ekoturizm gruplarına yöresel yiyecek ve içeceklerden (gözleme, kol böreği, helva, ot kavurma, ot yapraklarından yapılan sarmalar, bulgur pilavı, ayran, pekmez suyu içecekleri gibi) oluşan yemekler hazırlayarak sunmaya ve bu hizmetten gelir elde etmeye başlamışlardır. Uygulamada, ziyaretçilerin, ödemelerini evin kadınına yapmaları teşvik edilmektedir. Yöreye özgü kıyafetlerini halen günlük hayatlarında giymekte olan kadınlar, kıyafetleri ve iletişim becerileriyle de çok ilgi görmektedirler (www.cevreciyiz.com, 2009).

Ünlü Efes Harabeleri'nin yakınlarında bulunan Şirince Köyü, içinde ve çevresinde yapılan turizm faaliyetleri ile ekoturizme yakın bir çevrime sahip gibi görünüyor. Şirince'de yapılan turizm faaliyetlerinden köy halkının yararlanıyor olması, köy halkının el sanatları ürünlerini, el yapımı zeytinyağı, sabun gibi ürünleri turistlere sunabilmesi, turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin köydeki evlerin restorasyonunda kullanılması gibi unsurlar ekoturizmin temel unsurlarındandır (www.habervitrini.com, 2009).

Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın desteğiyle hayata geçirilen "TaTuTa" (Tarım-Turizm-Takas) projesi, gönüllü olan çiftlikleri ve turistleri buluşturuyor. Ekolojik tarım yapılan çiftliklere turistik ziyaret yapmak isteyenler için Antalya, Muğla, Burdur, Erzincan, Kastamonu,

Manisa, Gümüşhane, Amasya, Çanakkale, Tokat ve Artvin gibi illerde proje kapsamında çiftlikler bulunuyor.

Antalya`da da bu çiftliklerde örnek çalışmalar gerçekleştirenler var. Örneğin, Olimpos-Beydağları Milli Parkı sınırları içinde yer alan Çıralı`da, Bayram ve Nuran Kütle ile iki çocuğu, misafirlerini evlerinin karşısındaki binanın birinci katında bir oda bir salonu, mutfuğı, sıcak sulu banyosu ve alafranga tuvaleti olan dairede ağırlıyorlar. Yemeklerini turistlerle, evlerinin önündeki çardakta, kendi sofralarında paylaşan aile, konukları isterse konukevi mutfuğında değerlendirmek üzere kendi ürettikleri ekolojik ürünlerden veriyorlar. Aile üyeleri, uzun süredir tüm olanaksızlıklara rağmen konvansiyonel tarıma ve kitle turizmine karşı direnirken aynı zamanda aktif olarak doğa koruma ve doğa dostu uygulamalar konusunda çalışıyor. Yine Çıralı`da Hidayet İtaatlı, Habib Altinkaya, Şaban Akıncı, İbrahim Şahin Çiftlikleri de Tatuta Projesi`ne dahil olan çiftliklerden (Yenen, 2009).

Ekodiyalog projesi, Ayder Yaylası ve Fırtına Vadisinin ve Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları içerisinde yer alan turizm işletmeleri ve yerel tur rehberlerini kapsamaktadır. Proje ekoturizm ve çevre konusunda bilinçlendirilmesini sağlayarak, sürdürülebilir bir ekoturizm alt yapısı ve sivil toplumun ekoturizm alanında karar mekanizmasına aktif katılımını teşvik eden kalıcı bir STK-Kamu işbirliği sistemi kurmayı amaçlamaktadır. Hedef kitlesi bölgedeki yaklaşık 120 işletme, sertifikasız yerel tur rehberleri, turizm il müdürlükleri, orman ve çevre müdürlükleri personelidir. Ekodiyalog projesi, katılımcıların ekoturizm ve çevre konusunda bilinçlendirilmesi için eğitim materyali hazırlanması, 70 kişinin katılacağı eğitim seminerleri düzenlenmesi, projenin

eğitim programı ve diğer faaliyetlerinin bütün detaylarını içerecek web sitesi hazırlanması gibi etkinlikler içermektedir. Böylelikle ekoturizmde sürdürülebilir iş alanları yaratmayı, yörenin yapısını koruyarak yerel resmi makamlarla, yerel idari konulardaki işbirliğinin güçlendirilmesini hedeflemektedir (www.bugday.org, 2009).

Mersin'in Çamlıyayla ilçesi sınırları içinde yer alan Kadıncık Havzasının ekoturizme aılması ile ev pansiyonculuğu, olta balıkçılığı, yaya ve bisiklet yolları düzenlemesi, sahanın yerli ve yabancı av turizmine aılması planlanıyor. Bu amaçla orman köylerine yönelik kredi uygulamaları yapılmaktadır. Kredilerden faydalanacak köyler yapılan toplantılarla belirlenmektedir. Bu nedenle Mersin 16 havzaya ayrılarak 2009 yılında 4 havzada 15 köy planlamaya alınmıştır. Programa alınan köylerin ekonomik, sosyolojik ve ekolojik durumları incelenerek, bu köylere uygulanacak kredi türü tespit edilmektedir. Anamur Kaladran Havzasında 3 köyde 144 aileye güneş enerjisi verilmiştir. Bozyazı Bakırçay Havzasında 2 köyde 20 aileye muz seracılığı, yine aynı havzada bulunan Karaisalı köyünde 10 aileye süt sığırcılığı kredisi verilmiş, "Gülnar'da 2008 yılındaki orman yangınından zarar gören Delikkaya havzasında 20 aileye güneş enerjisi, 2 köyden 14 aileye ise süt sığırcılığı, Çamlıyayla ve Tarsus Kadıncık Havzasında 76 aileye güneş enerjisi, yine aynı havzada 18 aileye süt sığırcılığı kredisi tahsisi yapılmıştır (www.bighaber.com,2009).

SONUÇ

Endüstri Devrimi ile birlikte insan yaşamında da önemli birtakım değişimler gerçekleşmiştir. Teknolojide yaşanan gelişmelere paralel olarak çalışma yaşamı düzenlenmiş, çalışma süresi kısalmış bunun sonucunda turizme katılmak için önemli bir gösterge olan boş zaman artış göstermiştir. Kişilerin artan gelirleri satın alma gücünü desteklemiş ve turizme ayrılan pay artmıştır. Ücretli tatil hakkı, sosyal güvenlik ve seyahat özgürlüğü gibi sosyal alanlarda yaşanan gelişmeler turizm talebinin artışını önemli ölçüde desteklemiştir. Bu gelişmeler yanında kentleşme hareketlerinde yaşanan artış beraberinde stres, yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi sonuçları doğurmuştur. Diğer alanlarda insan yaşamı adına olumsuz kabul edilebilecek bu sonuçlar turizm talebinin artması yolunda olumlu etki yaratmıştır. Çünkü stres, yalnızlık ve yabancılaşma insanların yeniden doğayı arama, huzur bulma, dinlenme gibi isteklerini desteklemiştir. Tıp alanında yaşanan gelişmelerle birlikte insan ömrü uzamış ve insanlar daha fazla sayıda turizm faaliyeti gerçekleştirmeye başlamıştır. Eğitimin giderek yaygınlaşması sonucu merak duygusu artmış ve daha fazla sayıda insan turist kimliği kazanmaya başlamıştır.

Turizm işletmeleri artan bu talebi karşılayabilmek için kitlesel katılıma dayalı paket ürünler oluşturmuşlardır. Bu ürünlerin büyük çoğunluğu deniz-güneş-kum üçlüsüne dayalı klasik tatil ürünleridir.

Turizm faaliyetlerinin büyük bir kısmı çevrenin sunduğu kaynakların kullanılması ya da sunulması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durum turizm faaliyetlerinin çevreyi değişik şekillerde etkilemesi anlamına gelmektedir. Bu etkiler doğal, tarihi ve

arkeolojik çevrenin tahrip edilmesi şeklinde olumsuz olabildiği gibi, bu değerlerin korunmasına yönelik önemli tedbirlerin alınması şeklinde olumlu etkilenme şeklinde de olabilmektedir. Bu karşılıklı etkileşim turizm ve fiziksel çevre ilişkisini ortaya koymaktadır.

Turizmin dayandığı temel arz kaynakları; doğal ve sosyo-kültürel kaynaklardır ve bu kaynaklar yenilenemez niteliktedir. Kaynakların aşırı ve yanlış kullanımıyla birlikte çevrede çeşitli değişimler ortaya çıkmakta, hava, su ve toprağın doğal dengesi değişmekte, bitki ve hayvan toplulukları yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Yaşanan bu olumsuzluklar turizmin geleceğini tehlikeye atmıştır.

Turizmin yol açtığı hızlı ve kitlesel gelişim, çevre kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Mevcut arazi kullanımının değişmesi ile bazı bölgelerde özellikle tarımsal nitelikli topraklar kaybedilmektedir. Bitki örtüsü ve tüm doğal çevrenin tahribi, doğal çevreye uyumsuz yapılar ile kıyı şeridinin estetik yönden çirkinleşmesi ve işlevini yitirmesi ile sonuçlanmaktadır. Mevcut altyapının kaldıramayacağı kanalizasyon ve çöp sorunu ve bu atıkların denize boşaltılmasıyla ortaya çıkan kirlilik, tarihi alanların ve sit alanlarının tahribi, sosyal yaşam, adetler ve alışkanlıklarda değişiklikler ve bozulmalar gibi pek çok etkiye neden olmaktadır.

Uzun yıllar boyunca turizmin sadece ekonomik boyutu ile ele alınması, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerinin düşünülmesini arka plana itmiştir. Kitlesel turizm hareketlerinin yoğunlaşması ile birlikte, dünya turizm pazarından daha fazla turist çekebilmek ve dolayısıyla daha fazla gelir elde edebilmek temel hedef haline gelmiştir. Bu

doğrultuda altyapı kaynaklarının yeterliliği, taşıma kapasitesi, çevre koruma gibi konular dikkate alınmadan, plan ve politikaların desteğiyle, turizm yatırımları hız kazanmıştır. Özellikle Akdeniz ve Ege bölgelerinde kıyı alanlarının yoğun kullanımı, betonlaşma, rant, nüfus artışı, çarpık kentleşme, tarım ve orman arazilerinin kaybedilmesi, tarih-kültür ve sosyal yapıda tahribatlar gibi sonuçlar kendini göstermeye başlamıştır.

Turizmden kaynaklanan çevre sorunlarına Türkiye açısından bakıldığında başta Kuşadası, Çeşme ve Foça gibi turistik bölgelerde çevre sorunlarının önemli boyutlara ulaştığı görülebilir. Özellikle, Ege bölgesinde ikinci konutların ve pansiyonculuğun zeytinlikler üzerinde büyük baskı oluşturduğu bir gerçektir. Silivri, Erdemli, Silifke, Kuşadası ve Alanya tarım alanları turizm amaçlı yapılaşmadan zarar görmüştür. Bunun en olumsuz etkisi muz, narenciye, zeytin alanlarının yapılaşmaya açılmasıdır. Bu durum, yöre halkını gelirlerini başka alanlardan kazanmaya zorlamaktadır. Verimli tarım topraklarının turizm amaçlı kullanımı da toprak kirliliğine neden olan diğer bir sorundur. Turistik tesislerin ve yazlık konutların yapılması, golf alanlarının kurulması tarım alanlarını azaltmakta ve tekrar kullanımını önlemektedir. Dünyanın ikinci büyük suni fıstık çamı ormanına sahip olan Belek'te golf turizmi için bu ağaçlar kesilmektedir. Turizm amaçlı yapılan Dalaman Havaalanı verimli tarım alanı toprakları üzerinde inşa edilmiştir. Ayrıca, Dalaman Havaalanının Köyceğiz Dalyan ıslak alanına yakın olması nedeniyle uluslararası kuş göç yollarına da zarar vermektedir. Turizm bölgelerinde ağırlıklı olarak iç turizme yönelik kullanılan yazlıklar, bu bölgelerde arsa spekülasyonlarına yol açmakta, gerçek turizm yatırımlarının maliyetini aşırı derecede yükseltmektedir. Turizmin toprak değerlendirmesinde yarattığı spekülasyon, kırsal ekonomik yapıyı değişime uğratmaktadır. Tarla sahiplerinin kısa sürede yüksek gelir elde etmek amacıyla tarlalarını satması, tarım

alanlarının kooperatif arsasına ve sonra da turizm konut alanlarına dönüşmesine neden olmaktadır.

Turizmin ağırlıklı olarak deniz kıyılarında yoğunlaşması doğa ile entegre olmuş özellikle, Akdeniz mimarisini hızla bozmaktadır. Kimi bölgelerde kıyı boyunca uzanan yüksek binalar, bu kentlerin doğal ve mimari dokusuna ters düşmektedir.

Ülkemizde kıyısız sulak alanların karşılaştıkları en büyük sorunlardan birisi de turizm ve turizmi destekleyen altyapı faaliyetleridir. Örneğin Göksu Deltası kıyılarında son 10 yılda yaşanan hızlı yapılaşma sonucu delta kıyılarının %28'i kaybedilmiştir. Bu da başta kumsallarda yuvalanan deniz kaplumbağaları olmak üzere doğal yaşamı doğrudan etkilemektedir (Erdoğan, 2003: 67).

Turizm endüstrisinin potansiyel ve mevcut tehlikeleri konusunda büyüyen tartışma, çevresel bakımdan duyarlı bir turizm yaklaşımının araştırılması gerekliliği ile sonuçlanmaktadır. Sürdürülebilir turizmin gelişimi, bir taraftan gelecek kuşaklar adına gelecek yaratıp, fırsatlar oluştururken ve geliştirirken, diğer taraftan bugünün turistleri ile ev sahibi toplumların birçok beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Doğal, kültürel ve tarihi kaynakları yok ederek gerçekleştirilen turizm, sürdürülebilir gelişimden ziyade sürdürülemez gelişim olarak nitelendirilmelidir. Ne var ki, alan yazınında sürdürülebilir turizm, bir turizm çeşidi olarak algılanmakta ve buna göre yorumlar yapılmaktadır. Aslında, sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi olmayıp, kitle

turizmi dahil tüm turizm türleri için kapsamlı ve turizmin kullandığı tüm kaynaklara duyarlı olan tüm politika ve uygulamaları içermesi gereken bir felsefedir.

Sürdürülebilir turizmi gerçekleştirmenin ilk adımı turistik bölgelerin taşıma kapasitesinin belirlenmesidir. Fiziksel, sosyal, ekonomik ve ekolojik türleri olan taşıma kapasitesinin belirlenmesi ise oldukça güçtür. Taşıma kapasitesi gerçekte ölçülemeyen bir kavramdır. Taşıma kapasitesi kişiden kişiye değişmektedir ve uluslararası tanımı hoşgörü derecesi etrafında odaklanmaktadır. Taşıma kapasitesinin aşılmadığı durumlarda çevresel bozulmaların olmayacağı ise garanti edilemez. Kullanıcı sayısından öte faaliyet türü tahribatlarda daha etkilidir. Ancak unutulmaması gereken taşıma kapasitesinin aşılmasının mutlaka sorun yaratacağı gerçeğidir.

Ekoturizmin amacı kitle turizminin tersine, turist sayısını aza indirmek ve turizmi yıl içinde yaymak, doğal çevreye yapılan baskıyı azaltmak, tahribatı düzeltmeye değil önlemeye yönelik planlamak ve uzun vadeli ekonomik çıkarları gözetmektir.

Ekoturizmde iki egemen görüş vardır (Wight, 1995: 70). Bu görüşlerin ilki, toplumun çevreye duyduğu ilginin, ürünü pazarlamak için kullanılabileceği tezini savunurken, diğeri aynı ilginin, bu ürünün dayandığı kaynakları korumak amacıyla kullanılabilceği tezini savunur.

Ekoturizm en büyük yararı yerel ölçekte ve “küçük güzeldir” felsefesine uygun gerçekleştiği durumda sağlamaktadır. Ekoturizmin küçük gruplar halinde yapılması, konaklamaların genellikle ailelerin işlettiği pansiyonlarda gerçekleştirilmesi işlerin lokal

çapta ve küçük miktarlardaki sermayelerle kotarılması, geleneksel mimarinin ve yerel kaynakların kullanılması bu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Ekoturizm, amacına uygun gerçekleştirildiği takdirde hassas ekosistemlerin korunması ve bu bölgelerin içerisinde ve çevresinde yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik açıdan gelişmesi için kaynak yaratabilen bir araçtır. Ekoturizm dünyanın çoğu bölgesinde gelişmekte ve büyümektedir. Bu gelişme ve büyüme yaşanırken planlamaya azami özenin gösterilmesi gerekir. Çünkü iyi planlanmamış ekoturizm, yaban alanlarına, doğal ve kültürel kaynaklara zarar vermektedir. Çalışmamızda ekoturizmin yarattığı ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel etkilere olumlu ve olumsuz olarak yer verilmiş ve uygulamalarda olumsuz etkilerin daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Ülkemizde ekoturizm uygulamaları incelendiğinde, henüz çok fazla sayıda örnek görülememiştir. Ancak var olan uygulamalarda da taşıma kapasitesi, çevresel etki, kültürel değerlerin sürdürülebilirliği ve halkın refah seviyesi ile ilgili araştırmalar yapılmadan çalışmalara başlandığı söylenebilir.

Ekoturizm, sürdürülebilirlik çerçevesinde özellikle kitlesel turizmin yarattığı ve yaratacağı çevresel ve sosyo-kültürel etkilenmeleri azaltabilecek önemli bir çözüm yoludur. Ülkemizde özellikle Ege ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaşan ve kitlesel etkilerini her geçen gün daha fazla hissettiren turizme karşın, dönemsel ve bölgesel yoğunluğu tüm yıla ve ülkeye yayabilecek bir model olan ekoturizm doğru ve planlı uygulandığı sürece sürdürülebilir turizmin bir uygulaması olabilecektir. Dünyadaki uygulamaların olumsuz sonuçlarını ülkemizde yaşamamak adına, henüz oldukça yeni bir tür olan ekoturizmi uygularken, korunan alan, çevresel etki, taşıma kapasitesi ve özellikle kültürel değerlerin

korunarak devamlılığının dikkate alınması gerekmektedir. Bu yönde hem kamu hem de özel sektörün plan ve politikalarında bu etkilere yer vermesi gereği unutulmamalıdır. Literatüre yönelik taramada ekoturizmin iyi bir kurtarıcı olduğu gerçeğine çok sıkça rastlanmıştır. Ancak özellikle hassas ekosistemlerde gerçekleştirilen ekotururların, bu sistemler üzerindeki fiziksel, sosyo-kültürel etkileri çok az ele alınmıştır. Daha sonra yapılacak çalışmalarda özellikle korunan alanlar ve hassas ekosistemlerdeki uygulamaların ve bunlara yönelik plan ve politikaların daha etkili ve olumsuz etkileri önleyici yönde olması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahipaşaoğlu, S. ve Arıkan, İ. (2003). *Seyahat işletmeleri yönetimi ve ulaştırma sistemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ahipaşaoğlu, S. (2001) *Seyahat işletmelerinde tur planlaması ve yönetimi*, 2.baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akesen, A. (2009). Sürdürülebilir turizm yaklaşımında ekoturizmin işlevsel önemi. (ss.365–374). 10. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. 21–24 Ekim. Mersin. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Akış, S. (1999). Sürdürülebilir turizm ve Türkiye. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl 10, Mart-Haziran, 36–46.
- Akoğolan, M. (1996). *Genel turizm bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayın No:508.
- Akpınar, S.(2005). Türkiye'nin turizm merkezlerinde ekoturizm yaklaşımları. Erişim tarihi:29 Aralık 2005, <http://www.kentli.org/makale/sibel.htm>.
- Alçitepe, E. (2002). Spil Milli Parkı' (Manisa)nın ekoturizm açısından önemi (ss. 289–294). II. Turizm Şurası Bildirileri, II. Cilt, 12–14 Nisan 2002, Ankara.
- Avcı, N. (2007). Turizmde taşıma kapasitesinin önemi. *Ege Akademik Bakış*. 7 (2) 2007,485–501.
- Avcıkurt, C. (2007). *Turizm sosyolojisi*. 2. baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O. (2003). Kitle turizminin çevre üzerindeki olası etkileri: Bodrum örneği. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl 14 (2), 150–157.
- Bahar, O. ve Kozak, M. (2005).*Küreselleşme sürecinde uluslararası turizm ve rekabet edebilirlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Bahar, O. ve Kozak, M. (2006). *Turizm ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bakırcı, M. (2002). Ekoturizm (243–252). II. Turizm Şurası Bildirileri. II.Cilt. 12-14 Nisan 2002. Ankara.
- Bal, H. (1995). *Turizmin kırsal toplumda aile içi ilişkilere etkisi*. İstanbul: Doğa-İnsan Yayınları.
- Barutçugil, İ. S. (1989). *Turizm işletmeciliği*. Gözden Geçirilmiş 3. baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Batman, O. ve Cömert, T. (2001). Makro düzeyde turizm planlaması ve sürdürülebilir turizm. (ss.1–5). Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi Bildiriler Kitabı. Kızılcahamam. Ankara.
- Bayer, M.Z. (1992). *Turizme giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını No:253.
- Birkan, İ. (2001). Sürdürülebilirlik kavramı, turizm sektörü açısından sürdürülebilir gelişmenin önemi ve koşulları. (ss.16–20). Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi Bildiriler Kitabı. Kızılcahamam. Ankara.
- Burke, J.ve Resnick, B. (2000). *Marketing and selling the travel product*. 2.nd edition. Canada: DelmarPub.
- Butler, R. ve Boyd, S. (1996) Management ecotourism: An opportunity spectrum approach. *Tourism Management*, Vol:17, No:8, 386–391.
- Canalıoğlu, M. V. (2002). Trabzon ilinin turizm potansiyeli ve turizm çeşitlendirilmesi. (ss.23–36). II. Turizm Şurası Bildirileri. I.Cilt, 12–14 Nisan 2002. Ankara.
- Commission of the European Communities, Directorate General XXIII-Tourism Unit. (1993). *Taking account of environmental in tourism development*. Brussels.

- Ceylan, T. (2001). Turizm ve sürdürülebilir gelişme. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:12, 170–178.
- Çepel, N. (1996). *Çevre koruma ve ekoloji terimleri sözlüğü*.2. basım. İstanbul: TEMA Yayınları 6.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Ekoturizm yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dinçer, F.İ. (1997). *Avrupa Birliği'nde turizm ve uygulanan politikalar*. İstanbul: Der Yayınları.
- DPT. (1995). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.
- Eagles, F.J. P. (1992).The travel motivations of Canadian ecotourists. *Journal of Travel Research*, Volume:31, Number:2, Fall1992, 3–7.
- Eralp, Z. (1983). *Genel turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayını.
- Erdoğan, E. (1998). Turizmde çevre duyarlılığı ve yayla turizmi. *Tabiat ve İnsan Dergisi*, Yıl:32, Sayı:2, 27–32.
- Erdoğan, H. (1996). *Uluslararası turizm*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.Yayın No:18–003–0275.
- Erdoğan, N. (2003) *Çevre ve (eko)turizm*. Ankara: Genel Yayın ve Dağıtım.
- Gökdeniz, A. (2003). Yerel gündem 21 ve sürdürülebilir turizm politikaları çerçevesinde ekoturizm. *Standard Dergi*, Yıl 42, Sayı 496, 24–32.
- Gölcüklü, A.F. ve Gözübüyük, A. Ş. (1996). *Avrupa insan hakları sözleşmesi ve uygulaması*. Ankara.
- Gren, H. ve Hunter, C. (1991). Enviromental impact and tourism developments. (ss.315–320). International Symposium on Tourism in the Mediterranean. İstanbul.

Güleç, S. (1992). Doğu Karadeniz Bölgesi için yeşil turizm planlama ilkeleri. (ss.71–78).

Doğu Karadeniz Turizmi Konferans-Workshop. Turizm Bakanlığı.

Gürdal, M. (1995). *Turizm ulaştırması*. İzmir: Karınca Matbaası.

Hibbert, C. (1969). *The grand tour*. G.P. New York: Putnam's Sons.

Holloway, J.C. (1994). *The business of tourism*. London: Pitman

Honey, M. (1999). *Eco-tourism and sustainable development*. USA: Island Pres.

<http://www.bighaber.com/mersin-kadincik-vadisi-ekoturizme-kazandirilacak>. Erişim tarihi:

28.12.2009.

<http://www.bugday.org/article.php?ID=1746>. Erişim tarihi: 28.12.2009.

http://www.cevreciyiz.com/akademi/yazilar_detay.aspx?SectionId=173&ContentId=2769.

Erişim tarihi:28.12.2009.

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=30447>. Erişim tarihi: 28.12.2009.

<http://www.wwf.org.tr/page.php?ID=103>. Erişim tarihi: 28.12.2009.

Hudman, E.L. (1992).Turizmin rolü ve çevre sorunları ile gelecekteki olası etkilerine

yaklaşım. *Turizmde Seçme Makaleler:16, Özel Sayı Turizm ve Çevre*, İstanbul:

TUGEV Yayın No:24, 25–34.

Inskeep, E. (1991). *Tourism planning: An integrated and sustainable development*

approach. New York: Van Nostrand Reinhold.

İçöz, O. (1994). Çevre sorunları turizmi tehdit ediyor mu? *Anatolia Turizm Araştırmaları*

Dergisi. Yıl:5. Sayı:1-2. 20-25.

İçöz, O. (2003). *Seyahat acentaları ve tur operatörlüğü yönetimi*. Genişletilmiş 4. bası.

Ankara: Turhan Kitabevi.

İlkin, A ve Dinçer, M. Z. (1991). *Turizm kesiminin Türk ekonomisindeki yeri ve önemi*.

Ankara: TOBB.

- Kahraman, N. ve Türkay, O. (2004) *Turizm ve çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1997). *Çevrebilim*. 2.baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kızılırmak, İ. (2006). İç turizmde niş pazar bölümü olarak ekoturizm.(ss.128–131) 2. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu. 9–12 Kasım. Isparta.
- Kirk, D. (1996). *Environmental management for hotels: A students handbook*. Musselburgh: Buttervorth Heinemann.
- Kozak, M.A. ve Bahçe, S. (2009). *Özel ilgi turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N, Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2000) *Genel turizm ilkeler-kavramlar*. Geliştirilmiş 4. bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kurdoğlu, O. (2001).Koruma alanları ve ekoturizmin Karadeniz Bölgesi açısından irdelenmesi. *Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Orman ve Av, Sayı:4, 4–8*.
- Kurdoğlu, O. (2003).Ekoturizm, hayata bakmak. *Yeşil Atlas Dergisi, Sayı:6, Kasım 2003, 94–99*.
- Kuşlivan, S.(1999). Turizmin gelişiminin çevre üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin yönetimi.(ss.84–88). Kapadokya Toplantıları V- 24 Mart 1999. Nevşehir.
- Kuşlivan, S. (1999). Eko-turizm kavramına yapısal yaklaşım ve Türkiye açısından bir değerlendirme. *Turizmde Seçme Makaleler:31, İstanbul: TUGEV Yayın No:48, 61–71*.
- Kuter, N. (2009). Korunan alanlarda ekoturizm ve çevresel etkileri.(ss.331–340). 10. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. 21–24 Ekim. Mersin. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Lea, J. (1998). *Tourism and development in the third world*. London: Routledge.
- Lickorish, L. ve Jenkins, C. (1997). *An introduction to tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann. A Division of Read Education and Professional Publishing Ltd.

- Lindberg, K. ve Hawkins, D.E. (1993). *Ecotourism: A guide for planners and managers*. North Bennington: The Ecotourism Society.
- Löschburg, W. (1998). *Seyahatin kültür tarihi*. Çev. Jasmin Traub. Ankara: Dost Yayınları.
- Lundberg, D.E. (1990). *The tourist business*. 6.th edition. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Manning, T. (1999). Indicators of tourism sustainability. *Tourism Management* , C.20,180-184.
- Maviş, F. (1996). *Genel turizm bilgisi*. Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Mill, R.C. (1990). *Tourism the international business*. New Jersey : Printice Hall Inc..
- Mortaş, F. (1993). Göksu Deltası ÖÇKB için yönetim planı.(ss.54–62). Türkiye’de kıyı sulak alanlarının korunması ve kalkınmanın entegrasyonu. Uluslararası Göksu Deltası Çevresel Kalkınma Semineri. Bildiri Metinleri. 6–9 Ekim. Silifke. Doğal Hayatı Koruma Derneği.
- Muğan, E. ve Yakar, G. (1997). Sürdürülebilir çevrede aglomerasyon alandaki turizm yatırımlarının etken ve etkinliğine ilişkin bir alan çalışması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. Yıl:8, Sayı:1-2, 96-102.
- Newsame, D. (2002). *Natural area tourism: Ecology, impacts and management*. Clevedon. Channel View Publications.
- Olalı, H. ve diğ. (1983). *Dış tanıtım ve turizm*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Olalı, H. (1990). *Turizm politikası ve planlaması*. İstanbul: Yön Ajans.
- Orams, B. M. (1995). Towards a more desirable form of ecotourism. *Tourism Management*, Volume:16, Number.1, February 1995, 1–9.

- Ozener, S. (2002). Ekoturizm nedir ne değildir? 2002 Dünya ekoturizm yılının amacı nedir? (ss.319–323). II. Turizm Şurası Bildirileri, II.Cilt, 12-14 Nisan 2002, Ankara.
- Önal, Y.B., Düzakın, E.ve Çiftçi, H. (2006). *Ekonomik büyümenin yükselen değeri turizm ve Türkiye ekonomisine etkisinin analizi*. İstanbul: Kare Yayınları.
- Özbey, F. R. (2002).Sustainable tourism development in globalization progress. (ss.135–150). Globalization and Sustainable Development, International Scientific Conference. Book:4. Varna .
- Özgen, H.M. (2009). Sürdürülebilir çiftlik turizmi için stratejik planlama önerileri.(ss.541–554). 10. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. 21–24 Ekim. Mersin. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Özgülbaş, O. (2004). *Yamaç paraşütü*. Ankara: THK Basımevi.
- Özkan, B. (1989). *Türk turizminin önemli kaynağı deniz ve kıyılarına ilişkin sorunlar*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı 1987.
- Özkök, F.G. ve Çoban, Ö. (2009). Ekoturizm mi ekoterörizm mi? (ss.591–602). 10. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. 21–24 Ekim. Mersin. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Öztaş, K. (2002) *Turizm ekonomisi genel turizm bilgileri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öztunalı, G. Kayır. (1998). Ekoturizmin sosyal, ekonomik ve kültürel katkıları. (ss.300–304). Türkiye Kıyıları 98, Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları II. Ulusal Konferansı Bildiriler Kitabı.
- Peköz, M. ve Yarcın, Ş. (1994). *Seyahat işletmeleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.

- People and Planet. (2001). Tourism and people. Temmuz 6. Erişim tarihi: 23.12.2009, <http://www.peopleandplanet.net>.
- Pınar, İ. ve İçöz, O. (2009). Tarım-turizm ilişkisi ve bir alternatif turizm ürünü olarak Türkiye’de tarım turizmi.(ss.555–577). 10. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. 21–24 Ekim. Mersin. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Pomfret, G. (2006). Mountaineering adventure tourists: A conceptual framework for research. *Tourism Management*. C.27. 112–115.
- Quebec Declaration on Ecotourism, Erişim tarihi: 7 Ağustos 2005, <http://www.world-tourism.org/sustainable/IYE/quebec/anglais/declaration.html>.
- Rızaoğlu, B. ve Tanrısevdi, A. (1997). Yerel toplumsal duyarlılığın bir ölçüsü olarak turizmin toplumsal taşıma kapasitesi. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:8, Sayı: 1–2, 50–56.
- Ruschmann, D. (1992). Brezilya’da ekolojik turizm. *Turizmde Seçme Makaleler:16 Özel Sayı Turizm ve Çevre*, İstanbul: TUGEV Yayın No:24, 60–71.
- Seyyar, A. (2009). Sosyal güvenlik nedir? Erişim tarihi: 05.06.2009, <http://www.sosyalsiyaset.com/documents/sg.htm>.
- Sezgin, O. M. (1995). *Genel turizm (turistik kavramlar-ekonomi-pazarlama-turizm mevzuatı)*. Ankara: Tutubay Yayınları.
- Somuncu, M. (2002). 2002 Dünya dağlar yılında Dünyada ve Türkiye’de dağ turizmi. (ss.185–192). II. Turizm Şurası Bildirileri. I.Cilt. 12–14 Nisan. Ankara.
- Sowman, M.R. (1987). A procedure for assessing recreational carrying capacity of coastal resort areas. *Landscape and Urban Planning*. Vol. 14, No.4, 330–335.
- Sung, H.H. (2004). Classification of adventure travelers: Behavior, decision making and target markets. *Journal of Travel Research*. C.42, 348–353.

- Swarbrooke, J. (2005). *Sustainable tourism management*. UK: CABI Publishing.
- Şekercioğlu, Ç. (2005) “Kuş gözlem turizmi, kendi belgeselini yaşa” *Yeşil Atlas Dergisi*, Sayı:8, Aralık 2005, 91–93.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2006a), Kuş gözlemciliği. Erişim tarihi:24 Şubat 2006, <http://www.kultur.gov.tr>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2006b), Mağara turizmi. Erişim tarihi:23 Mart 2006, <http://www.kultur.gov.tr>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). *Türkiye turizm stratejisi 2023*. Ankara.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2009a).Sualtı dalış turizmi. Erişim tarihi:23 Aralık 2009, <http://www.kultur.gov.tr>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2009b).İpek Yolu turizmi. Erişim tarihi:23 Aralık 2009, <http://www.kultur.gov.tr>.
- The International Ecotourism Society (2005). Definition and ecotourism principles. Erişim tarihi: 4 Mayıs 2005, <http://www.ecotourism.org>.
- Toskay, T. (1983). *Turizm-turizm olayına genel yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.
- Tuna, M. (2007). *Turizm, çevre ve toplum (Marmaris örneği)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tunç, A. ve Saç, F. (1998), *Genel turizm gelişimi-geleceği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Usta, Ö. (2001). *Genel turizm*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Ünal, T. (1990). Turizm ve Çevre Konferansı. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını. İstanbul.
- Valentine, S.P. (1993).Ecotourism and nature consevation: A definition with some recent developments in microneisa. *Tourism Management*, April 1993, 106–111.

- Var, M. ve Y, Emrah. (2005). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaylalara yönelik turistik talebin çevreye etkileri ve çözüm önerileri. Erişim tarihi:14 Haziran 2005, http://sura.cevreorman.gov.tr/gelen_tebliğ/7_konu/mustafa_var.doc.
- Vellas,F. ve Brecherel, L.(1995). *International tourism*. London: Macmillan Pres Ltd.
- Weaver, D.B. (1999). Magnitude of eco-tourism in Costa Rica and Kenya. *Annals of Tourism Research*, 26, 792-816.
- Weaver, D.B. ve Fennel, D.A. (1997). The vacation farm sector in Saskatchewan a profile of operations. *Tourism Management*, 18–6. 356–359.
- Welford, R. Ve Ytterhus, B. (1998). Conditions for the transformation of eco-tourism into sustainable tourism. *European Environment*, 8, 193–201.
- Wight, P. (1995) “Ekolojik turizm: Ahlak ya da eko satış”, *Turizmde Seçme Makaleler:23*, İstanbul: TUGEV Yayın No:36, 69–87.
- WTO. (1998). *Guide for local authorities on developing sustainable tourism*.
- WTO.(1997). *International tourism: A global perspective*. Ed. by Gee. Madrid.
- Yağcı, Ö. (2003). *Turizm ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yalçınalp, E. ve Var, M. (2009). Ekoturizmde yerel halkın önemi.(ss.351–363). 10. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. 21–24 Ekim. Mersin. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Yalçındağ, S. (1994). Alternatif turizmin yönetsel boyutu. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:27, Sayı:1, 43–65.
- Yazar, A. (2002). Alternatif turizm (yayla turizmi) ve önemi.(ss.9–16). II. Turizm Şurası Bildirileri, I.Cilt, 12–14 Nisan 2002, Ankara.
- Yenen, Ş. (2009). Ekoturizm ve TaTuTa. Erişim tarihi: 28.12.2009, <http://www.tumgazeteler.com/?a=1625116>.

Yücel, C. (2002). Turizmde yükselen değer: Ekoturizm. *TÜRSAB Dergi*, Mayıs 2002, Sayı:219, 4-9.

Yücel, S. Ü. (2004). Yayla turizmi. *TÜRSAB Dergi*, Temmuz 2004, Sayı:244, 12-19.

Yürük, E. Ö.(2009). Turizmin geleceği: Ekoturizm. Erişim tarihi: 29 Aralık 2005, <http://cmyo.ankara.edu.tr/iktisad/TURKONF/web/YURIK.doc>.